

# **ƏHKAM RİSALƏSİ**

**(GƏNCLƏR ÜÇÜN ŞƏRİ  
MƏSƏLƏLƏR VƏ ETİQADI  
BƏHSLƏR)**



**Kitabın adı: Əhkam risaləsi  
(gənclər üçün şəri məsələlər və etiqadi  
bəhslər)**

**Müəllif: Ayətullah Fazil Lənkərani**

**Tərcümə edən: M.Əlizadə**

**Nəşr edən: Şəhriyar**

**Çap tarixi: 2006**

**Çap növbəsi: Birinci**

**Tiraj: 3000**

**964-5934-71-0**

## ***ETİQADİ BƏHSLƏR***

### ***Nəyə görə dinə ehtiyacımız var?***

Allah-təala Qurani-kərimdə buyurur:

**“(Ya Məhəmməd! Ümmətinlə birlikdə) batildən haqqa tapınaraq üzünü Allahın fitri olaraq insanlara verdiyi dinə tərəf tut!”<sup>1</sup>**

Şəri istilahda “din” yəni, Allah-təalanın İslam Peyğəmbərinin vasitəsilə bəşəriyyətə səadət və xoşbəxtlik yolunu göstərməkdən ötrü göndərdiyi maarif, qanunlar və göstərişlər məcmuəsinə deyilir.

Bütün bunlar üç qismə bölünür:

- 1. Etiqadlar;**
- 2. Əxlaq və ədəb qanunları;**
- 3. Əməli vəzifə və təkliflər.**

Bəhsimizin ilk mövzusu etiqadlardır. Bu mövzunu xülasə şəkildə bəyan etməzdən əvvəl dinin cəmiyyətdə zərurətinə və faydalarına işarə edəcəyik.

### ***Dinin zərurəti***

İnsan bu dünyada hədəfsiz yaradılmamışdır. Allah-təaladan da heç vaxt yersiz və hədəfsiz bir iş baş verməz. Quran ayələri və rəvayətlərdən aydın olur ki, insanın yaradılışında hədəf, fəzilət və kamala yetişməklə Allah yanında ən ali dərəcələrə çatmaqdır. Bu ali hədəflərə dəqiq proqram, hərtərəfli qanun və göstərişlərsiz çatmaq mümkün deyildir. Əksinə, bu

---

<sup>1</sup> “Rum”, 30.

dəyərli məqamlara çatmaqdan ötrü elə qanun və hökmlərə ehtiyac var ki, fərdi və ictimai hüquqları qoruyub, azadlıq və rahatlığı təmin etsin, kamal və səadət yollarını insana göstərsin.

Aydındır ki, belə qanunları bəşərin məhdud ağı və naqis fikri ilə gətirmək mümkün deyil. Çünki, insan özünün müxtəlif istəklərini o cümlədən, yaradanını və onu əsas hədəflərinə çatdıracaq yolları tanımır. Bəlkə də, çoxları öz səadət və xoşbəxtliklərini dünyada maddi mənafeələrinə çatmaqda görüb, mənəvi və axirət ehtiyaclarından qafildirlər. Çoxları öz mənafe və məsləhətlərini başqalarının mənafeələrindən üstün tutub bu yolda hər bir işə əl atırlar.

Ümumiyyətlə, insanların dünya və axirətdəki səadəti, sağlam etiqad, İslam dininin göstərişlərinə əməl edib onun gündəlik (fərdi və ictimai) həyatda tətbiqi ilə bağlı olduğuna görə dinin cəmiyyətdəki zəruriliyi inkar olunmazdır.

### ***Dinin faydaları***

Dinin iki cür faydası var:

- 1. Fərdi faydaları;**
- 2. İctimai faydaları.**

Dinin fərdi faydaları həddən artıqdır. Onlardan üçün aşağıdakı üç başlıqda göstərmək olar:

- 1. Qəlbin rahatlığı;**
- 2. Ruhun güclənməsi;**
- 3. Şəxsin qorunması.**

#### ***1) Qəlbin rahatlığı***

Allah-təala Qurani-kərimdə buyurur:

**“O kəslər ki, Allaha iman gətiriblər və Allahı zikr etməklə qəlbləri rahat olur; bilin ki, qəlblər yalnız, Allahı zikr etməklə aramlıq tapar!”<sup>1</sup>**

Bəli! Dinin hər bir insana faydalarından biri də odur ki, onu Allahı tanıyan və dindar edir. Elə bir Allah ki, bütün mövcudların yaradıcısı, bütün nemətləri əta edən, dəyişməz və sabit bir həqiqətdir. O Allah ki, bütün xeyirlər, izzət, ömür və həyat Onun əlindədir. İmanın vasitəsi ilə insanın batini aram, rahat, razı, qane və səbirli olur. Bəli! Hər kəsin Allahı var, hər şeyi var. Allahı tanıyanın nə müxtəlif gözlənilməz hadisələrdən və nə də fəlakətdən qorxusu olar.

## ***2) Ruhun möhkəmliyi***

Din, insanın iradəsini qüvvətli, bağışlayan və bütün nəfs istəklərini nəzarətdə saxlayan edir. Allah-təala Həzrət Əli (əleyhəssəlamın) ailəsi barəsində buyurur:

**“Onlar elə kimsələrdirlər ki, etdikləri nəzri yerinə yetirər və dəhşəti aləmi bürüyəcək gündən (qiyamət günündən) qorxarlar. Onlar öz iştahları çəkdiyi və özləri yemək istədikləri halda yeməyi yoxsula, yetimə əsirə yedirdərlər.**

**Biz sizi ancaq Allah rizasından ötrü yedirdirik. Biz sizdən nə bir mükafat, nə də bir təşəkkür istəyirik.”<sup>2</sup>**

Bəli! Bu kimi xüsusiyyətlər o ruhda tapılar ki, mütləq, yenilməz və sonsuz qüdrəti olan Allaha imanı

---

<sup>1</sup> “Rəd”, 28.

<sup>2</sup> Dəhr (və ya insan) surəsi, 7-dən 9-a qədər.

olsun. Ruhu zəif olanlar heç vaxt belə bir ali sifətə malik olmazlar. Allaha bağlı kamil imana sahib olan Peyğəmbərin (s) qüvvəli ruhudur ki, buyurur:

**“Əgər günəşi sağ əlimə və ayı da sol əlimə versəniz, yenə də öz ali hədəfimdən əl götürən deyiləm.”<sup>1</sup>**

### **3) Şəxsi qorumaq**

Dinin insana üçüncü ən böyük faydası, onu müxtəlif həlakedicilərə sifətlərdən və hallardan qorumasıdır. Din, ilk yaranış və qiyamətə etiqadı olan şəxsi hər cür fəsad, başqalarının haqqına təcavüz, zülm və sitəmdən qoruyur.

Əmirəl-möminin Həzrət Əli (əleyhəssəlam) buyurur:

**“Allaha and olsun! Gecəni iti tikanlar üstündə oyaq başa vurmağım və ya iri zəncirlərə bağlanıb sürünməyim daha əzizdir ondan ki, qiyamət günündə Allah və Rəsulu ilə elə halda görüşəm ki, bəndələrin bəzisinə zülm etmiş olam və ya onların mallarından bir şey qəsb etmiş olam..... Allaha and olsun! Yeddi iqlim göylərdə olanları mənim ixtiyarımda qoyalar ki, qarışqanın ağzından arpanın qabığınyı alam və zülm edəm, heç vaxt etmərəm.”<sup>2</sup>**

---

<sup>1</sup> İslam Peyğəmbərinin (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) İslam dini ilk zühuru zamanı dediklərindən.

<sup>2</sup> “Nəhcül-bəlağə”, xütbə 224.

Beləliklə, din, insanı daim Allahı xatırlamağa vadar edir. Nəticədə, qəlbi rahatlaşdırır və ruhu qüvvətləndirir. Onu nalayiq işlərdən qoruyub saxlayır.

Bəli, insan doğru və düzgün dinə bağlanıb, dindən olduğu kimi istifadə edərsə, dinin bərəkətindən arzuladığı səadətə yetişər. Çünki, dinin insana həm mənəvi və həm də maddi faydaları vardır. Din, insanda özünə etimad, ruhun möhkəmlənməsi və qəlb şadlığı yaradır. Onu hər cür çirkinlikdən qoruyur və nəticədə canı sağlam, malı qorunmuş, həyatı xoş, adını yaxşı və işlərinin aqibətini xeyir edir. Allah-təala buyurur:

**“Mömin olub yaxşı işlər görən kişi və qadına xoş həyat nəsib edib, etdikləri yaxşı əməllərə görə mükafatlarını verəcəyik.”<sup>1</sup>**

İctimai həyatda yaşayan insanlar, xeyir-şər, izzət, zillət, həyat və ölümdə bir-birləri ilə müştərəkdirlər. Həmçinin, cəmiyyətin tərz-i-təfəkkür və hissiyatlarında da oxşarlıqları vardır. Onlar hamısı birlikdə cəmiyyəti təşkil edirlər. Sağlam cəmiyyət bir insan hökmündədir. Cəmiyyətin sağlam, güclü, şad, həmişəlik və həyatdan daha çox faydalanmasından ötrü üç əsas lazımdır.

**1. Cəmiyyətin fərdləri və təbəqələri arasında ülfət, birlik və mehribançılığın olması;**

**2. Cəmiyyət üzvlərinin bir-birinə zülm və əziyyət etmələrindən çəkinməsi;**

---

<sup>1</sup> “Nəhl”, 97.

### **3. Haqq və xeyir işlərdə cəmiyyət üzvlərinin bir-birlərinə köməklik və həmkarlıq etmələri.**

İlk yaranış və qiyamətə etiqadlı olmaq, qeyd olunan bu üç əsli yaşayış mühitində ən yaxşı şəkildə əməli edir. Dinin cəmiyyətə ən mühüm və birinci faydası cəmiyyət üzvləri arasında mənəvi birlik və qardaşlıq yaratmasıdır. Həmçinin, din, insanların qəlblərində bir-birinə qarşı ülfət yaranmasından ötrü ən yaxşı vasitədir. Allah-təala Qurani-kərimdə buyurur:

**“Hamınız bir yerdə Allahın ipindən (dinindən) möhkəm yapışın, bir-birinizdən ayrılmayın. Allahın sizə verdiyi nemətini xatırlayın ki, siz bir-birinizə düşmən ikən O, sizin qəlblərinizi (İslam ilə) birləşdirdi və Onun neməti sayəsində bir-birinizə qardaş oldunuz.”<sup>1</sup>**

Dinin cəmiyyətə ikinci faydası budur ki, din, cəmiyyət üzvlərinin bir-birinə qarşı əzab və əziyyətlərinin qarşısını alır, ən azı azaldır. Cəmiyyətin və ya fərdin bədbəxtçiliyinə səbəb olan şər və fəsad niyyətini məhv edib aradan aparır. Din, insanın batinində yatmış və həmişə fitnə-fəsad törətmək istəyən şeytanın əl-qoluna zəncir vurur və onu cilovlayır. Din, zorakılıq, təkəbbür və fərdin bir-birinə qarşı əxlaqsızlıqlarının qarşısını alır. Din, qohum-əqrəba arasındakı bağlılığı möhkəmləndirir və onun qorunmasına çalışır. Allah-təala buyurur:

**“Həqiqətən, Allah (Qurandan insanlara) ədalətli olmağı, yaxşılıq etməyi, qohumlara**

---

<sup>1</sup> “Ali-İmran”, 103.



**(haqqını) verməyi buyurar. Zina etməyi, pis işlər görməyi və zülm etməyi isə qadağan edər. Allah sizə bəlkə düşünüb ibrət dərsi alarsınız deyər, belə öyüd-nəsihət verir.”<sup>1</sup>**

Dinin yaşayış mühitinə üçüncü faydası, bütün insanların xeyir işlərdə, bir-birlərinə köməklik göstərüb, pis işlərin və günahların qarşısını almaqda əl-ələ vermələrinə çağırmasıdır. Din, insanları ədavət və düşmənçilikdən çəkindirir. Onlara öz növlərindən olan insanların mühitinin cəhənnəmə çevirmələrini qadağan edir. Həmçinin, insanları bir-birinə əziyyət verməkdən çəkindirir. Allah-təala Quranda buyurur:

**“Yaxşılıq və xeyir işlərdə bir-birinizə kömək olun. Günah iş görməkdə və düşmənçilik etməkdə bir-birinizə kömək göstərməyin! Allahdan qorxun! Həqiqətən, Allahın əzabı şiddətlidir!”<sup>2</sup>**

Din öz insanpərvər proqramları və qanunları ilə elə bir yaşayış mühiti təşkil edir ki, belə bir mühitin ruhu mütləq xeyirdir. Belə qüdrətli, xoş və yüksək səviyyəli proqramlarla o cəmiyyətin fərdlərini dünya və axirətdə xoşbəxt olmağa hazırlaşdırır.

İndi ki, dinin mənası, zərurəti və faydaları qısa şəkildə aydın oldu, əsas mətləbə qayıdırıq. Qeyd etdiyimiz kimi dinin üç əsas hissəsi var. Bundan sonrakı bəhsimizin mövzusu etiqadlardır. Bəhsə başlamazdan əvvəl aşağıdakı mətləbə diqqət edək:

---

<sup>1</sup> “Nəhl”, 90.

<sup>2</sup> “Maidə”surəsi -2.

Əməliyyə risaləsinin birinci məsələsində qeyd edildiyi kimi, müsəlman dinin əsaslarına (yəni, tövhid, ədl, nübuvvət, imamət və qiyamətə) yəqinlik əldə etməlidir etməlidir. Yəni, bütün bunlara möhkəm şəkildə elm ələ gətirməlidir. Bu sahədə başqasının dediyinə kifayətlənmək olmaz. Qıyası, ağıl, ayə və rəvayətlərin hökmlərinə əsasən, hər bir müsəlmana vacibdir ki, dinin əsaslarına yəqinlik əldə etsin. Bu işdə səhlənkarlıq isə əbədi əzaba səbəb olar. Onu da qeyd edək ki, yəqinliyin əsası, qəti etiqadın hasil olmasıdır. Bu məna hansı yolla ələ gəlsə də kifayətdir.

Beləliklə, insanların əksəriyyəti dinin əsaslarına alimlərin dediklərindən, ruhani və din müəllimlərinin danışığından, hətta bəzən, valideynlərinin sözlərindən yəqinlik əldə edirlər. Bütün bunlar danışanın dediyi mətləbə tam etiqadlı olub, yalan və xilafın onda olmadığını bildikdən sonra hasil olur. Həmçinin, ola bilsin ki, müsəlman özü yəqinlik hasil etdikdən sonra öz əqidəsini başqasına isbat etməkdən ötrü dəlil gətirə bilməsin. Əsas məsələ şəxsin özünün yəqinlik əldə etməsidir.

### ***Nəyə görə üsuliddində təqlid yoxdur?***

Din alimlərinin yalnız, “furuiddin”<sup>1</sup>-də təqlid olunması və “üsuliddin”-də təqlidə icazə verməmələrinin, həmçinin, bu məsələdə “icma”<sup>2</sup> iddia etmələrinin əsas səbəbi budur ki: Təqlid, yəni yəqinlik

---

<sup>1</sup> Yəni, Namaz, Oruc, Həcc, Xums, Zəkat, Cihad, Əmr və nəhy və nəhy əz münkər, təvəlla və təbərri.

<sup>2</sup> Bütün din alimlərinin nəzəriyyəsi.

hasil olmasa da müctehidin göstərişlərinə əməl etməkdir. (bəzilərinə görə, başqasının sözünə dəlilsiz əməl etməkdir). Əgər ayə və rəvayətlərdə dinin əsaslarının iman, mərifət və yəqinliklə ələ gətirilməsi vurğulanırsa, iman qəlbin arxayınlığı və batini yəqinlik sayılırsa, bu mənə təqlidlə hasil olmur.

Başqa sözlə desək, insanı dünya və axirətdə səadətə çatdırıb onu əzab və həlakətdən xilas edən, yalnız, qəlbi etiqad və möhkəm imandır. Həmçinin, insanı dini faydalardan bəhrələndirən təkcə, batini inam və yəqinlikdir. Bütün bunlar isə təqlid və əməldən ayrı olub, başqasının deməyi ilə ələ gəlmir. Ona görə də belə məsələlərdə təqlidə yer yoxdur.

Beləliklə, qeyd olunmalıdır ki, dinin əsaslarına inam, yəqinlik və elm əldə etmək nəfsani fəzilətlərdəndir. Allaha etiqad, mərifət, İlahi sifətlərə inam, peyğəmbərləri və imamları tanımaq, feyz vasitələrini ələ gətirmək, qiyamətə və Allaha tərəf qayıdışa əqidə insanın kamal xüsusiyyətlərindən olub, nəfsin nadanlıq rəzilətindən xaric olmasına səbəb olur. Ağılın hökmünə əsasən, bütün bunların təqlidsiz ələ gətirilməsi lazımdır.

### ***Tək Allaha etiqad***

**“Məgər göyləri və yeri yaradan Allaha da şübhə etmək olarmı?”<sup>1</sup>**

Allahın vücuduna iqrar və zatına etiraf aydın məsələlərdəndir. Kafirlər də buna etiraf edirlər. Belə ki, Allah-təala buyurur:

**“Həqiqətən, əgər, göyləri və yeri kim yaratmış, günəş və ayı kim tabe etmişdir–deyə soruşsan, onlar mütləq: Allah–deyə cavab verəcəklər. Elə isə onlara de ki: Niyə yalandan üz döndərirsiniz?”<sup>2</sup>**

Ona görə də İslam Peyğəmbəri (s) Allahın vücudunun iqrarından ötrü yox, bəlkə də, insanları tövhid və yeganəpərəstliyə dəvət etməkdən ötrü göndərilmişdir.

Bu iqrar və etirafın mənşəyi, həmçinin, anlayış və meyllər, Allahın insanın fitrətində qərar verdiyi dərk və anlayışdan irəli gəlir. Allah-təala buyurur:

**“Üzünü Allahın fitri olaraq insanlara verdiyi dinə tərəf tut.”<sup>3</sup>**

Bəli, Allah-təala bu həqiqəti hamının təbiətində qərar vermişdir. Ona görə də insan özünün əsl yaranış və zatında hiss edir ki, özbaşına olmayıb yaradana bağlıdır. Yaradan onu qoruyub ona köməklik etməklə yanaşı fikr və əməllərini nəzarətdə saxlayır. Həmin yaradan ki, bütün aləmə hökm edir və mövcudatın varlığı ona bağlıdır.

Hər bir mütəfəkkir təsdiq edir ki, bütün aləm müəyyən nəzm və qanuna tabedir. İnsan özü bu qanun

---

<sup>1</sup> “İbrahim”, 10.

<sup>2</sup> “Ənkəbut”, 30.

<sup>3</sup> “Rum”, 30.

və nəzmlərin sayəsində aləmin bütün zərrələrindən bəhrələnir. Havadan nəfəs alır, sudan içir, bitkilərdən yeyir və günəşin şüasından istifadə edir. Anlayır ki, bütün aləm bir qüvvədən sərçəşmə alıb bir iradə altında qərar tutmuşdur. Həmin fitrət, anlayış və dərkə görədir ki, insan möhtac olanda o qüvvəyə əl açır. Çətinlikdə ona pənah aparır və nemət istəyərkən ona ümidvar olur. Aydınır ki, belə bir hiss və dərk insanın cahil və zəif olması ilə bağlı deyil. Çünki, hər hansı dəstə və təbəqədən olmasına baxmayaraq, insan hər vaxt özünü bütün elm, etiqad, adət və ənənələrdən kənara çəksə və özünü təzə dünyaya gəlmiş bir mövcud kimi təsəvvür edib, heç kəsi görməyən və heç bir şey eşitməyən şəxs kimi fərz olunsa, bu dünyaya nəzər salıb nə fikirləşər və nə görər?

Özünü elə bir mövcud kimi tanıyır ki, gözləri, qulağı və şüuru olan halda bu sonsuz kainatın kiçik bir guşəsində tapılıb. Hansı tərəfə baxırsa, gözləri dünyanın axırını görmür. Cahanı çox-çox böyük və özünü çox-çox kiçik hiss edir. Ayağının altını müxtəlif qəribəliklərlə dolu, başının üstündə fəzanı təəcüblü görür. Dünyaya gəlir, olur və hərəkət müşahidə edir. Günəşin və ayın çıxıb-batmasını görür. Gecə-gündüz ardıcıl olaraq tərtiblə gəlib-gedir. Aylar və fəsillər növbə və nəzmlə dövr edirlər. Gecə vaxtı başının üstündəki fəzanı gözəl parlayan ulduzlarla dolu müşahidə edir. Yer üzündə elə bitkilər və ağaclar görür ki, bəzilərinin toxumu xırdalıqdan dırnağının da üstündə görünmürdü. Bir müddət sonra isə bu toxumlar böyük cüssəli iri şaxəli müxtəlif rəngli və yarpaqlı ağaclara çevrilirlər. Bu meyvələrin dadı-tamı

insanı cana gətirir. Təbiətdə müxtəlif şəkili, təbiətli və ölçülü heyvanlar görür. Elə mövcudları müşahidə edir ki, bir anda tapılır və yenidən aradan gedir. Dirilir və təzədən ölür. Həyat cərəyanını bitkidən tutmuş insana qədər hamısında müşahidə edir.

Öz xilqətindəki əzəmət və xırdalıqlara nəzər salır. Bədəni, sümükləri, bədənindəki damarlar, başının qəribə sümükləri, göz, qulaq, üz, hiss üzləri, qan dövranı, qəlbin vurması, əllərinin xilqəti, barmaqlar, bədən əzələlərinin tərkibcə birləşmə quruluşu, bədənin lazım olan maddələrlə qidalanması, övlad dünyaya gətirmək mexanizmi, ağılın qüvvəsi, şəhvət, xəyal, vahimə və bədənindəki görünməyən yüzrlə başqa mövcudları nəzərə alaraq, ixtiyarsız olaraq yaradana etiraf edir.

Bəli! Belə olan halda insan öz qəlb gözü ilə bir iradə, bir elm, bir həyat, bütün bu sifətlərə malik bir varlıq həqiqəti və kainatın ruhunu aydınca görür. Onu, bütün mövcudatı əhatə edən, onlara agah, qüdrətli və hər şeyə hərəkət verən kimi tanıyır. Özünü bütün vücudu ilə o varlığa bağlı bilir. Doğrudur ki, onun zatına elmi olmur, kainatın və özünün yaranış sirlərinə tam agah ola bilmir, amma bu qədər anlayır ki, bütün bunların yaradanı var. O, Allahdır. Başa düşür ki, bütün mövcudların fitrətində belə bir anlayış var. Hər şey özünü bütün vücudu ilə Onun varlığına iqrar edir və Ona bağlıdır. Təbii ki, əzəməti müqabilində baş əyib təslim olur və ona səcdə edir. Quran buyurur:

**“Həqiqətən, göylərin və yerin yaradılması, gecə ilə gündüzün bir-birini əvəz etməsi ağıl sahibləri üçün qəti dəlildir.”<sup>1</sup>**

Bəli! Ağıl və idrak sahibi azacıq diqqət etsə hiss edər ki, bütün varlıq aləmi, həyat, şüur, görünüş və eşitməklə doludur. Mövcudatın hər birisi öz batini dili ilə Yaradanı ilə raz-niyaz edir. Onun vücuduna iqrar edib, ona təsbih və təriflər söyləyir.

“Göylərdə və yerdə olanların hamısı (bütün məxluqatın) sahibi, müqəddəs və pak olan yenilməz qüvvət və hikmət sahibi Allahı təsdiq edib Onun şəninə təriflər deyər.”<sup>2</sup>

Belə olan halda insan öz yaradanı barədə fikirləşir və Onu axtarır. Belə olmaya da bilməz. Bu halda insanda itaət və bəndəlik əmələ gəlir. Həmin halda insan nə qədər bədbəxt və zülmkar olsa da yenə də Allahın dərgahına üz tutub yalvarır. Bu vəziyyətdə insanların zahirini yox, batinlərini görmək lazımdır. Nə qədər pis və tüğyançı olsa da insanların batini əsasında hökm etmək lazımdır.

Həmin halda insan Allahın elçisi və göstərişləri ardınca gəzir. Onun bəndəliyi və itaətini peyğəmbərinin dilindən öyrənmək istəyir. Ona yaxınlaşır və ondan kömək istəyir. Onun müqabilində vəzifəsini yerinə yetirib müxalifətdən pərhiz etmək istəyir. İmam Sadiq (əleyhəssəlam) buyurur:

**Bütün insanların biliyi dörd sözdədir:**

**Allahı tanımaq;**

---

<sup>1</sup> Rəd surəsi-16.

<sup>2</sup> Ali-İmran surəsi-190.

**Özünü tanımaq;  
Vəzifəsini tanımaq;  
Azgınlığı tanımaq.<sup>1</sup>**

Əmirəlmöminin Əli (əleyhəssəlam) buyurur:

“Allah-təala peyğəmbərləri göndərir ki, insanlara öz fitrətlərinin istəyinə uyğun olaraq İlahi nemətləri, onun höccətlərini (dəlillərini) tanıtdırsın və nəfslərində olan sirlərini açıb onlara göstərsin. Onlar yer üzündəki İlahi nişanələri insanlara göstərir.”<sup>2</sup>

### ***Tövhid***

Tövhid, dinin əsaslarından birincisidir. Tövhid, yəni, Allahın yeganə olub, Onun ayrı-ayrı hissələrdən tərkib tapmamasına deyilir. İndi də bu əsasın bəzi dəlillərinə işarə edək:

İnsan, aləmdəki mövcudlara diqqət edərsə, onların arasında xüsusi bir nəzm-intizamın olduğunu biləcək. Halbuki, bu mövcudların tamamilə müxtəlif növlərdən təşkil olunması məlumdur. Mövcudlar arasında forma və növ cəhətdən ixtilaf olsa da, onların hamısı bir bədənin üzvləri kimi tamamilə bir-birinə bağlı olub, sabit bir qanun və nəzm üzrə idarə olunur. Təbiidir ki, bu vahid nəzm və xüsusi ardıcılıq, yalnız bir xaliqin vasitəsilə ola bilər. Necə ki, Allah-təala Qurani-kərimdə buyurur:

**“Onunla yanaşı heç bir tanrı yoxdur. Əgər belə olsaydı, onda hər bir tanrı əlahiddə öz yaratdıqları**

---

<sup>1</sup> Şeyx Səduqun “Xilal” kitabı. 4-cü bab, 87-ci hədis.

<sup>2</sup> Nəhcül-bəlağə 1-ci xütbə.



**ilə gedər və onların hər bir qismi digərinə üstün olmağa çalışardı.”<sup>1</sup>**

(Bununla da dünyanın nəzm-intizamı pozulardı.)

Başqa sözlə desək, varlıq aləmi müxtəlif növ və şəkillərdən ibarət olsa da, eyni zamanda hamısı bir nəzm-intizama tabedir. Hər bir mövcud vahid nəzmə tabe olan halda özünün xüsusi yolunu seyr edir. Bununla da fəsad və ixtilafdan amanda qalırlar. Bütün bunlar yaradanın yeganə, vahid nəzm sahibi olmadan mümkün deyil. Allah-təala Qurani-kərimdə həmin mövzuda buyurur:

**“Əgər yerdə və göydə Allahdan başqa tanrılar olsaydı, onların (göy və yerin) ikisi də fasid və xarab olardı.”<sup>2</sup>**

Bəli! İnsan az da olsa özünə, dağda və səhrada olan canlılara, meşələr, dəniz, yer-göy, günəş, ulduzlar, gecə-gündüz, ilin fəsilləri və onlardakı nizama diqqət etsə, hamısının aləmin nəzm-intizam və yeganə yaradanı olmasına dəlalət etdiyini görər. Allah Özünün tənha olmasına şəhadət verir:

“Allah özündən başqa heç bir tanrı olmadığına şahiddir.”<sup>3</sup>

Həmçinin, Allah, Özü-özünün vahid və misilsiz olduğunu bəyan edib buyurur:

**“De ki: O Allah birdir. Allah möhtac deyildir! O, nə doğmuş, nə də doğulmuşdur! Onun heç bir tayı bərabəri, bənzəri də yoxdur.”<sup>1</sup>**

---

<sup>1</sup> Məminun surəsi-91.

<sup>2</sup> Ənbiya surəsi-22.

<sup>3</sup> Ali-İmran surəsi-18.

Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam) oğlu imam Həsənə (ə) buyurur:

**“Oğlum! Əgər Pərvərdigarının şəriki olsaydı, onun da elçiləri sənə gələrdilər. Onun da qüdrəti və mülkünü görüb, hərəkət və vəsflərini tanıyardın. Amma. O, Allah tənhadır. Necə ki, Özü-özünü belə vəsf etmişdir.”<sup>2</sup>**

Bəli! Bu cahanın yaradanı tənhadır. Həkim və qüdrətlidir, varlığın bütün vücud və hərəkəti ona bağlıdır. Heç bir mövcud onun qüdrətindən xaric deyil. Rəhman, rəhim və həlimdir. Cism və maddədən təşkil olunmamışdır. Misilsiz və naməhdudur. Hər şeyə və hamıya agahdır. Bütün aləmə əhatəsi var. Həmişə olub və olacaqdır.

### ***Ədalət (ədl)***

Əhli-beyt məktəbinin əqidə əsaslarından biri də Allahı “ədalət”-li tanımaqdır. Çünki, ədalət, kamal vəsflərindəndir. Allah-təala da bütün kamal vəsflərinə malik olub, hər cür nöqsan və naqislikdən pak və münəzzəhdır. Allahın işində zülm və sitəmə yer yoxdur. Ona görə ki, zülm və sitəmə nalayiq vəsflərdən olub, nadanlıq, qüdrətsizlik və ehtiyacdən sərçəşmə alır. Halbuki, Allah-təala hər şeyi bilən, hər şeydə qüdrətli və heç bir şeyə ehtiyacı yoxdur.

Beləliklə, Hər bir müsəlman etiqadlı olmalıdır ki, Allah adil olub bütün işlərində ədalətə riayət edir. Qurani-kərimdə oxuyuruq:

---

<sup>1</sup> İxlas surəsi

<sup>2</sup> Nəhcül-bəlağə 31-ci məktub

**“Allah özündən başqa heç bir tanrı olmadığına şahiddir. Mələklər və elm sahibləri də buna şəhadət verirlər. Halbuki, Allah ədalətlidir.” (Yəni, ədalətlə hökm edir.)**

Nəhayət, ağıl, ayələr və rəvayətlərdən aydın olur ki, Allah ədalətlidir. Yaratdığı nə varsa nəzm, hesab və müəyyən ölçü əsasında. Bütün kainatda ədalət və birlik bərqərarı. İslam Peyğəmbəri (s) buyurur:

**“Göylər və yer ədalət üzrə qurulub!”**

Əlbəttə, bizim bütün kainatdan xəbərimiz yoxdur və bütün mövcudları araşdırmamışıq. Buna qüdrətimiz də yoxdur. Lakin, cahanın hansı qisminə agah oluruqsa, orada nəzm, hesab və ədalət görürük. Bununla da, Yaradanın adil olmasını anlayırıq. Beləliklə, Allah-təala həm xilqətdə və həm də qiyamət günündə ədalətlidir. Hər bir mövcudu yerli-yerində xəlq etmiş, savabı və əzabı öz yerində və məsləhəti üzrə əta edəndir. Haqqın dərgahında heç bir mövcuda zülm olunmayıb və olunmaz. Azlıq, çirkinlik zərər və pislik kimi işlər bu dünya işləri ilə müqayisə də qarşıya çıxır. Onların müqabilində gözəllik, xeyir və yaxşılıq durur. Bütün aləmdə hər şey öz yerli yerində, ədalətlə yaradılmış və hər şey mütləq xeyirdir.

Allah hamını muxtar yaratmışdır. İnsana pisi və yaxşını ayırmaqdan ötrü ağıl vermişdir. Xeyir və şəri ayırmaqda ona kömək etməkdən ötrü onlara peyğəmbərlər göndərmişdir. Onlar insanlara səadət və xeyir yollarını göstərib, pisləklərdən çəkindirirlər. Bütün bunlar yerli-yerində saleh və sırf xeyirdir. Beləliklə, əgər insan xeyir yolunu qarşıya məqsəd

qoyarsa, mükafata layıqdır. Allah-təala qiyamətin günündə Öz ədaləti üzrə yaxşı əməl sahibinə mükafat, günahkarlara isə öz günahına uyğun cəza verəcəkdir. Bütün bunlar eyni ədalət olub zərrə qədər də olsa zülm sayılmır. Quran buyurur:

**“Biz qiyamət günü üçün ədalət tərəzisi qurarıq. Heç kəsə əsla haqsızlıq edilməz”.**<sup>1</sup>

Ariflərin sözlərində eşidirik ki, Allah-təala buyurur:

**“Mən, əgər zalimdən intiqam almasam, zaliməm”.**

Belə olan halda, ey insan! Ey müsəlman! Ey ilk yaranış və qiyamətə inanan! Ey mükafat və əzab olacağına inanan! Öz vəzifəni bil!

### ***Peyğəmbərlik***

Keçmiş bəhslərdən aydın oldu ki, insan fitrət və təbiətində Allahı axtarır və ona yaxın olmaq əzmindədir. Ona görə də özünə haqq yolu göstərənə ehtiyac duyur. Başqa tərəfdən, Allah-təala insanın təbiətində müxtəlif meyillər, hətta, bir-birinə zidd istəklər qərar vermişdir. Əgər insanın meyillərinin mötədil şəkli düşməsi üçün yol göstərən olmasa və insanlar öz başına buraxılsa, təbii ki, özünü və cəmiyyəti fəsada çəkəcəkdir. Ona görə də Allahın rəhməti tələb edir ki, onlara doğru yolu göstərməkdən ötrü yol göstərənlər göndərsin. Heç də rəva deyil ki, mehriban Allah bəşərin maddi və mənəvi ehtiyaclarını bilə-bilə, səadət və xoşbəxtlik yolunu tanıyan halda insanı özbaşına qoysun. Buna görə də Allah-təala

---

<sup>1</sup> Ənbiya-47.

insanın özündən onlara yol göstərənler təyin edir. Peyğəmbərlər İlahi göstərişləri səlahiyyətləri olan halda insanlara çatdırır. Beləliklə də, onlar Allahla insanlar arasında vasitə olub, həqiqət və hökmləri ondan alıb insanlara çatdırır. Həmin məqsədlə rəvayətlərə əsasən, Allah-təala dünyanın əvvəlindən insanlara yüz iyirmi dörd min peyğəmbər göndərmişdir. Onlardan beş nəfəri, “ulul-əzm”<sup>1</sup> ünvanı ilə təzə şəriət sahibi olmuşlar.

1. Həzrəti Nuh (əleyhissalam)
2. Həzrəti İbrahim (əleyhissalam)
3. Həzrəti Musa (əleyhissalam)
4. Həzrəti İsa (əleyhissalam)
5. Həzrəti Məhəmməd (s)

Biz onların hamısını qəbul edib, ehtiram göstəririk. Onları hər bir günah, xəta və səhvədən pak bilirik.

Həzrəti Məhəmməd ibn Abdullah (s) peyğəmbərlərin sonuncusu olub, dinlərin tamamlayıcısıdır. Özündən əvvəlki peyğəmbərlərin gətirdikləri dinləri qəbul edir. Başqa tərəfdən ən kamil və tam qanunlar gətirmişdir. Həmin səbəbə biz öz vəzifələrimizi o həzrətdən alır və ona uyğun əməl edirik.

### ***İslam Peyğəmbərinin (s) qısa həyatı***

Həzrət Məhəmməd (s), qüreyş qəbiləsindən olub, Haşimi nəslindəndir. Atası Abdullah Əbdül Mütəllibin oğlu və Haşimin nəvəsidir. Anası Aminə

---

<sup>1</sup> Böyük məqamlı peyğəmbərlər

xatun, bəni Zöhrə qəbiləsindən olan Vəhəbin qızıdır. O da qüreyş qəbiləsindəndir.

Abdullah evləndikdən sonra Şam ölkəsinə səfərə çıxır. Qayıdarkən Mədinədə vəfat edir və orada dəfn olunur. İslam Peyğəmbəri (s) atası Abdullahın vəfatından bir neçə ay sonra 571-ci ildə Məkkədə dünyaya göz açıb aləmi işıqlandırır. Doğulduqdan sonra Məkkə böyüklərinin adətinə əsasən, ona süd verməkdən ötrü bəni Səd qəbiləsindən olan Həlīmə Sədiyyəyə tapşırırlar. Dörd il Həlīmənin yanında qalır. Ondan sonra anası onu alıb qohum-əqrəbası ilə görüşdürməkdən ötrü Mədinəyə aparır. Mədinədən qayıdarkən anası yolda vəfat edir. Mədinə ilə Məkkə arasında olan “Əbvə” adlı məntəqədə dəfn olunur. Ondan sonra cəddi Əbdül Mütəllibin, daha sonra Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalamın) atası Əbu Talibin himayəsində qalır. İyirmi beş yaşında qırx yaşlı Xədicə ilə ailə həyatı qurur. Qırx yaşında ikən Allah-təala tərəfindən peyğəmbərliyə seçilir. İnsan və cinnlərin qüdrəti onu gətirməyə çatmayan Qurani-kərim ona vəhy olunur. Allah-təala onu peyğəmbərlərin sonuncusu adlandırır və ən gözəl nümunəvi insan kimi tanıtdırır. Həzrətin dünyadakı ömrü 63 il çəkir. Bu mübarək həyatı üç qismə bölmək olar:

1. Ömrünün əvvəlindən peyğəmbərliyə seçilən gündək 40 il.
2. Peyğəmbərliyin əvvəlindən Mədinəyə hicrət edənədək. 13il.
3. Hicrətdən vəfatına qədər. 10 il.

Məşhur nəzəriyyə budur ki, İslam Peyğəmbəri (s) hicrətin 11-ci ilində Mədinədə İlahi rəhmətə qovuşur. Allahın salam və rəhməti Ona olsun!

### ***Peyğəmbəri tanımaq yolları***

Ümumiyyətlə peyğəmbərlik üç yolla isbat olunur:  
Peyğəmbərlik iddiası olsun.  
Peyğəmbərliyə ləyaqəti olsun.  
Möcüzəsi olsun.

### ***Birinci: Peyğəmbərlik iddiası***

Heç kəsə gizli deyil ki, İslam Peyğəmbəri (s) 611-ci ildə, şirk, bütperəstlik, atəşperəstlik və sairə.. dünyanı tutarkən Məkkədə peyğəmbərlik iddiası edir və ömrünün sonuna qədər İslam dininə dəvət edir. Bir çoxları bu dini qəbul edib, İslam dininə gəlirlər.

### ***İkinci: Peyğəmbərliyə ləyaqəti olmaq***

Peyğəmbərlik iddiası edən şəxs, bəyənilməmiş vəsflərə, kamal sifətlərinə malik olub, ümmət içində ən fəzilətlilərləndən olmalı, bütün çirkin işlər və pis əməllərdən uzaq gəzməlidir. Bütün bunlar İslam peyğəmbəri (s) barəsində dəfələrlə müxtəlif yollarla sübuta yetmişdir. Peyğəmbərin (s) dostu və düşməni onun ən yaxşı bəyənilməmiş sifətlərindən xəbər vermiş, həmçinin, onu peyğəmbərliyə mane olan çirkin əməllər və əxlaqdan pak bilmişlər.

Xülasə, bəyənilməmiş vəsfləri, ədəb-ərkanı, həmçinin, bəşəriyyət aləmində baş vermiş dəyişikliklər, xüsusilə, Hicaz və Ərəbistan yarmadasındakı yenilikləri vücuda gətirdi. Tövhid, Allahın vəsfləri,

əhkam, halal-haram, moizələr-nəsihətlər və sair sahədəki fəaliyyəti həddən artıqdır. Bütün bu vəsflərin hər birisi onun peyğəmbərliyə layiq olduğunu təsdiqləyir. Bu məsələdə insafli şəxsin heç bir şəkk-şübhəsi olmamalıdır.

### ***Üçüncü: Möcüzə gətirmək***

Möcüzəni beş işdə xülasə etmək olar:

Əxlaqi möcüzə;

Elmi möcüzə;

Əməli möcüzə;

Mənəvi möcüzə;

Vücudun təsiri.

İslam peyğəmbəri (s) bütün bu beş xüsusiyyətə kamil şəkildə malik idi.

### ***Birinci: Əxlaqi möcüzə***

İslam peyğəmbəri (s) cavan vaxtlarından sədaqətli və əmanətdar bir şəxs kimi məşhur olmuş, səbirli, kərəmətli və bağışlayan insan simasında vəsf olunmuşdur. Təvazökarlıqda misli yox idi, xoş xasiyyətlikdə bərabəri tapılmazdı. Quran buyurur:

**“Həqiqətən, Sən böyük bir əxlaq sahibisən.”<sup>1</sup>**

Bağışlamaq və güzəştə getməkdə tək idi. İnsanların əziyyət və istehzası müqabilində buyururdu:

**“İlahi! Mənim ümmətimi Özün bağışla!  
Doğurdan da onlar nadandırlar!”**

Həmişə möminlərə qarşı rəhimli, bağışlayan və mehriban di. Gülərüzlüyü və xoşxasiyyətliyini heç

---

<sup>1</sup> Qələm surəsi-4.



vaxt dostlarından əsirgəməzdi. Vaxtaşırı onları yoxlayır və xeyirxahlara həmişə öz yanında yer verərdi. Onun nəzərində ən üstün şəxs müsəlmanların xeyrini istəyən idi. Ən əzizi o kəslər idilər ki, əhaliyə kömək və ehsan etməkdə öndə gedirdilər. Məclislərdə yalnız, Allahın adını çəkməklə oturub-dururdu. Çox vaxt üzü qibləyə əyləşər, xüsusi yerdə oturmazdı. Müsəlmanlarla elə rəftar edirdi ki, sanki əhalinin ən hörmətlişi ilədir. Çox danışmazdı, batil söz eşitməyincə heç kəsin sözünü kəsməzdi. Heç kəsi məzəmmət etməz, əhalinin zəif cəhətlərini üzlərinə vurmazdı. Xasiyyəti hamının xasiyyətindən üstün idi. Ərəblərin və qəriblərin pis əməllərinə səbr edirdi. Yerdə əyləşər, fəqir və miskinlərlə oturub-durardı. Onlarla yemək yeyər, yemək və geyinməkdə əhalidən üstün olmazdı. Hər kəslə qarşılaşsa salam verər və ilk görüşən şəxs olardı. Heç kəsin onun müqabilində ayaq üstə durmasına icazə verməzdi. Elm, əxlaq və hörmət sahiblərinin xatirini gözləyirdi. Hamıdan hikmətli, bilikli, səbirli, adil, şücaətli və mehriban idi. Qocalara hörmət, uşaqlara mehribançılıq və qəriblərin halına riayət edərdi. Nə qədər imkanı vardısısa tək yemək yeməzdi. Vəfat edərkən dirhəm və dinar irs qoymadı. Həzrətin şücati o qədər idi ki, Həzrət Əli (əleyhəssəlam) buyurur:

**“Hər zaman döyüş şiddətlənsəydi peyğəmbərə pənah aparardıq!”**

Əfv və bəxşişi o qədər çox idi ki, Məkkə fəth olunarkən Kəbə evinin qapısından tutub Məkkə əhlinə xitab edərək buyurdu:

**“İndi öz halınıza nə deyirsiniz? Nə fikirləşirsiniz?”**

Dedilər: **Yaxşı söz gözləyir və xeyir işə gümanımız var! Kəramətli qardaş və kəramətli qardaş oğlu bizə qüdrət tapıb, hər nə istəyirsən edə bilərsən!**

İslam peyğəmbəri (s) bu sözləri eşitcək qəlbi rıqqətə gəldi, gözlərindən yaş axmağa başladı. Məkkə əhli də Onu görüb ağlaşmağa başladılar. O vaxt Həzrət buyurdu:

**“Mən o şeyi deyirəm ki, yusif qardaşım demişdi:**

*“Bu gün sizə [etdiklərinizə görə] heç bir məzəmmət yoxdur. Allah sizi bağışlasın!”*<sup>1</sup>

Beləliklə, onların cinayətlərini bağışlayıb, cəzalarını vermir. Sonra buyurdu:

**“Gedin ki, siz azad olunmuşlarsınız!”**

### ***İkinci: Elmi möcüzə***

Elmi möcüzəni müxtəlif kitablara müraciət etməklə O Həzrətin sözlərində, kəlmələrində, xütbələrində və nəsihətlərində aydınca görmək olar.

### ***Üçüncü: Əməli möcüzə***

Qeyd etmək lazımdır ki, Peyğəmbərin (s) doğulduğu ilk gündən vəfatına qədər əməlləri və rəftarı özü bir möcüzə idi.

---

<sup>1</sup> Yusif surəsi-92.

O həzrətin yaşadığı mühit, Hicaz əhli, onların ruhiyyələri, xüsusilə o dövrün əhalisi barəsində azacıq fikirləşməklə onun bütün əməllərinin möcüzə olduğu aşkar olunur.

Bəli! Tikanlar şəhərində gül bitir. Nəinki onların iyini özünə çəkmir, hətta, onların hamısını dəyişdirir.

Onların mühit və yaşayışına tabe olmamaqla bərabər, başqalarının həyat və mühitini özünə tabe etdirir.

İyirmi üç il ərzində bütün çətinliklərə və maneələrə baxmayaraq dörd böyük və əsas iş yerinə yetirir. Bu işin hər birisinin yerinə yetirilməsindən ötrü illərlə vaxt lazım idi. O dörd iş bunlardır:

1. Öz dövründə yayılmış dinlərin əksinə olaraq, təzə, İlahi dinin əsasını qoydu və insanları öz dininə inandırdı. Belə ki, bu gün də onun ruhani nüfuzu yüz milyonlarla tərəfdarını əhatə edir. İnsanları zahirdə itaətə gətirmək asandır, amma qeydsiz-şərtsiz onların qəlblərini ələ almaq və ram etmək, səmimi qəlblə itaətkar etmək heç də asan iş deyil. Hətta elə insanlar ki, cahil və təəssübkeş olsunlar!

2. Bir-biri ilə düşmən olan və həmişə döyüşməkdə olub bir-birinin qanını içən müxtəlif qəbilələrdən vahid ümmət vücuda gətirib onların arasında, qardaşlıq, bərabərlik, azadlıq və həqiqi mənada birlik əmələ gətirir. İllərdən sonra müxtəlif millətlərdən “Məhəmməd (s) ümməti” adlı bir ümmət təşkil edir. Elə bir ümmət ki, bu gün də qalmaqdadır və getdikcə artır.

3. Hər biri öz-özünə rəis olan, təkəbbürə adət etmiş və əvvəldən mərkəzi hökuməti və qüdrəti olmayan

müxtəlif qəbilələrin arasından elə bir dövlət təşkil edir ki, tamamilə azadlıq və müstəqillik əsasında olur. Qüdrət və nüfuz cəhətdən elə səviyyəyə gəlib çıxır ki, bir əsrdən sonra dünyada yeganə dövlət və mütləq hökumət olur.

Həzrət özü bir günün içində öz zəmanəsinin padşahlarına altı məktub yazıb hamısını İslam dininə dəvət edir. Elə padşahlar ki, özlərini ən qüdrətli sanır və ərəbləri heç hesab edərtilər. Belə ki, Həzrətin məktubu İran şahının əlinə çatır, Həzrətin adının onun adından əvvəl yazıldığını gördükdə dəhşətə gəlir və məmurlarına göstəriş verir ki, Mədinəyə gedib onu mənim yanına gətirin!”

Bəli! Onlar fikirləşirdilər ki, ərəblər o kəslərdir ki, Həbəşistandan gələn kiçik qoşun müqabilində heç bir əks-əməl göstərmədilər. Məkkə şəhərini, öz evlərini və var-dövlətlərini qoyub dağa pənah apardılar. Amma, indi onlar başa düşürlər ki, onların İlahi rəhbəri və səmavi kitabları var. Daha onlar əvvəlki ərəblər deyillər.

4. İyirmi üç il ərzində elə qanunlar və göstərişlər təyin etdi ki, bu gün və qiyamətə qədər insanların bütün ehtiyaclarına cavab verir və onlara əməl etməklə dünya və axirətdə xoşbəxtliyi ələ gətirmək olar. Bu qanunlar heç vaxt köhnəlib gözdən düşməyəcəkdir. Necə ki, məsum İmam (əleyhəssəlam) buyurur:

**“Məhəmmədin halal etdikləri qiyamətə qədər halaldır və haram buyurduqları qiyamətə qədər haramdır.”<sup>1</sup>**

Bu qanunlar bu gün də tərəvətli olub həmişə elmi mərkəzlərdə böyük din alimləri vasitəsi ilə “əməli vəzifələr” və dinin şaxələri adı ilə təhlil olunub ələ gətirilir.

### ***Dördüncü: Mənəvi təsir***

Peyğəmbərin (s) əbədi möcüzəsi Qurani-kərimdir. Bu müqəddəs kitab Onun möcüzəsinə qəti sənəddir. O Quran ki, iyirmi üç il ərzində Peyğəmbərə (s) nazil olmuş və o vaxtdan bu günə kimi müxtəlif cəmiyyətlərin şəxsiyyətləri müxtəlif cəhətdən bu kitabı araşdırmışdır. Bu kitab alimlərin təəccübünə səbəb olmuş, uzun əsrlər boyu yenilməz olub öz orijinallığını hişf etmişdir. Hər cür dəyişiklik və təhrifdən amanda qalmışdır. Yüzlərlə təfsir bu kitabın sözlərinin mənalari və həqiqətləri barəsinə tərtib olunmuşdur.

Allah-təala Özü bu kitabın hişf olunmasına zəmanət vermişdir:

**“Şübhəsiz ki, Qurani Biz nazil etdik və sözsüz ki, Biz də onu [hər cür təhrif və təbdil dən; artırıb-əskilmədən] qoruyub saxlayacağıq.”<sup>2</sup>**

### ***Beşinci: Vüçudun təsiri***

---

<sup>1</sup> Üsuli-Kafi 1-ci cild, səh. 8.

<sup>2</sup> Hicr surəsi-9.

İslam Peyğəmbərinin (s) möcüzələrindən biri də onun pak nəsli və məsum Əhli-beytidir (əleyhəssəlam). Yəni, təkcə peyğəmbərlik məqamıdır ki, bəşər cəmiyyətinə o cür pak qız, Həzrət Fatimə (səlamullahi əleyha) və məsum İmamları (əleyhəssəlam) bəxş etmişdir. İnsafılı şəxs, Əhli-beyt (əleyhəssəlam)-ın yaşayış, elm, danışıq və əməllərinə baxanda istər-istəməz iqrar edər ki, onların hər birisi Quran kimi möcüzədir. Onlar da müstəqil möcüzə və dəlil kimi islam Peyğəmbərinin (s) peyğəmbərliyinə dəlildir. Belə ki, əgər bizim əlimizdə o həzrətin peyğəmbərliyinə heç bir dəlil olmasaydı belə, Əhli-beytin müqəddəs vücudu bizə kifayət edərdi və höccət tamam olardı.

### *İmamət*

Əhli-beyt (əleyhəssəlam) məktəbinin tərəfdarlarının əqidə əsaslarından biri də “imamət” məsələsidir.

Peyğəmbərlik bəhsində məlum oldu ki, dində imamın vücudu peyğəmbərin vücudu kimidir və peyğəmbər Allah tərəfindən təyin olunduğu kimi imam da peyğəmbərin canişini, dinin qoruyucusu və bəyan edəni olduğuna görə Allah tərəfindən təyin olunmalıdır. Müsəlmanların işləri, haqqı və qüdrəti deyil ki, peyğəmbərdən ötrü canişin təyin etsinlər. İnsanların qüdrətindən xaricdir ki, ilahi hökmləri və peyğəmbərin şəriətini bəyan etməkdən ötrü özləri xəlifə seçsinlər. Bu məsələnin dəlilləri həddən artıqdır. Onlardan bəzilərinə işarə edirik:

**Birinci:** İşarə olunduğu kimi imamət mərtəbəsi peyğəmbərlik məqamı kimi olub onun ardınca gəlir.

Beləliklə, peyğəmbərin göndərilməsinə nə cür dəlil gətirmişdiksə, imamın təyin olunmasına da dəlalət edir. Xülasə, imamət də həmin dəlillərlə sübut olunur.

**İkinci:** Həmişə aydındır ki, dinin, Quranın, ümmətin məsləhətlərini hər cür fəsaddan qorumaqdan ötrü imamın vücudu lazımdır. Beləliklə, ilahi rəhmət və lütfə əsasən, Allaha bu imamı təyin etmək lazımdır. Çünki, imamın təyin olunmaması, dinin məsləhətlərinin aradan getməsindən əlavə cəmiyyətdə fəsad baş verib, İslam peyğəmbərinin (s) zəhmətləri hədəf olub, din, şəriət və Quranın unudulacağına səbəb olar. Bu da əsasən, hədəfin ziddinədir. Allahdan ötrü isə hədəfin ziddi rəva deyil və qeyri-mümkündür.

**Üçüncü:** İmamətin dəlillərində qeyd olunduğu kimi imam, məsum, insani fəzilətlərə malik, bütün çirkinliklərdən pak, ümmətin ehtiyacı olduğu bütün məsələdə alim və şübhələrə cavab verməyə qadir olmalıdır. Nəhayət, imam hər cəhətdən kamil olmalıdır. Bütün bu işlər batini məsələ olub, yalnız, Allahın batindən xəbərdar olduğunu nəzərə alsaq, Ondan başqa heç kəsin imamı təyin etməyə qüdrəti yoxdur. Quran buyurur:

**“Allah peyğəmbərliyi hara [kimə] göndərəcəyini Özü daha yaxşı bilir.”<sup>1</sup>**

İnsanların belə bir işi təyin etməyə qüdrətləri olmadığı kimi dəxalət etməyə də haqları yoxdur.

Allah-təala buyurur:

---

<sup>1</sup> Ənam surəsi-124

**“Rəbbin istədiyini yaradar və [istədiyini] seçər. Onların [bəndələrin etməyə] heç bir ixtiyarı yoxdur!”<sup>1</sup>**

Beləliklə, peyğəmbərin canişininin təyini yalnız Allahın ixtiyarındadır və insanların öhdəsindən xaricdir.

Həmin əsasa görə, biz Əhli-beyt ardıcılığını inanırıq ki, İslam peyğəmbəri (s) özündən sonra imamətçiliyə və rəhbərliyə on iki Məsum (əleyhəssəlam) təyin etmişdir. İslam Peyğəmbəri (s) hələ öz dövründə onların hamısını adı və nişanələri ilə ümmətinə tanıtdırmışdır.

### ***Birinci imam***

İslam Peyğəmbəri (s) öz dəvətinin izhar və insanları islama dəvət etdiyi birinci yığıncağında özündən sonrakı canişinini təyin etdi və onu əhaliyə tanıtdırdı.

O həzrət (s) bəsətin üçüncü ilinə kimi islama gizli şəkildə dəvət edirdi. Nəhayət bu ayə nazil oldu:

**“Və ən yaxın qohumlarını qorxut!”<sup>2</sup>**

İslam Peyğəmbəri (s) qırx nəfərə yaxın qohum-əqrəbasını dəvət edir. Yeməkdən sonra buyurur:

**“Ey Əbdül Müttəlibin övladları! Ərəblərin içində elə bir cavan tanımıram ki, mənim sizə gətirdiyim şeydən yaxşı bir şey öz tayfasına gətirsin. Mən sizə dünya və axirət xeyiri gətirmişəm. Allah mənə göstəriş verib ki, sizi bu**

---

<sup>1</sup> Qəsəs surəsi-68.

<sup>2</sup> Şüəra surəsi-214



**dinə dəvət edim. Sizlərdən kim bu işdə mənə kömək göstərir, nəhayətdə məndən sonra mənim canişinim olsun?”**

Oturanların hamısı bu işdən boyun qaçırırlar. Yalnız Əli (əleyhəssəlam) hamıdan yaşda balaca olan halda ayağa durub ərz etdi:

**“Ey Allahın peyğəmbəri! Mən bu yolda sənə yar və yavərəm!...”**

Peyğəmbər (s) əlini Həzrət Əlinin (əleyhəssəlam) çiyinə qoyub buyurdu:

**“Bu mənim qardaşım və sizin aranızda canişinimdir. Onun sözünü eşidin və göstərişinə itaət edin!”**

Cəmiyyət istehza edib gülən halda yerindən qalxır və Əbu Talibə dedilər: “Sənə göstəriş verir ki, oğlunun əmrini eşidib ona itaət edəsən!”

Bu hədisi sünni alimlərinin çoxu, o cümlədən İbni Cərir, İbni Əbi Hatəm, İbni Mərduviyyə, Əbu Nəim, Beyhəqi, Sələbi, Təbəri, İbni Əsir, Əbul-Fəda və başqaları öz kitablarında nəql etmişlər.<sup>1</sup>

Bu hədisdən məlum olur ki, peyğəmbərlik və imamətə dəvət hər ikisi birlikdə olmuşdur. Məlum olur ki, İslam Peyğəmbəri (s) peyğəmbərliyə diqqət yetirdiyi kimi imaməti də diqqət mərkəzində saxlamışdır. Habelə, imamətsiz peyğəmbərliyi qəbul etmək İslamın və İslam Peyğəmbərinin (s) hədəfini təmin etmir.

---

<sup>1</sup> Seyyid Şərafəddinin “Əl-Müraciət” və Şuştərinin “Eqaqul-Həqq” kitabları.

Bu hadisədən sonra İslam Peyğəmbəri (s) müxtəlif münasibət və fürsətlərdə Həzrət Əlinin (ə) imamətini müsəlmanlara xəbər vermişdir. Bu barədə ayələr də nazil olmuşdur. Nəhayət hicrətin onuncu ilində İslam Peyğəmbəri (s) ziyarətə gedir, həcc mərasimini icra edir. Bu həcc, Peyğəmbərin (s) ömrünün sonuncu ilinə təsadüf edir. Bu səbəbdən həmin həcci, “Həccətul-vida” adlandırırlar. Peyğəmbərlə (s) bu səfərdə olan müsəlmanların sayı yüz iyirmi min nəfərə yaxın olur.

### ***“Qədir-Xum” hadisəsinin xülasəsi***

Həcc mərasimi qurtardıqdan sonra İslam Peyğəmbəri (s) Mədinəyə tərəf üz tutur. “Qədir Xum” adlı yerə çatanda Cəbrail-Əmin nazil olub İslam Peyğəmbərinə (s) bu yerdə dayanmasını göstəriş verir. Peyğəmbər (s) yanında olanlara dayanmaq əmrini verir. Karvan əhli isti, susuz və kölgələnməyəcək olmayan yerdə birdən dayanmaq əmrini eşitdikdə təəcüblənirlər. Öz-özlərinə dedilər: Sözsüz ki, Allah tərəfindən fərman gəlib, bu vaxt ayə nazil olur:

**“Ya Peyğəmbər! Rəbbin tərəfindən sənə endirilmiş olanı tamamilə [insanlara] çatdır. Əgər [bunu] etməsən, Allahın risalətini [sənə həvalə etdiyi elçilik, peyğəmbərlik vəzifəsinin] yerinə yetirmiş olmazsan. Allah səni insanlardan**

**qoruyacaq. Allah kafir camaatı düz yola yönəltməz!”<sup>1</sup>**

Azançı müsəlmanları zöhr namazına çağırdı. Zöhr namazından sonra İslam Peyğəmbəri (s) ümmətini İlahi xəbəri eşitməyə dəvət edir. Dəvə yəhərlərindən mənber düzəlir. Peyğəmbər (s) mənberə çıxıb, Allaha həmd və səna deyəndən sonra buyurdu:

**“Mən tezliklə sizin aranızdan gedəcəyəm. Mənim də məsuliyyətim var sizin də. .... İndi baxın görək sizin aranızda qoyub getdiyim iki qiymətli yadigarla nə edəcəksiniz!”**

Bir nəfər cəmiyyətin içindən səslənir: Hansı iki qiymətli yadigar? Ya Rəsuləllah!”

Həzrət (s) buyurdu:

**“Böyük qiymətli yadigar Allahın kitabıdır. Bir tərəfi Allahın, digər tərəfi isə sizin əlinizdədir. Zəlalətə düşməməyinizdən ötrü Ondan əl götürməyin. Amma, ikinci qiymətli yadigarım Əhli-beytimdir. Allah-təala mənə xəbər vermişdir ki, bu iki şey behiştə qovuşana qədər bir-birindən ayrılan deyil. Bu iki şeydən qabağa düşməyin, yoxsa həlak olarsınız. Arxada da qalmayın ki, yenə həlak olarsınız.”**

Birdən əhali görür ki, İslam Peyğəmbəri (s) ətrafına göz gəzdirir. Həzrət Əlini (ə) görcək əyilib əlindən tutub qaldırır. Belə ki, hər iki qoltuğunun altı görünür. Hamı onu görüb tanıyır. Bu halda İslam Peyğəmbəri (s) uca səslə buyurur:

---

<sup>1</sup> Məidə surəsi-67.

**“O kimdir ki, müsəlmanların yanında özlərindən də üstündür?”**

Dedilər: Allah və Onun peyğəmbəri (s) üstündür!

Peyğəmbər (s) buyurdu:

**“Allah mənim mövlam və rəhbərimdir. Mən də möminlərin rəhbəri və mövlasıyam. [Sonra buyurur:] Hər kəs ki, mən onun mövla və rəhbəriyəm, Əli də onun mövla və rəhbəridir!”**

Bu sözləri üç-dörd dəfə təkrarlayır. Sonra buyurur:

**“İlahi! Onun dostlarını dost tut! Düşməni düşmən bil. Hər kəs onu sevsə Sən də onu sev. Hər kəs onu düşmən tutsa Sən də onu düşmən tut. Dostlarına kömək et. O kəslər ki, ona kömək etməzlər, sən də onlara kömək etmə. Həmişə haqqı onunla et və onu heç vaxt haqdan ayırma!”**

Həzrətin xütbəsi (biz onun qısasını ərz etdik) sona yetdi. Bu vaxt aşağıdakı ayə nazil oldu:

**“Bu gün dininizi tamamlayıb mükəmməl etdim. Sizə olan nemətimi başa çatdırdım və bir din kimi sizin üçün İslamı bəyənilib seçdim.”<sup>1</sup>**

Bu vaxt sək-küy ətrafı bürüyür. Həzrət Əmirəl-möminin Əliyə (ə) təbrik deyirdilər. Əbu Bəkr və Ömər də əhalinin gözü önündə Əmirəl-möminin Əliyə (ə) xitab edərək dedilər:

**“Mübarək olsun! Mübarək olsun! Ey Əbu Talibin oğlu! Sən, mənim və bütün imanlı kişi və qadınların rəhbəri və mövlası oldun!”**

---

<sup>1</sup> Maidə surəsi-3.

Həmçinin, İslam Peyğəmbəri (s) xütbəsindən sonra Həsən ibni Sabit adlı şair icazə alıb o Həzrətə şer də dedi.

“Qədir Xum” hadisəsinin qısa məzmunu bu idi. Şiə alimlərindən əlavə, sünnü alimlərinin əksəriyyəti bu hadisəni öz kitablarında nəql etmişlər. Nümunə üçün onlardan bir dəstəsinin adını qeyd edirik:

**“Hafiz Əbu Səid Səcistani, Əbu Nəim İsfahani, Əbul Həsən Vahidi Nişaburi, İbni Əsakir Şafei, Fəxr Razi, Həmviyni, İbni Səbbağ Maliki, Cəlaləddin Süyuti, Alusi, Qunduzi, Bədrəddin Hənəfi, Şeyx Məhəmməd Əbdəh Misri və bir çoxları....”<sup>1</sup>**

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün bu sünni alimləri “Qədir Xum” hadisəsinə nəql etmələrinə baxmayaraq, ya qorxudan, ya mühit və mövqelərinə görə ya da təəssübkeşlik üzündən hadisəni müxtəlif yerə yozub çox əhəmiyyətli nəzərə almamışlar.

**Allah onları öz istədikləri və biz də öz istədiyimiz kimsələrlə məhşur eləsin! İnşaallah!**

Bununla belə, əgər “Qədir Xum” hadisəsinə görməməzliyə vursalar da İslam Peyğəmbərinin (s) ilk aşkar dövəti zamanı dediyi sözlər, “iki qiymətli yadigar” hədisi, həmçinin, başqa hədislər ki, Əmirəlmöminin Əli (əleyhəssəlam) və başqa məsumların (əleyhəssəlam) imamətləri barəsində, əhli-sünnət alimlərinin söylədikləri hədislər bu məsələni sübuta yetirir. Bu hədislər o qədərdir ki, heç

---

<sup>1</sup> Əllamə Əmininin “Əl-qədir” kitabı.

bir qaçmaq yolu olmamaqla yanaşı, onlara göz yummaq da olmaz. Quran buyurur:

**“Allah olacaq işi yerinə yetirmək üçün belə etdi ki, həlak olan aşkar bir dəlillə həlak olsun, sağ qalan da aşkar bir dəlillə sağ qalsın.”<sup>1</sup>**

Yerdə qalan on bir məsum İmamların (əleyhəssəlam) mübarək adları tərtiblə bunlardır:

Əlidən (ə) sonra:

**2-ci həzrət imam** Həsən Müctəba (ə). Hicrətin 3-cü ilində doğulmuş və 5-ci ilində şəhadət məqamına çatmışdır. Dəfn olduğu yer Mədinə, Bəqi qəbristanlığı.

**3-cü həzrət imam** Hüseyin ibni Əli (əleyhəssəlam). Ləqəbi Seyyidüştühəda. Hicrətin 4-cü ilində doğulub, 61-ci ilində Kərbəladada şəhadətə çatıb.

**4-cü həzrət imam** Əli ibni Hüseyin (əleyhəssəlam). Ləqəbi Zeynüləbidin. Hicrətin 38-ci ilində doğulub, 94-cü ilində vəfat etmişdir. Dəfn olduğu yer: Mədinə, Bəqi qəbristanlığı.

**5-ci həzrət imam** Məhəmməd ibni Əli (əleyhəssəlam). Ləqəbi Baqirül-ulum. Hicrətin 57-ci ilində doğulub, 114-cü ilində vəfat etmişdir. Dəfn olduğu yer Mədinə, Bəqi qəbiristanlığı.

**6-cı həzrət imam** Cəfər ibni Məhəmməd (əleyhəssəlam). Ləqəbi Sadiq. Hicrətin 83-cü ilində doğulub, 148-ci ilində vəfat etmişdir. Dəfn olduğu yer: Mədinə, Bəqi qəbristanlığı.

---

<sup>1</sup> Ənfal surəsi-42.

**7-ci həzrət imam** Musa ibni Cəfər (əleyhəssəlam). Ləqəbi Kazim. Hicrətin 128-ci ilində doğulub, 183-cü ilində şəhadət məqamına çatmışdır.

**8-ci həzrət imam** Əli ibni Musa (əleyhəssəlam). Ləqəbi Riza. Hicrətin 148-ci ilində doğulub, 203-cü ilində şəhadət məqamına çatmışdır.

**9-cu həzrət imam** Məhəmməd ibni Əli (əleyhəssəlam). Ləqəbi Cavad. Hicrətin 195-ci ilində doğulub, 220-ci ilində şəhadət məqamına çatmışdır.

**10-cu həzrət imam** Əli ibn Məhəmməd (əleyhəssəlam). Ləqəbi Hadi. Hicrətin 212-ci ilində doğulub, 254-ci ilində şəhadət məqamına çatmışdır.

**11-ci həzrət imam** Həsən ibni Əli (əleyhəssəlam). Ləqəbi Əsgəri. Hicrətin 232-ci ilində doğulub, 260-cı ilində vəfat etmişdir.

**12-ci həzrət imam** Höccət ibni Həsən Əlməhdi (ə.c) Hicrətin 255-ci ilində doğulub. Hal-hazırda sağdır. Gözlərə görünmür. Günlərin birində Allahın əmri ilə zühur edib bütün dünyanı ədalət nuruna qərğ edəcəkdir. Dünyada ədalətli hökumət quracaq. (Allah zühurunu tezlədirsən!)

Həmçinin, qeyd etmək lazımdır ki, biz şiələr inanırıq ki, İslam Peyğəmbərinin (s) əziz qızı, Əmirəlmöminin Əli (əleyhəssəlam)-ın zövcəsi, imamların anası Həzrət Fatimə (salamullahi əleyha) imamət və vilayətdə böyük rol oynamışdır. Hər iki dünyada qadınların başçısı Həzrət Fatimə (salamullahi əleyha) bütün zamanlarda bütün insanların ən böyük nümunəsidir. Məsumlardan biri olduğuna görə onun sözü, əməli və susmağı bizim üçün dəlidir. Onun razılığı Allah və Peyğəmbərin (s)

razılığı, qəzəb və əziyyəti isə Allah və Peyğəmbərin (s) qəzəb və əziyyətidir. Adlarını çəkdiyimiz bu şəxslər islam Peyğəmbərinin (s) itrəti və Əhli-beyti adlanır. Onların hamısı Peyğəmbərin (s) sifətlərinə malikdir. İslam Peyğəmbəri (s) və həzrət Əli (ə) dəfələrlə onları tapşırmış, Quranla birlikdə qərar verib əhaliyə xitab edərək buyurur:

**“Mən sizin aranızda iki qiymətli yadigar qoyub gedirəm: Allahın kitabı və əhli-beytim. Nə qədər ki, bu iki şeydən yapışmısınız zəlalətə düşməzsiz.”<sup>1</sup>**

Allah-təala onların öhdəsinə iki ağır məsuliyyət qoymuşdur:

**Birinci:** İnsanlara rəhbərlik, doğru yol göstərmək, Allah tərəfindən olan ilhamlar, İslam Peyğəmbərinin (s) qanunu və Quranın mətni vasitəsi ilə insanları maarif, əxlaq, dünya və din qanunları ilə tanış etmək.

**İkinci:** Siyasi rəhbər, cəmiyyətin idarəsi və bütün zəminlərdə İslam hökumətinin hökmlərini və qanunlarını dəqiq icra etmək.

### ***Həzrət Məhdi (ə.c) barəsində rəvayətlərin məcmuəsi***

Münasib olardı ki, şiə və sünni alimlərinin vasitəsi ilə Həzrət Məhdi (ə.c) barəsində nəql olunan rəvayətlərin statiskasına diqqət edək:

1. İmamların on iki nəfər olub əvvəli Əli (əleyhəssəlam) və axırincısı Məhdi (ə.c) olduğunu bəyan edən rəvayətlər: **91 hədis.**

---

<sup>1</sup> Biharül-ənvar, 5-ci cild, səh. 68.



2. Həzrət Məhdinin (ə.c) Peyğəmbərin (s) nəslindən olması: **389 hədis.**

3. Həzrət Məhdi (ə.c) Əli (əleyhəssəlam) nəslindəndir: **214 hədis.**

4. Həzrət Məhdi (ə.c) Fatimeyi-Zəhranın (s) övladlarındandır: **192 hədis.**

5. İmam Hüseyinin (əleyhəssəlam) doqquzuncu övladındandır: **148 hədis.**

6. İmam Səccadın (əleyhəssəlam) nəslindəndir: **185 hədis.**

7. İmam Həsən Əsgərin (əleyhəssəlam) oğludur: **188 hədis.**

8. Sonuncu və on ikinci imamdır: **136 hədis.**

9. Dünyaya gəlmişdir: **214 hədis.**

10. Uzun zaman qeybdə olacaq: **916 hədis.**

11. Zühur edəcək: **657 hədis.**

12. Məhdi (ə.c) dünyanı ədalətlə dolduracaq. **123 hədis.**

13. İslam dini Onun əli ilə dünyaya yayılacaq: **48 hədis.**

Bütün bunların cəmisi: **2953 hədisdir.**<sup>1</sup>

### ***Məad (qiyamət)***

Bütün İlahi dinlərin və səmavi kitabların qəbul etdiyi əqidə əsaslarından biri də ruhun bədənə qayıtması və axirət aləmidir. Bu mənada ki, insanın həyatı ölümlə sona yetmir, bəlkə bu dünyadan başqa

---

<sup>1</sup> Məhdi mövlud, səh-5.

bir dünya var ki, insanlar orada xeyir və şər əməllərinin mükafatını və cəzasını alacaqlar.

Allah-təala Quranda buyurur:

*“O gün insanlar əməllərinin özlərinə göstərilməsi üçün [qəbirlərindən məhşərə] dəstə-dəstə çıxacaqlar! Kim [dünyada] zərrə qədər yaxşı iş görmüşdürsə onun xeyirini görəcəkdir. Kim zərrə qədər pis iş görmüşdürsə onun zərərini görəcəkdir.”*<sup>1</sup>

Bəli! İnsanın tüğyanedici nəfsini şərdən və başqalarının hüququna təvacüzdən qoruyan bir şey varsa qiyamətə etiqaddır. Bəşəri şəhvət bataqlığından, fahişəlikdən və pis işlərdən çəkindirən yalnız, hesab-kitab gününü qəbul etməkdir. Bəşərin əməllərini gizlin və aşkarda nəzarətdə saxlayan polis, qiyamət və cəza gününə etiqaddır. Qurani-kərimdə hər yerdə iman və möminlərin vəzifəsindən bəhs olunur. İmanın əsas kökünü iki şey üstündə (Yaradana və qiyamətə etiqadda) möhkəmləndiyini qeyd edir. Bu işdə tələb olunan məsələ isə təqvalı olub saleh əməllər yerinə yetirməkdir.

Qiyamətə etiqadın müqəddiməsi, yaradana etiqadlı olmaqdır. Hər kim Yaradana iqrar edirsə, qiyamətin təsdiqi sözsüzdür. Bu əsasla, bütün İlahi dinlər və hər hansı bir peyğəmbərdən tərəfdarlıq edənlər qiyaməti qəbul edirlər.

Ümumiyyətlə, Quran və rəvayətlərdən ələ gələn əqli və nəqli dəlillər göstərir ki, qiyamət zəruridir. Hər kəs Allahu qəbul edirsə, qiyaməti, yəni, yenidən dirilib hesab-kitab, savab və əzab, behişt və cəhənnəmin

---

<sup>1</sup> Zəlzələ surəsi-5-8

olacağını da qəbul edir. Qeyd etdiyimiz kimi ayə və rəvayətlər, Allaha iman gətirməyi qiyamətin müqəddiməsi bilirlər. Yaradana və qiyamətə etiqad birlikdə olub bir kök üstündə möhkəmlənmişdir.

Beləliklə, o dəlillər ki, bizi dinin dörd əsaslarını qəbul etməyə vadar edir, qəti şəkildə qiyamətin də qəbul edilməsinə əsas verir. Həmin dəlillərə əsasən, qiyaməti də qəbul edib onu Allahın eyni hikmət və ədaləti bilirik.

Bura kimi bizim dini etiqadımızın xülasəsi idi. Onlarla geniş şəkildə tanış olmaqdan ötrü, həmçinin, başqa dini maarifləri bilməkdən ötrü geniş şəkildə yazılmış izahlı kitablara müraciət edə bilərsiniz. Həzrət Əli (əleyhəssəlam) buyurur:

**“Dinin əvvəli onu tanımaqdır. Mərifətin kamalı Allahın zatını tədsiq etməkdir. İlahinin təsdiqinin kamalı Onun yeganəliyinə şəhadət verməkdir. Allahın yeganəliyinə şəhadət verməyin kamalı ixlasdır.”**

İlahi! Özünü mənə tanıtdır. Həqiqətən, əgər Özünü mənə tanıtdırmasan Rəsulunu tanıya bilmərəm. İlahi! Öz Rəsulunu mənə tanıtdır. Həqiqətən, əgər Öz Rəsulunu mənə tanıtdırmasan höccətini tanıya bilmərəm. İlahi! Öz höccətini mənə tanıtdır. Əgər höccətini mənə tanıtdırmasan dinimdə azaram!

İlahi! Məhəmməd (s) və Əhli-beyt (ə) xatirinə bizim işlərimizin aqibətini xeyir elə! Onların hamısına salam və salavat göndər! Düşmənlərinə isə qiyamətə qədər lənət et! Amin!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ  
أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا  
أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ  
أَجْمَعِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ



Bu şerif risaləyə əməl etmək, inşallah, mücizdir (əməllərin düzgün olmasına kifayətdir).

## ÖN SÖZ

Bir işin həyata keçirilməsinə, başqa işdən əl götürülməsinə dair insanların vəzifələrini müəyyənləşdirən İslamın əməli göstərişlərinə “əhkam” deyilir.

İnsanın edəcəyi hər bir işin İslamda özünəməxsus hökmü vardır. Bizim işlər müqabilində vəzifəmizi müəyyən edən hökmlər beş növdür: vacib, haram, müstəhəb, məkruh, mubah.

**Vacib**-görülməsi lazım (ilzami), tərک olunması isə ilahi əzaba səbəb olan əməldir (namaz, oruc və s. kimi).

**Haram**-tərک edilməsi lazım (ilzami), görülməsi isə ilahi əzaba səbəb olan əməldir (yalan danışmaq, zülm etmək və s. kimi).

**Müstəhəb**-görülməsi yaxşı, savabı olan, lakin

tərk edilməsi ilahi əzaba səbəb olmayan əməldir (salam vermək, sədəqə və s. kimi).

**Məkrüh**-tərk edilməsi yaxşı və savablı, lakin görülməsi ilahi əzaba səbəb olmayan əməldir (xörəyi üfürmək, qaynar xörək yemək və s. kimi).

**Mübah**-görülməsi və tərk edilməsi eyni dərəcədə olan əməldir. Onun savabı yoxdur, ilahi əzaba da səbəb olmur.

### *İCTİHAD VƏ TƏQLİD*

İnsan dini hökmlərə iki yolla: ya “ictihad” ya da “təqlid” yolu ilə əməl edə bilər. “İctihad” din hökmlərini, onun lazımı qaynaqlarından, xüsusilə bu qaynaqların ən mühümü olan Quran və məsumların (əleyhimüssalam) hədislərindən çıxarmaq, istinbat etmək üçün aparılan axtarışlara, söylərə deyilir. Bu istinbat, dini hökmlərin əxz edilməsinə köməkçi ola biləcək bir sıra elmləri öyrənəndən sonra mümkün ola bilər. Belə bir elmi bacarığa malik olan insan müctehid adlanır.

Təqlid lüğətdə “bir kəsin ardınca getmək” mənasındadır. Burada isə müctehidə tabe olmaq, yəni öz əməllərini onun fətvasına uyğun şəkildə yerinə yetirmək mənasını daşıyır.

Məsələ:1. İnsanların təqlid etdiyi müctehidə “mərcəyi təqlid”, o müctehidə təqlid edən hər bir insana isə müqəllid deyilir.

Məsələ:2. Müctehid olmayan və ilahi hökmləri, göstərişləri lazımı mənbələrdən əldə edə bilməyən hər bir şəxs müctehidə təqlid etməlidir. Yəni öz əməllərini onun fətvasına əsasən yerinə yetirməlidir.

Məsələ:3. Xalqın əksəriyyətinin dini hökmlərə əməl etməkdə vəzifəsi təqlid etməkdir. Çünki, əhkamda ictihad dərəcəsinə çata bilən şəxslər həmişə az olur.

Məsələ:4. Xalqın təqlid edəcəyi müctehid:

- \* Adil olmalıdır;
- \* Diri olmalıdır;
- \* Kişi olmalıdır;
- \* Baliğ (həddi-bülüğa çatan) olmalıdır;
- \* Aqıl olmalıdır;
- \* Halalзадə olmalıdır;
- \* 12 İmam şİəsi olmalıdır;
- \* Ələm (başqalarından daha bilikli) olmalıdır.

Məsələ:5. Əgər bir kəsin təqlid etdiyi müctehid dünyadan getsə, bu halda onun mərcəyi-təqlidi ələm olarsa, ona təqlid etməkdə qalmalıdır; yox, əgər hər iki müctehid (sonradan təqlid etmək istədiyi və vəfat edən müctehid) elmdə bərabər olsalar, meyyitə təqlid etməkdə qalmaq caizdir. Bu halda diri müctehidə təqlid etməyə başlamaq işkal məhəllidir.

Məsələ:6. Ələm-əhkamı (onun mənbələrindən istifadə etməklə) tədqiq və izah etməkdə, başqa müctehidlərdən daha artıq bilikli, bacarıqlı olan kəsidir.

Məsələ:7. Müctehidi və ələmi üç yolla tanımaq olar:

\* İnsanın özü (bir kəsin ələm olmasına) yəqin etsin və ya xatircəmlilik tapsın; Məsələn, şəxsin özü elm əhli və bu sahədə mütəxəssis olub ələm müctehidi tanıya bilsin.

\* Ələm müctehidi başqalarından seçə bilən iki adil

və alim şəxs hər hansı bir müctehidin ələm olmasını təsdiq etsinlər; bu şərtlə ki, başqa iki alim və adil şəxs onların dedikləri ilə müxalifət etməsin.

\* Bir müctehidin ələm olması camaat arasında o qədər məşhur olsun ki, insan üçün yəqinlik, yaxud xatircəmlilik hasil olsun.

Məsələ:8. Müctehidin fətvasını əldə etməyin yolları:

\* Müctehidin özündən eşitməklə;

\* İki nəfər adil şəxsdən eşitməklə;

\* Sözümdən yəqinlik hasil olan bir nəfərdən eşitməklə;

\* Müctehidin, düzlüyünə yəqin olunan risaləsini görməklə.

Məsələ:9. Müctehidin hər hansı məsələ barəsində rəyi dəyişdikdə müqəllid yeni fətvaya əməl etməlidir. Əvvəlki fətvaya yalnız ehtiyatla müvafiq olan halda əməl etmək olar.

Məsələ:10. İnsanın əksər hallarda ehtiyac duyduğu məsələləri öyrənməsi vacibdir.

### ***MÜSTƏHƏB EHTİYAT VƏ VACİB EHTİYAT ARASINDAKI FƏRQ***

Məsələ:11. Müstəhəb ehtiyat həmişə fətva ilə yanaşıdır. Yəni bu məsələdə müctehid öz nəzərini deməklə yanaşı ehtiyat yolunu da göstərir. Müqəllid bu məsələdə həm fətvaya, həm də ehtiyata uyğun əməl edə bilər. Amma başqa müctehidə müraciət edə bilməz. Bu məsələ kimi: “Nəcis qabı bir dəfə kürr suda yuyanda pak olur. Amma ehtiyat budur ki, üç dəfə yuyulsun.”

Vacib ehtiyat fətva ilə yanaşı deyildir və müqəllid

elə ona əməl etməlidir. Amma başqa müctəhidə də müraciət edə bilər. Bu məsələ kimi: “Ehtiyat budur ki, üzüm yarpağı təzə olarsa ona səcdə edilməsin.”

### ***TƏHARƏT***

Bədənin və yaşayış mühitinin paklığı məsələsi islamda böyük əhəmiyyətə malikdir. İnsan nəcis şeyləri yeyib-içməkdən pərhiz etməlidir. Onun bədəni və libası aləmin Pərvədigarına pərəstişin ən gözəl təzahür ifadəsi olan namazda pak olmalıdır. Yaxşısı budur ki, insan namaz vaxtı libasının ən təmizini geyinsin. Buna görə də nəcis şeyləri tanımaq və onları pak etməyin yollarını öyrənmək lazımdır.

Məsələ:12. Dünyada hər şey paktır. Yalnız 11 şey nəcisdir və onlarla təmasdan pak şeylər də nəcis olur.

Məsələ:13. Nəcis şeylər aşağıdakılardan ibarətdir:

1-bovl (sidik);

2-qait (nəcis);

3-məni (sperma);

4-murdar (ölmüş və ya qeyri-şəri yolla kəsilmiş heyvan);

5-qan;

6-it;

7-donuz;

8-şərab;

9-pivə;

10-kafir;

11-nəcasət yeyən dəvənin təri.

Məsələ:14. İnsanın, habelə əti haram olan və damarı kəsiləndə qanı sıçrayan heyvanların bovl və qaiti nəcisdir.

Məsələ:15. Heyvanlar iki dəstədirlər: bəzilərinin



damarını kəsəndə qan təzyiqlə, sıçrayışla çıxır. Bəzilərinin isə damarını kəsəndə qan sıçramır, təzyiqlə çıxır.

Məsələ:16. İnak, qoyun və s. kimi əti halal olan heyvanların, habelə qanı sıçramayan heyvanların (ilan, balıq və s. kimi) bovl və qaiti pakdır.

Məsələ:17. Əti məkruh olan heyvanların (at, ulaq və s. kimi) bovl və qaiti pakdır.

Məsələ:18. Əti haram olan quşların (qarğa kimi) ifrazatı pakdır.

### ***MURDARIN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:19. Şəriət qaydalarına uyğun kəsilməyən və ya özü ölmüş heyvana murdar deyirlər.

Məsələ:20. Qanı sıçramayan heyvanların (balıq kimi) ölüsü pakdır.

Məsələ:21. Qanı sıçrayan murdar heyvanın bədəninin ruhsuz hissələri (buynuz və tük kimi) pak, ruhu olan hissələri isə (ət və dəri kimi) nəcisdir.

Məsələ:22. Quruda yaşayan it və donuzun bütün hissəsi–istər diri, istərsə də ölü olsun–nəcisdir.

Məsələ:23. Ölü insanın–hərçənd təzə ölüb bədəni soyumamış olsa da–dırnaq, tük və diş kimi ruhsuz hissələrindən başqa bədəninin hər yeri nəcisdir.

Məsələ:24. Əgər meyyitə qusl verilsə bədəni pak olar.

Məsələ:25. Allah yolunda və İslamın qorunması yolunda vuruşan bir kəs əgər müharibə və döyüş meydanında öldürülsə bədəni pakdır, qusl və kəfəne ehtiyacı yoxdur.

### ***QANIN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:26. İnsanın və damarı kəsildikdə qanı sıçrayan heyvanların (qoyun, toyuq və s. kimi) qanı nəcisdir.

Məsələ:27. Sıçrayan qanı olmayan heyvanların (balıq, ağcaqanad və s. kimi) qanı pakdır.

Məsələ:28. Ehtiyat vacibə görə yumurtanın içində olan qan nəcisdir. Amma əgər qan yumurtanın sarısında olsa, nə qədər ki, onun üzərindəki nazik pərdə deşilməyib yumurtanın ağı pakdır.

Məsələ:29. Dişlərin dibindən gələn qan, ağız suyu ilə qarışıb aradan getsə, pakdır. Belə olan halda ağız suyunu udmağın eybi yoxdur.

### ***PAK ŞEY NECƏ NƏCİS OLUR?***

Məsələ:30. Əgər pak şey hər hansı nəcislə təmasda olsa və onlardan biri digərinə sirayət edə biləcək tərzdə yaş olsa, pak şey nəcis olar.

Məsələ:31. Əgər insan pak şeyin nəcis olub-olmamasını bilməsə, o şey pakdır. Bu barədə axtarış aparmaq lazım deyildir–hərçənd pak və ya nəcis olduğunu başa düşə bilərsə də.

Məsələ:32. Nəcis şeyi yemək və içmək haramdır.

### ***MÜTƏHHİRAT (PAK EDƏN ŞEYLƏR)***

Məsələ:33. Mütəhhirat nəcis şeyləri pak edər. Pakedicilərin ümdəsi aşağıdakılardır:

1-su;

2-yer;

3-günəş;

4-İslam;

5-nəcasətin eyninin aradan qaldırılması (bunların

izahı sonra gələcək).

### ***SULARIN HÖKMLƏRİ***

Suyun müxtəlif növləri vardır. Onları tanımaq, onlara aid olan məsələləri öyrənməyimizə kömək edir.

Məsələ:34. Su ya muzaf, ya da saf olar:

**Muzaf su**—o suya deyilir ki, onu müəyyən bir şeydən alırlar (alma və qarpız suyu kimi), yaxud bir şeylə o qədər qarışıq olur ki, artıq ona su deyilmir. Məsələn şərbət kimi.

**Mütləq su**—muzaf olmayan sudur.

Məsələ:35. Muzaf su:

\* Çirkili şeyi təmiz edə bilər, amma nəcis şeyi pak etməz (və bu cür su pakedici sayılmaz).

\* Əgər nəcasətlə təmasda olsa, hətta əgər nəcasət az da olsa və suyun rəngi, iyi və dadı dəyişməsə də nəcis olar.

\* Onunla dəstəmaz və qusl batildir.

### ***MÜTLƏQ SUYUN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:36 Su:

ya yerdən qaynayır,

ya göydən yağır,

ya da nə yerdən qaynayır, nə də göydən yağır.

Göydən yağan suya yağış suyu deyilir.

Yerdən qaynayan su (kəhriz, artezian və bulaq suyu kimi) cərəyanda olarsa ona axar su, cərəyanda olmazsa quyu suyu deyilir.

Əgər su yerdən qaynamazsa və göydən yağmazsa sonrakı məsələdə deyiləcək miqdarda olsa ona kürr, o miqdardan az olsa “qəlil” (az su) deyilir.

Məsələ:37. Bir qabın eni, uzunluğu və hündürlüyü üç qarış yarım olsa və həmin qab su ilə doldurulsa, yaxud suyun çəkisi 377,419 kq-dan az olmasa ona kürr su deyilir.

### ***QƏLİL (AZ) SU***

Məsələ:38. Az su sadəcə olaraq nəcis şeyə toxunmaqla nəcis olar. Amma təzyiq altında nəcisə toxunsa onda nəcasətə toxunan hissə və ondan sonrakı hissələr nəcis olar. Yuxarıdan nəcis şeyin üstünə tökülən az su kimi. Belə ki, o nəcis şeyə toxunan hissə nəcis, nəcis şeyə çatmayan və qabın içindəki su isə pakdır.

Məsələ:39. Kürr, yaxud axar su, nəcis olmuş az suya birləşsə pak olur. Ehtiyat vacib budur ki, kürr, yaxud axar su onunla qarışsın. (Məsələn, əgər nəcis olmuş az suyun qabını kürr suyunun mənbəyinə birləşik olan krantın altında qoyub suyu açsalar və su ona qarışsa pak olar.) Lakin əgər su nəcasətin rəngini, dadını, iyini özünə götürsə, onunla o qədər qarışmalıdır ki, nəcasətin iyi, rəngi və ya dadı aradan getsin.

### ***KÜRR, AXAR VƏ QUYU SULARI***

Məsələ:40. Az su istisna olmaqla bütün saf sular nəcasətin rəngi, iyi və ya dadını özünə götürməyincə pakdır. Əgər nəcasətə toxunmaq nəticəsində nəcasətin rəngini, iyini və ya dadını götürərsə nəcis olur. (Deməli, bu hökmdə axar su, quyu, kürr və hətta yağış suyu da müştərəkdir.).

Məsələ:41. Binaların su borusu kürr su mənbəyinə birləşərsə axar su kimidir.

Məsələ:42. Yağış suyunun bəzi xüsusiyyətləri:

\* Əgər yağış, üstündə nəcasətin eyni olmayan<sup>1</sup> nəcis şeyə, yaxud nəcis yerə bir dəfə yağsa, pak olar.

\* Əgər yağış nəcis palaz və paltarın üzərinə yağarsa onu pak edər. Sıxmaq da lazım (ilzami) deyildir.

\* Nəcis olmuş torpağın üzərinə yağarsa, onu pak edər.

\* Əgər yağış suyu bir yerdə yığılsa, hətta onun miqdarı kürr sudan az da olsa, yağış yağan halda nəcis bir şeyi orada yusalar, nə qədər ki, nəcisin rəngini, iyini və ya dadını özünə almayıb, o su pakdır.

### ***NƏCİS ŞEYLƏRİ NECƏ PAK EDƏK?***

Məsələ:43. Nəcis şeyləri pak etmək üçün əvvəlcə nəcasətin eynini aradan qaldırmaq, sonra isə gələcək məsələlərdə qeyd edəcəyimiz qaydaya əsasən onu suya çəkmək lazımdır.

Məsələ:44. Nəcis qabı, nəcasətin eynini aradan qaldırıqdan sonra kürr suda bir dəfə suya çəkmək kifayətdir. Amma az su ilə üç dəfə yumaq lazımdır.

Məsələ:45. Nəcis qabları aşağıdakı kimi suya çəkmək olar:

\* Kürr suda: onu bir dəfə suya salıb sonra çıxartmaq lazımdır;

\* Az su ilə: üç dəfə su ilə doldurub sonra boşaltmaq, yaxud üç dəfə içinə bir qədər su töküüb hər dəfə də suyu elə hərəkət etdirmək lazımdır ki, nəcis yerlərə çatsın. Sonra isə içindəki suyu çölə tökmək

---

<sup>1</sup>Nəcasətin eyni-öz-özlüyündə nəcis olan şeylərə deyilir. (Qan və bovl kimi)

lazımdır.

Məsələ:46. Xalça, paltar və bu kimi suyu özünə hopduran və sıxıla bilən şeyləri az su ilə paklayanda hər dəfə yuyandan sonra sıxmaqla, yaxud başqa yolla daxilindəki su çıxarılmalıdır. Ehtiyat vacibə görə, kürr və axar su ilə yuyanda da sıxmaq lazımdır.

### **YER**

Məsələ:47. Əgər ayağın və ya ayaqqabının altı yol gedərkən nəcis olsa yol getməklə, yaxud ayağı yerə sürtməklə pak olar. Bu şərtlə ki, nəcasətin eyni (özü) aradan getsin, torpaq da gərək:

\* pak olsun;

\* quru olsun;

\* qum, daş, döşənmiş kərpic və s. kimi şeylərdən olsun.

Məsələ:48. Əgər yol getməklə və ya ayağı yerə sürtməklə ayağın və ya ayaqqabının altındakı nəcasət aradan getsə, pak olar. Amma daha yaxşı olar ki, ən azı 15 addım yol gedilsin.

### **GÜNƏŞ**

Məsələ:49. Günəş (sonradan deyiləcək şərtlər daxilində) bu şeyləri pak edər:

\* Yeri;

\* Bina və onun içərisindəki qapı və pəncərə kimi şeyləri;

\* Ağac və bitgiləri.

Məsələ:50. Günəş aşağıdakı şərtlərlə pakedicidir:

\* Nəcis şey o qədər yaş olsun ki, başqa bir şey ona toxunanda o da yaş olsun;

\* Nəcis şey günəşin düşməsi ilə qurusun; Əgər

rütubətli qalarsa, pak olmaz.

\* Nəcasətin eyni (zərrələri) o şeyin üstündə olmasın; əgər olarsa, günəşin onun üstünə düşməsindən qabaq, o zərrələr aradan qaldırılmış olsun;

\* Günəş şüalarının qarşısını pərdə, bulud və s. kimi bir şey almasın; Amma, əgər çox nazik olub günəşin şüalarının qabağını almazsa, eybi yoxdur.

\* Günəş təklidə nəcis şeyi qurutmuş olsun; (Məsələn, küləyin köməyi ilə qurutmasın.)

\* Binanın nəcis hopmuş divar və ya yerin daxil və xaricini bir dəfəyə qurutsun; deməli, xaricini bu gün, daxilini isə sabah qurudarsa, təkcə xarici pak olur.

Məsələ:51. Əgər yer və bunun kimi şeylər nəcis olsa, amma rütubətli olmasa, ora bir qədər su və ya onu rütubətli edə biləcək bir şey tökmək lazımdır ki, günəş düşüb paklasın.

### ***İSLAM***

Məsələ:52. Kafir nəcisdir. Əgər kəlmeyi-şəhadətini, yəni “Əşhədu ən la ilahə illəllah və əşhədu ənne Muhəmmədən rəsulullah” desə müsəlman olar. İslamı qəbul etməklə bütün bədəni pak olar.

### ***NƏCASƏTİN EYNİNİN ARADAN QALDIRILMASI***

Məsələ:53. İki halda nəcasət aradan qaldırılmaqla nəcis şey pak olur və daha suya çəkməyə ehtiyac yoxdur:

a) Heyvanın bədəni; Məsələn, nəcis yeyən toyuğun dimdiyindən nəcasəti təmizləyəndə pak olur.

b) Bədənin daxili. (Ağızın, burunun, qulağın içi

kimi.) Məsələn, əgər diş fırça ilə sürtəndə onun dibindən qan gəlsə və ağız suyunda həll olub itmə, ağızın içi pak olar. Onu suya çəkmək lazım deyil. Amma əgər fırça qana dəysə, ehtiyat vacibə görə, hətta ağızın içində olsa da, nəcisdir.

### ***DƏSTƏMAZ***

Namaz qılan şəxs gərək namazdan əvvəl dəstəmaz alsın, özünü bu böyük ibadəti yerinə yetirmək üçün hazırlasın.

Bəzi hallarda isə gərək qusl etsin. Yəni, bütün bədənini yusun. Dəstəmaz ala və ya qusul edə bilmirsə, gərək onların yerinə təyəmmüm adlanan başqa əməli yerinə yetirsin. Bu hissədə hər birinin hökmləri ilə tanış olacaqsınız.

### ***DƏSTƏMAZI NECƏ ALAQ?***

Məsələ:54. Dəstəmazda insan gərək əvvəlcə üzünü, sonra sağ qolunu, daha sonra sol qolunu yusun, sonra əlini yumaq nəticəsində ovucunda qalan rütubətlə başına məsh çəksin. (Yəni əlini onun üstünə çəksin), daha sonra isə sağ ayağa və axırda sol ayağa məsh çəksin.

### ***DƏSTƏMAZ ƏMƏLLƏRİNİN İZAHİ***

#### ***Yumaq***

Məsələ:55. Dəstəmazda insan gərək üzünü başın tük bitən yerindən çənənin axırına qədər yuxarıdan-aşağı istiqamətdə yusun. Üzün bu vacib miqdarının tamamilə yuyulmasını yəqin etmək üçün bir az onun ətrafını da yumaq lazımdır.



Məsələ:56. Üzü yuyandan sonra gərək sağ əli və sonra sol əli dirsəkdən barmaqların axırına qədər yusun.

Məsələ:57. Dirseyin tamamilə yuyulmasını yəqin etmək üçün, gərək dirsəkdən bir qədər yuxarı da yuyulsun.

Məsələ:58. Üzünü yumamışdan əvvəl əllərini biləyə qədər yuyan şəxs dəstəmaz vaxtı barmaqlarının ucuna qədər yumalıdır. Əgər yalnız biləyinə qədər yusa, onun dəstəmazı batildir.

### **MƏSH**

Məsələ:59. Başın dörd hissəsindən biri (alının yuxarı hissəsi) məsh yeridir.

Məsələ:60. Başın məshi o qədər olmalıdır ki, görənlər “o, məsh edir” desinlər.

Məsələ:61. Ehtiyat müstəhəb odur ki, başa uzunluğu bir barmaq və eni üç bağlı barmaq qədər məsh çəkilsin.

Məsələ:62. Başın məshinin onun dərisinə çəkilməsi lazım (ilzami) deyil; hətta başın qabağındakı tükə də çəkilsə səhihdir. Amma əgər başın qabağının tükü çox uzun olarsa və saçını darayanda üzünə tökülərsə və yaxud başın başqa yerinə çatarsa, gərək başın dərisinə və ya tüklərin dibinə məsh çəkilsin.

Məsələ:63. Başa məsh çəkəndən sonra dəstəmaz suyunun əldə qalmış yaşığı ilə ayağın üstünə–barmaqların birinin başından ayağın üstündəki çıxıntıya qədər - məsh çəkməlidir.

Məsələ:64. Məshdə əli başa və ayağa çəkmək lazımdır; Əgər əli saxlayıb, başı və ayağı hərəkət

etdirsə, dəstəmaz batildir. Amma əli məsh üçün çəkəndə baş və ayaq azacıq hərəkət etsə eybi yoxdur.

Məsələ:65. Əgər məsh üçün əldə rütubət qalmazsa onu dəstəmaz suyundan başqa su ilə islatmaq olmaz. Əksinə, başqa dəstəmaz üzvlərindən rütubət götürüb onunla məsh etməlidir.

Məsələ:66. Əlin yaşıqlığı başda və ayaqda iz qoyacaq miqdarda olmalıdır.

Məsələ:67. Məsh çəkilən yer (baş və ayaqların üstü) quru olmalıdır. Əgər yaş olsa onu qurutmaq lazımdır. Amma məsh yerinin rütubəti çox az olsa və məsh çəkiləndən sonra əlin rütubəti məsh yerində görünsə, belə ki, “təkcə əlin rütubətidir” deyilsə, eybi yoxdur.

Məsələ:68. Əl ilə baş və ya əl ilə ayaq arasında gərək çadra və papaq, yaxud corab və ayaqqabı kimi şeylər, hərçənd çox zərif və nazik olsalar və rütubət dəriyə çatsa da belə, fasilə düşməməlidir (amma çarəsizlik halında eybi yoxdur).

Məsələ:69. Məsh çəkilən yer pak olmalıdır. Əgər nəcis olsa və məhs üçün onu suya çəkmək mümkün olmasa, təyəmmüm edilməlidir.

### ***DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİ***

Məsələ:70. Əgər aşağıdakı şərtlər mövcud olarsa dəstəmaz səhih, əks halda, hətta onlardan biri belə olmazsa, dəstəmaz batildir.

**1-ci şərt** budur ki, dəstəmazın suyu pak olsun (nəcis olmasın);

**2-ci şərt** budur ki, dəstəmazın suyu mütləq olsun (müzaf olmasın);

**3-cü şərt** budur ki, dəstəmazın suyu mübah olsun

(qəsbi olmasın);

**4-cü şərt** budur ki, dəstəmazın suyunun olduğu qab da (sonradan deyiləcək şərhə əsasən) mübah olsun;

**5-ci şərt** budur ki, dəstəmazın suyunun qabı qızıl və ya gümüş olmasın;

**6-cı şərt** budur ki, dəstəmaz üzvləri pak olsun;

**7-ci şərt** budur ki, dəstəmazın üzvlərində suyun bədənə dəyməsinin qarşısını alan maneə olmasın;

**8-ci şərt** budur ki, qürbət qəsdı ilə (yəni Allah Təbarək və Təalanın əmrini yerinə yetirmək üçün) riya etmədən dəstəmaz alsın;

**9-cu şərt** budur ki, dəstəmazı (əvvəldə qeyd olunan) ardıcılıqla yerinə yetirsin;

**10-cu şərt** budur ki, dəstəmazın əməlləri arasında zaman fasiləsi düşməsin;

**11-ci şərt** budur ki, dəstəmazın işlərində başqasından kömək almasın, özü yerinə yetirsin;

**12-ci şərt** budur ki, sudan istifadə olunmasının şəxs üçün heç bir maneəsi və zərəri olmasın;

**13-cü şərt** budur ki, namaz və ya dəstəmaz üçün kifayət qədər vaxt olsun.

### ***DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİNİN İZAHİ***

Məsələ:71. Nəcis və ya müzaf su ilə alınan dəstəmaz batildir. İstər suyun nəcis və ya müzaf olmasını bilsin, istərsə də bilməsin və ya unutmuş olsun.

Məsələ:72. Dəstəmaz suyu mübah olmalıdır. Buna əsasən, aşağıdakı hallarda dəstəmaz batildir:

\* Sahibi razı olmayan su ilə alınan dəstəmaz

(sahibinin narazılığı məlumdur);

\* Sahibinin razı olub-olmaması məlum olmayan su ilə alınan dəstəmaz;

\* Hamı üçün deyil, müəyyən adamlar üçün vəqf edilən su ilə alınan dəstəmaz; (Məsələn, bəzi mədrəsələrin hovuzunun suyu ancaq həmin mədrəsədə təhsil alanlar üçün vəqf edilir, yaxud bəzi məscidlərdəki dəstəmazxanalar həmin məsciddə namaz qılanlar üçün vəqf edilir.)

Məsələ:73. Böyük arxlarda, hətta əgər insan sahibinin razı olub-olmamasını bilməsə belə, dəstəmaz almağın eybi yoxdur. Amma əgər onun sahibi orada dəstəmaz almağı qadağan etsə, ehtiyat vacib odur ki, o su ilə dəstəmaz alınmasın.

Məsələ:74. Əgər dəstəmaz suyu qəsb qabda olsa və ondan başqa da su olmasa, təyəmmüm etmək lazımdır. Əgər bir kəs o su ilə dəstəmaz alsa, dəstəmazı batildir.

Məsələ:75. Dəstəmaz əzaları (yəni üz, əllər, ayaqlar) dəstəmaz üçün yuyanda və məsh edəndə pak olmalıdır.

Məsələ:76. Əgər üzə və ələ dəstəmaz suyunun çatmasına mane olan bir şey yapışsa dəstəmazdan əvvəl onu təmizləmək lazımdır.

Məsələ:77. Əgər məsh əzasının (baş və ayaqların) üstündə bir şey olsa, hərçənd suyun başa və ayağa çatmasının qarşısını almasa belə, onu təmizləmək lazımdır. Çünki əl ilə məsh çəkilən yer arasında maneə olmamalıdır.

Məsələ:78. Mürəkkəb, rəng və yağ-piy ləkələri, krem (əgər rəngin maddəsi olmazsa) dəstəmazla mane

olmur. Əgər maddəsi olarsa və dərinin üstünü tutmuş olarsa, onu təmizləmək lazımdır.

Məsələ:79. Əgər bir şeyin dəstəmaz üzvlərinə yapışmasını bilsə, lakin o şeyin suyun dəriyə dəyməsinin qarşısını alıb-almadığını bilməsə, gərək onu aradan qaldırsın, yaxud suyu onun altına çatdırsın.

Məsələ:80. Dəstəmazın işləri bu ardıcılıqla yerinə yetirilməlidir: əvvəlcə üz, sonra sağ əl, daha sonra sol əl yuyulmalıdır. Ondan sonra başa və daha sonra ayaqlara məsh çəkilməlidir. Ehtiyat vacibə görə sağ ayağa sol ayaqdan əvvəl məsh çəkilməlidir. Əgər bu tərtiblə dəstəmaz alınmazsa, batildir.

Məsələ:81. Muvalat dedikdə dəstəmazın işlərini bir-birinin ardınca yerinə yetirmək, onların arasında fasilə salmamaq nəzərdə tutulur.

Məsələ:82. Əgər insan dəstəmaz işləri arasında çox fasilə salsa, belə ki, bir yeri yumaq, ya məsh etmək istədikdə, ondan əvvəl yuduğu, yaxud məsh çəkdiyi yerlərin yaşlığı qurumuş olsa, dəstəmaz batildir.

Məsələ:83. Özü dəstəmazın əməllərini yerinə yetirə bilən adam başqasından kömək ala bilməz. Deməli əgər başqası onun əlini, üzünü yusa və ya ayağına məsh çəksə, dəstəmazı batildir.

Məsələ:84. Dəstəmaz ala bilməyən şəxs gərək başqasının köməyi ilə dəstəmaz alsın. Amma özü və onun dəstəmazına kömək edən şəxs–hər ikisi dəstəmaz niyyəti etməlidirlər.

Məsələ:85. Dəstəmaz alacağı təqdirdə xəstələnəcəyindən qorxan şəxs vacib ehtiyata əsasən

dəstəmaz almamalı, namaz üçün təyəmmüm etməlidir. Amma əgər suyun ona zərərli olmasını bilməyib dəstəmaz alsın və sonra zərərli olduğunu başa düşsə, dəstəmazı səhihdir. Amma müstəhəb ehtiyat budur ki, o dəstəmazla namaz qılmasın.

Məsələ:86. Dəstəmaz gərək qürbət qəsdilə, yəni Allahın fərmanını yerinə yetirmək üçün alınsın. Dəstəmazda niyyəti dil ilə demək, yaxud qəlbədən keçirtmək lazım (ilzami) deyil. Əksinə, dəstəmaz almasını bilirsə, elə bu kifayətdir. Belə ki, ondan “nə edirsən?” deyə soruşsalar, “dəstəmaz alıram” desin.

Məsələ:87. Hərgah vaxt çox az olsa və dəstəmaz alınacağı təqdirdə namazın hamısı və ya bir qədəri namaz vaxtından sonraya (qəzaya) düşsə, gərək təyəmmüm etsin. Amma əgər dəstəmaz və təyəmmümün hər biri üçün eyni miqdarda vaxt olarsa, gərək dəstəmaz alsın.

### ***CƏBİRƏ DƏSTƏMAZI***

Yaranın, sınıqlığın üzərinə qoyulan dərmanlar, onların bağlandığı parça və s. “cəbirə adlanır.

Məsələ:88. Əgər bir kəsin dəstəmaz əzalarının birində yara, yaxud sınıqlıq olsa, bu halda o, adi qaydada dəstəmaz ala bilərsə, elə də almalıdır. Məsələn, yaranın üstü açıq olsa və suyun ona zərəri olmasa; yaxud yaranın üstünün bağlı olmasına baxmayaraq onu açmaq mümkün olsa, suyun da ona zərəri olmasa, onda adi qaydada dəstəmaz almalıdır.

Məsələ:89. Əgər yara üzə və ya əllərdə olsa və üstünü açmaq mümkün olsa, habelə suyu onun üstünə tökməyin zərəri olsa, bu halda onun ətrafı yuyulmalı, yaş əli çəkməyin zərəri olmasa, ehtiyat budur ki, yaş

əllə onun üstünə çəkilsin, sonra pak bir parçanı onun üzərinə qoyub yaş əllə o parçanın da üzərinə çəkilsin.

Məsələ:90. Cəbirə dəstəmazi alanda, yumaq və məsh çəkmək mümkün olan yerləri adi qaydada yumaq və məsh çəkmək, mümkün olmayan yerlərdə isə yaş əllə cəbirəyə çəkmək lazımdır.

Məsələ:91. Əgər yara və ya sınıq başın qabağında, yaxud ayaqların üzərində (məsh yerlərində) olsa və onun üstü açıq olsa, bu halda məsh çəkə bilməsə, gərək pak bir parçanı onun üstünə qoyub əldə qalmış dəstəmaz suyunun yaşlığı ilə parçanın üstünə məsh çəksin.

Məsələ:92. Əgər üzdə və əllərdə bir neçə cəbirə olsa, onların arası yuyulmalıdır. Əgər cəbirələr başda və ya ayaqların üstündə olsa onların arası məsh edilməli, cəbirə olan yerlərdə isə cəbirə göstərişlərinə uyğun əməl olunmalıdır.

Məsələ:93. Əgər bir kəsin əlinin içində və barmaqlarında cəbirə olsa, dəstəmaz alan zaman yaş əllə onun üstünə çəkibsə, başına və ayaqlarına da həmin rütubətlə məsh çəkə bilər, həm də başqa dəstəmaz üzvlərindən rütubət götürə bilər.

Məsələ:94. Əgər cəbirə üzün, yaxud əllərdən birinin hər yerini örtmüş olsa, yenə də cəbirənin hökmləri tətbiq olunacaq və cəbirə dəstəmazi kifayətdir.

Məsələ:95. Əgər cəbirə ayağın üstünün hamısını örtə, amma bir az barmaqların tərəfindən, bir az da ayağın yuxarı tərəfindən açıq qalsa, açıq olan yerlərin özünə, cəbirə olan yerlərdə isə cəbirənin üstünə məsh etməlidir.

Məsələ:96. Əgər cəbirə, yaranın ətrafını adi qaydadan artıq tutsa və onu götürmək mümkün olmasa, bu halda cəbirə göstərişlərinə əməl etməli, ehtiyat vacibə əsasən təyəmmüm də almalıdır. Əgər cəbirəni götürmək mümkün olsa, götürməlidir.

Məsələ:97. Əgər dəstəmaz və qusul yerlərinə qoparılması mümkün olmayan, yaxud qoparıldıqda dözülməsi mümkün olmayan qədər əziyyəti olan bir şey yapılıbsa, cəbirəyə əməl olunmalıdır.

Məsələ:98. Əgər cəbirə nəcis olsa və ya onun üstünə yaş əllə çəkmək mümkün olmasa (məsələn, yaranın üstündə ələ yapışan dərman olarsa), onda yaranın üstünə pak bir parça qoyub yaş əllə parçanın üstündən çəkmək lazımdır.

Məsələ:99. Cəbirə quslu eynilə cəbirə dəstəmazı kimidir. Amma ehtiyat-vacibə əsasən onu irtimasi deyil, tərtiblə yerinə yetirmək lazımdır.

### ***DƏSTƏMAZ ALINMASI VACİB OLAN İŞLƏR***

Məsələ:100. Meyyit namazından başqa sair namazlar, Kəbə Evinin təvafı və bədəninin hər hansı yerini Quranın yazılarına və ya Allahın adlarına vurmaq üçün dəstəmaz alınmalıdır.

Məsələ:101. Əgər namaz və ya təvaf dəstəmazsız yerinə yetirilərsə, batildir.

Məsələ:102. Dəstəmazı olmayan şəxs bədəninin hər hansı yerini Quranın yazılarına vurmamalıdır. Amma onun tərcüməsinə vurmağın eybi yoxdur.

Məsələ:103. Dəstəmazı olmayan şəxs, yaxşı olar ki, bədəninin hər hansı yerini Allahın başqa dillərdə olan adına (Xuda, Tanrı və s.) da vurmasın.

Məsələ:104. Aşağıdakı işlər üçün dəstəmaz almaq



müstəhəbdir:

\* Məscidə və İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın hərəminə getmək üçün;

\* Quran oxumaq üçün;

\* Quranı özü ilə aparmaq üçün;

\* Quranın cildinə və haşiyələrinə məss etmək (əl sürtmək) üçün;

\* Qəbiristan əhlinin ziyarət etmək üçün.

### ***QUSUL***

Bəzən namaz, habelə dəstəmazla yerinə yetirilməli olan sair işlər üçün qusul vacib olur.

### ***QUSUL ETMƏYİN QAYDASI***

Məsələ:106. Qusulda baş və boyun və sinə də daxil olmaqla bədənin hər yeri yuyulmalıdır. İstər qusul vacib olsun (məsələn, cənabət quslu kimi), istərsə də müstəhəb (məsələn, cümə quslu kimi). Başqa sözlə, bütün qusullar bir-biri ilə yalnız niyyətdə fərqlənir.

Məsələ:107. Qusulu iki cür etmək olar: tərtibi və irtimasi.

Tərtibi qusulda əvvəlcə baş və boyun, sonra bədənin sağ tərəfi, daha sonra sol tərəfi yuyulmalıdır.

İrtimasi qusulda gərək su bir anlığa bədənin hər yerini əhatə etsin. Deməli, bu qusulda su o qədər olmalıdır ki, insan, bədəninin hər yerini bir dəfəyə suyun altına apara bilsin.

### ***QUSLUN SƏHİH OLMASI ŞƏRTLƏRİ***

Məsələ:108. Muvalat istisna olmaqla, dəstəmazın səhih olması üçün lazım olan şərtlərin hamısı qusulun

da səhih olmasında şərtidir. Amma qusulda bədənin (dəstəməzdakı kimi) yuxarıdan aşağı yuyulması ilzami deyil.

Məsələ:109. Boynunda bir neçə vacibi qusul olan bir kəs onların hamısını niyyət edərək bir qusul ala bilər,

Məsələ:110. Cənabət quslu alan bir kəs namaz üçün dəstəməz almamalıdır. Amma başqa qusullar ilə namaz qılmaq olmaz və dəstəməz də almaq lazımdır.

Məsələ:111. İrtimasi qusulda bədənin hər yeri pak olmalıdır. Amma tərtibi qusulda bədənin hamısını pak olması vacib deyil. Buna əsasən, əgər hər hissəsini qusul etməmişdən qabaq suya çəksə, kifayətdir.

Məsələ:112. Cəbirə quslu eynilə cəbirə dəstəməzi kimidir.

Məsələ:113. Vacibi oruc tutan bir kəs irtimasi qusul edə bilməz. Çünki, oruc tutan şəxs başının hər yerini suyun altına sala bilməz. Amma əgər unutqanlıq üzündən irtimasi qusul etsə səhihdir.

Məsələ:114. Qusulda bədənin hər yerinin əllə yuyulması vacib deyil; əgər qusul niyyəti ilə suyu bədəninin hər yerinə çətdirsə, kifayətdir.

### ***VACİBİ QUSULLAR***

Məsələ:115. Vacibi qusullar yeddidir: 1-Cənabət quslu; 2-Heyz quslu; 3-Nifas quslu; 4-İstihazə quslu; 5-Meyyit quslu; 6-Məss-meyyit quslu; 7-Nəzir, and içmə s. səbəbilə vacib olan qusullar.

## ***CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:116. Əgər insandan, hətta yuxuda belə məni<sup>1</sup> xaric olsa, yaxud cinsi əlaqədə olsa, cünub olur. Belə olan halda namaz və təharət lazım olan sair işlər üçün cənabət quslu etməlidir.

Məsələ:117. Əgər məni öz yerindən hərəkət etsə, amma xaric olmasa, cənabətə səbəb olmaz.

Məsələ:118. Əgər bir kəs məninin ondan xaric olmasını; yaxud ondan xaric olan şeyin məni olduğunu bilsə, bu halda gərək qusul etsin.

Məsələ:119. Əgər insandan bir rütubət xaric olsa və onun bovl, məni və ya başqa şey olmasını bilməsə, bu halda əgər şəhvətlə və sıçrayışla çölə gəlsə və gələndən sonra bədən sütləşsə, o yaşlıq mənidir. Əgər onda bu əlamətlərdən heç biri, yaxud bəzisi olmasa, məni hökmündə deyil. Amma qadında və xəstədə bir əlamətin olması, yəni şəhvətlə xaric olması kifayətdir.

Məsələ:120. Müstəhəbdir ki, insan, məni gələndən sonra bovl etsin. Əgər bovl etməsə və qusuldan sonra məni və ya başqa bir şey olmasını bilmədiyi bir rütubət görsə, məni hökmündədir (yəni təzədən qusul etməlidir).

## ***CÜNUBA HARAM OLAN ŞEYLƏR***

Məsələ:121. İnsan cünub olduğu vaxtdan qusul

---

<sup>1</sup>Məni–cinsiyyət üzvindən (bovl kanalı ilə) cinsi əlaqə, yaxud yuxuda ikən xaric olan maye–spermadır.

edəcəyi və ya qusul etməyə qadir olmadığı halda təyəmmüm edəcəyi vaxta qədər aşağıdakı işlər ona haramdır:

1-Bədənin hər hansı yerini Quranın yazısına və Allahın mübarək adına vurmaq; habelə, ehtiyat vacibə görə peyğəmbərlərin və imamlar (əleyhimüs-salam)-ın adlarına da vurmaq bu hökmdədir.

2-Məscidül-Hərəma və Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidinə getmək; hətta əgər bir qapısından daxil olub digərindən çıxmaq kimi olsa da.

3-Başqa məscidlərdə dayanmaq; amma bir qapısından daxil olub, başqa qapısından çıxsa, yaxud hər hansı bir şeyi götürmək üçün məscidə daxil olsa eybi yoxdur. Ehtiyat-vacib budur ki, İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın hərəmində də dayanmasın.

4-Məscidə bir şey qoymaq;

5-Vacibi səcdəsi olan surələri, hətta onların bir hərfini belə oxumaq. O surələr aşağıdakılardan ibarətdir:

- a) “Səcdə Surəsi;
- b) “Fussilət” Surəsi;
- v) “Nəcm” Surəsi;
- q) “Ələq” Surəsi.

Məsələ:122. Əgər bir şəxs öz evində müəyyən bir yeri namaz üçün ayırsa, ora məscid hökmündə deyil. (Həmçinin müəssisə və idarələrdəki namaz yerləri də bu qəbildəndir.)

Məsələ:123. Cünub şəxsin imamzadələrin hərəmində cənabətli halda qalmasının eybi yoxdur, amma adətən hərəmin kənarında tikilən məsciddə

dayanmaq haramdır.

### ***MEYYİT QUSLU***

Məsələ:124. Əgər bir müsəlman dünyadan getsə, qusul verilib kəfənə bükülməli və namaz qılındıqdan sonra dəfn edilməlidir.<sup>1</sup>

### ***MƏSS-MEYYİT QUSLU***

Məsələ:125. Əgər insan öz bədəninin hər hansı yerini bədəni soyumuş və hələ qusul verilməmiş meyyitə vursa, məss-meyyit quslu etməlidir.

### ***QADINLARA VƏ QIZLARA MƏXSUS OLAN QUSULLAR***

Məsələ:126. Vacib qusullardan üçü–heyz, istihazə və nifas yalnız qızlar və qadınlar üçün vacibdir. Bu vacib qusulların səbəbi uşaqlıqdan (bətdən) xaric olan qandır. Hər birinin özünə məxsus hökmləri vardır.

### ***HEYZ (AYBAŞI) QUSLU***

Məsələ:127. Qadının heyz qanı dayandıqdan sonra, namaz, habelə dəstəmaz, qusul, yaxud təyəmmümlə yerinə yetirilməli olan sair ibadətlər üçün qusul almalıdır.

Məsələ:128. Heyz qanı qız uşağı həddi-bülüğa çatmamışdan (doqquz yaşı tamam olmamışdan) əvvəl

---

<sup>1</sup>Meyyitin hökmləri ilə ətraflı tanış olmaq üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinin 542-ci məsələsinə baxın.

gəlmir. Əgər bir qız həddi-bülüğa çatmamışdan əvvəl qan görsə, heyz hökmündə deyildir.

Məsələ:129. Heyzin müddəti üç gündən az olmaz. Deməli, əgər qan üç gündən əvvəl dayanarsa, o qan heyz deyildir.

Məsələ:130. Heyzin müddəti on gündən çox olmur. Əgər on gündən çox olsa, on gündən sonra gələn qanlar heyz hökmündə deyildir.

Məsələ:131. Heyz qanı əksər vaxtlarda qatı, isti, tünd rənglidir. Təzyiq ilə və bir qədər yandırıcılıqla xaric olur.

Məsələ:132. Heyz halında olan qadına bir neçə şey haramdır:

1-Namaz qılmaq və Kəbə Evinin təvafı;

2-Cünub şəxsə haram olan şeylər. (Məsciddə dayanmaq kimi.<sup>1</sup>)

Məsələ:133. Qadına heyz halında namaz və oruc vacib deyil və bu müddətdə qılmadığı namazların qəzası yoxdur. Amma orucun qəzasını tutmalıdır.

Məsələ:134. Heyz quslu cənabət quslu kimidir. Fərq niyyətdədir.

Məsələ:135. Heyz quslu ilə namaz qılmaq olmaz, ondan əlavə, dəstəmaz da almaq lazımdır.

### ***İSTİHAZƏ QUSLU***

Məsələ:136. Qadınların və qızların bətnindən bəzi vaxtlarda xaric olan qanlardan biri də istihazə qanıdır.

---

<sup>1</sup>Bunlardan əlavə, bir neçə iş də haramdır ki, əlavə mə'lumat almaq üçün "Tovzihul-məsail" risaləsinin 451-ci məsələsinə baxa bilərsiniz.

Məsələ:137. İstihazə qanı adətən sarı rəngli, soyuq olur, təzyiq və yandırıcılıq olmadan çölə gəlir. Çox da qəliz deyil. Amma ola bilsin ki, bəzi vaxtlar tünd, isti və qatı olsun, təzyiqlə və yandırıcılıqla çölə gəlsin.

Məsələ:138. İstihazə qanı az və ya çox olmasına görə üç qismdir. Əgər az olsa, qusul alınmır, amma dəstəməzi batil edir. Əgər az olmasa, qusul da vacib olur. Onun qismləri ilə daha yaxşı tanış olmaq üçün qızlar “Tovzihul-məsail” risaləsində 394-cü məsələyə baxa bilərlər.

### ***NİFAS QUSLU***

Məsələ:139. Nifs quslu uşaq doğuşuna aiddir və başqa vaxtlarda qadıdan nifas qanı görünmür. Doğuş zamanı baş verən qanaxmadan sonra bu quslu yerinə yetirməlidirlər. (“Tovzihul-məsail” risaləsinin 507-ci məsələsində bəyan olunub.)

### ***TƏYƏMMÜM***

Məsələ:140. Aşağıdakı hallarda dəstəmaz və qusul əvəzində təyəmmüm almaq lazımdır.

\* Dəstəmaz və qusul üçün su olmasa, yaxud su əldə edə bilməsə;

\* Suyun zərəri olsa; Məsələn, sudan istifadə edəcəyi halda hər hansı bir xəstəlik vücuda gələrsə, yaxud xəstəliyi şiddətlənərsə, və ya gec sağalarsa;

\* Əgər insan suyu dəstəmaz və qusul üçün məsrəf edəcəyi halda özü, əyalı, övladları, dostu və ona aid olan şəxslər susuzluqdan ölərsə, yaxud xəstələnərsə, yaxud da dözülməsi məşəqqətli olan qədər susayarlarsa (hətta heyvanlar da susuzluqdan tələf olarsa);

\* Bədəni, yaxud paltarı nəcis olsa və yalnız onu paklamaq qədərində suyu olsa, başqa paltarı da olmasa;

\* Əgər vaxt çox az olsa və dəstəmaz, yaxud qusul alacağı təqdirdə namazın hamısı, yaxud bir miqdarı namazın vaxtından sonra qılınacaqsa (qəza olacaqsa).

### ***TƏYƏMMÜMÜN QAYDASI***

Məsələ:141. Təyəmmümdə beş şey vacibdir:

1-Niyyət;

2-İki əllərin içini təyəmmümün səhih olduğu şeyə vurmaq;

3-İki əli birlikdə alının hər yerinə və ətrafına, tüklər göyərən yerdən qaşlara və burunun yuxarı tərəfinə çəkmək;

4-Sol əlin içini sağ əlin tamamilə üstünə çəkmək;

5-Sağ əlin içini sol əlin tamamilə üstünə çəkmək (barmaqların da üstünə çəkilməlidir).

Məsələ:142. Əllərin üstünün hamısına məss etməsini yəqin etmək üçün bir az biləkdən yuxarı da məss etməlidir, amma barmaqların arasına məss etmək lazım deyil.

Məsələ:143. İnsan təyəmmüm üçün əlindəki üzüyü çıxarmalı, alnında, yaxud əllərində maneə olsa onu aradan qaldırmalıdır.

Məsələ:144. Təyəmmümün bütün işləri qüribət qəsdı ilə, yəni Allahın fərmanını yerinə yetirmək niyyəti ilə yerinə yetirilməlidir. Həmçinin, niyyət edən zaman təyəmmümün dəstəmaz və ya qusul əvəzindən almasını müəyyən etməlidir. Bu, elə təyəmmümün niyyətidir.



## ***TƏYƏMMÜMÜN SƏHİH OLDUĞU ŞEYLƏR***

Məsələ:145. Təyəmmüm torpağa, quma, kəsəyə, daşa, bişmiş palçığa (əgər pak olsalar) səhihdir.

### ***TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:146. Qusul əvəzinə edilən təyəmmüm ilə dəstəmaz əvəzinə edilən təyəmmüm arasında heç bir fərq yoxdur.

Məsələ:147. Əgər bir kəs dəstəmaz əvəzinə təyəmmüm etsə və ondan dəstəmazı batil edən şeylərdən biri baş versə təyəmmüm batil olar.

Məsələ:148. Əgər bir kəs qusul əvəzinə təyəmmüm etsə və quslu batil edən işlərdən biri qarşıya çıxsə, təyəmmüm batildir. Məsələn, əgər cənabət quslu əvəzinə təyəmmüm etsə və yenidən cünub olsa, təyəmmümü batil olar.

Məsələ:149. Təyəmmüm o zaman səhihdir ki, insan dəstəmaz ala, yaxud qusul edə bilməsin. Deməli əgər üzürsüz olaraq təyəmmüm etsə, düz deyildir. Əgər üzrü olsa və üzrü aradan qalxsə (məsələn, əvvəlcə suyu olmasa və sonradan tapılsa), təyəmmüm batil olur.

Məsələ:150. Əgər cənabət quslu əvəzində təyəmmüm etsə, namaz üçün dəstəmaz alması lazım deyil. Amma əgər sair qusulların əvəzində təyəmmüm etsə, onunla namaz qıla bilməz və dəstəmaz almalıdır. Dəstəmaz da ala bilməsə, onun əvəzində başqa bir təyəmmüm də almalıdır.

## ***NAMAZ***

Namaz dinin ən mühüm əməllərindəndir ki, əgər

Allah-Təalanın dərgahında qəbul olsa, sair ibadətlər də qəbul olar; yox əgər qəbul olunmazsa sair əməllər də qəbul olunmaz.

Necə ki, insan gündə beş dəfə çayda çimsə, bədəni çirkədən təmizləndiyi kimi beşlik təşkil edən namazlar da insanı günahlardan təmizləyir.

Daha yaxşı olar ki, insan namazı vaxtın əvvəlində qılsın. Hər kəs namazı alçaq və yüngül saysa, namaz qılmayanlar kimidir. Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) buyurub: “Namaza əhəmiyyət verməyən və onu yüngül sayan kəs axirət əzabına layiqdir.”

Yaxşı olar ki, namazın savabını azaldan işləri görməsin. Məsələn, yuxulu halda namaza dayanmasın, namazda göylərə tərəf baxmasın. Əksinə, namazın savabını artıran əməlləri yerinə yetirsin: pak-pakizə paltarlar geysin, özünü ətirləsin, başını darayıb, dişlərini yusun.

## ***NAMAZIN NÖVLƏRİ***

Namaza aid olan məsələlər və onun hökmləri ilə tanış olmaq üçün əvvəldə xatırlatmaq lazımdır ki, namaz ya vacibdir, ya da müstəhəb. Vacibi namazlar da iki qismdir. Onlardan bəziləri gündəlik vəzifədir ki, gün ərzində məxsus vaxtlarda qılınmalıdır. Digər qismi isə bəzi vaxtlarda müəyyən səbəblərə görə vacib olur və gündəlik vəzifə deyildir.

### ***GÜNDƏLİK NAMAZLARIN VAXTI***

Məsələ:151. Gündəlik vacib namazlar beşdir və

onların məcmusu 17 rəkətdir: sübh (iki rəkət), zöhr və əsr (hər biri dörd rəkət), məğrib (üç rəkət), işa (dörd rəkət).

Məsələ:152. Zöhr və əsr namazının vaxtı, şəri zöhrdən məğrib vaxtına qədərdir. Bu vaxtın əvvəlindən dörd rəkətlik namaz qılmaq vaxtı zöhr namazının məxsus vaxtıdır və məğribə də elə o qədər vaxt qalanda, əsr namazının məxsus vaxtıdır. Məğrib və işa namazının vaxtı gün batandan gecə yarısına qədərdir. Məğribdən üç rəkətlik namaz qılmaq qədər vaxt məğrib namazının məxsus vaxtı, gecə yarısına qədər dörd rəkətlik namaz qədərində vaxt qalanda isə işa namazının məxsus vaxtıdır.

### ***SÜBH AZANININ VAXTI***

Məsələ:153. Sübh namazının vaxtı sübh azanından gün çıxan vaxta qədərdir ki, bu vaxt ərzində qılınmalıdır. Sübh azanına nə qədər yaxın vaxtlarda qılınsa, bir o qədər yaxşıdır. Sübh azanına yaxın vaxtlarda günçıxan tərəfdən bir ağartı yuxarı tərəfə hərəkət edir ki, buna birinci fəcr deyilir. Bu ağılıq genişləniş yayılsa, buna ikinci fəcr deyilir ki, sübh namazının əvvəl vaxtıdır.

### ***ZÖHR***

Məsələ:154. Əgər çubuq və bu kimi şeyi şaquli vəziyyətdə yerə batırsalar, sübh günəş çıxanda onun kölgəsi günbatan tərəfə düşür. Günəş yuxarı qalxdıqca, onun kölgəsi azalır. Çubuğun kölgəsi azaldığı istiqamətdə ən az (minimum) nöqtəyə çatıb sonra artmağa başladığı vaxt şəri zöhr və zöhr

namazının vaxtının əvvəlidir<sup>1</sup>.

### ***MƏĞRİB***

Məsələ:155. Məğrib o vaxtdır ki, günün batmasından sonra məşriq tərəfində yaranan qırmızılıq başın üstündən günbatana tərəf keçmiş olsun.

### ***GECƏ YARISI***

Məsələ:156. İşa namazının vaxtının axırı olan gecə yarısını hesablamaq üçün ehtiyat vacib budur ki, gün batan vaxt ilə sübh azanı arasında olan vaxt ikiye bölünsün.<sup>2</sup>

### ***NAMAZ VAXTININ HÖKMLƏRİ***

Məsələ:157. Gündəlik namazlardan savayı o biri namazların xüsusi vaxtları yoxdur. Bu namazlar müəyyən bir zaman (məsələn, ayət namazı zəlzələ, ay və gün tutulmaları), ya da müəyyən bir hadisə (məsələn, meyyit namazı bir müsəlmanın vəfat etməsi) ilə əlaqədar olaraq vacib olur.

Məsələ:158. Əgər namazın hamısı vaxtından qabaq qılınsa, yaxud qəsdən öz vaxtından əvvəl qılmağa başlasa, batildir. (Əgər namaz öz vaxtında

---

<sup>1</sup> Amma bə'zi şəhərlərdə (Məkkə kimi) bə'zi vaxtlar zöhr olanda çubuğun kölgəsi tamamilə yox olur. Kölgə yenidən görünməyə başlayanda mə'lum olur ki, zöhr olmuşdur.

<sup>2</sup>Təxminən zöhr azanından 11 saat 15 dəqiqə keçəndən sonra məğrib və işa namazının axır vaxtı olur. Məsələn, Əgər zöhr azanı 12<sup>15</sup>-də olsa, gecə yarısı saat 11<sup>05</sup>-də olacaqdır.

qılınsa, əhkam istilahında “namaz ədadır” və əgər vaxtı keçəndən sonra qılınsa “namaz qəzadır” deyirlər.)

Məsələ:159. İnsan gərək namazı, onun üçün müəyyən edilmiş vaxtda qılsın. Əgər qəsdən o vaxtda qılmasa günahkardır.

Məsələ:160. Müstəhəbdir ki, namaz əvvəl vaxtda qılınsın. Nə qədər əvvəl vaxta yaxın vaxtlarda qılınsa, bir o qədər yaxşıdır. Amma əgər təxirə salmaq müəyyən cəhətə görə yaxşı olsa (məsələn, gözləyib namazı camaatla qılmaq istəsə), eybi yoxdur.

Məsələ:161. Əgər namazın vaxtı az olsa və onun bəzi müstəhəb işlərini yerinə yetirdikdə namazın bir hissəsi öz vaxtından sonra qılınmış olacaqsə, gərək o müstəhəbbi işləri yerinə yetirməsin. Məsələn, əgər qunut tutacağı təqdirdə namazın vaxtı keçəcəksə, gərək qunut tutmasın.

Məsələ:162. İnsan əsr namazını zöhrdən, işa namazını isə məğribdən sonra qılmalıdır. Əgər qəsdən əsr namazını zöhrdən, işa namazını məğribdən əvvəl qılsa, batildir.

## ***QİBLƏ***

Məsələ:163. Əzəmətli Məkkə şəhərində, Məscidül-Həramda yerləşən Kəbə Evi qiblədir. Namaz qılan onunla üzbəüz durmalıdır.

Məsələ:164. Məkkədən kənardə, oradan uzaqda olan şəxs üzü qibləyə dursa, belə ki, “üzü qibləyə durub”, desələr kifayətdir.

## ***NAMAZDA BƏDƏNİN ÖRTÜLMƏSİ***

Məsələ:165. Kişilər və oğlanlar namazda

ovrətlərini örtməlidir. Daha yaxşı olar ki, göbəkdən dizlərə qədər də örtsün.

Məsələ:166. Qadınlar və qızlar namazda bütün bədənini örtməlidirlər. Amma üzünü, dəstəmazda yuyulan miqdarda, əllərini biləyə qədər, ayaqlarını topuğa qədər örtməsi lazım (ilzami) deyil, onun örtülməməsinin eybi yoxdur.

Məsələ:167. Namaz qılanın paltarında aşağıdakı şərtlər lazımdır:

\* Pak olsun (nəcis olmasın);

\* Ehtiyat-vacibə görə mübah olsun (qəsb olmasın);

\* Ölü heyvandan (məsələn, şəriət qanunlarına müvafiq kəsilməyən heyvandan) olmasın. Hətta papaq və qayıq kimi şeyləri də;

\* Əti haram olan heyvanlardan (pələng, tülkü və s.) olmasın;

\* Əgər namaz qılan kişidirsə, paltarı xalis ipəkdən və ya qızıldan toxunmuş olmasın.

Məsələ:168. Namaz qılanın paltarından əlavə, bədəni də pak olmalıdır.

Məsələ:169. Əgər insan paltar və bədəninin nəcis olmasını bilsə, amma namaz vaxtı unutsa və onunla namaz qılsa, namazı batildir

Məsələ:170. Aşağıdakı hallarda namaz qılanın bədəni və ya paltarı nəcis olsa, onun namazı səhihdir:

\* Bədən və ya paltarının nəcis olmasını bilməsə və namaz qılandan sonra başa düşsə;

\* Bədəni və ya paltarı, bədənində olan yara səbəbilə nəcis olsa və onu suya çəkmək, dəyişmək çətin olsa;

\* Namaz qılanın paltarı və ya bədəni dirhəm miqdarından az qana bulaşarsa;<sup>1</sup>

\* Nəcis paltar və ya bədənlə namaz qılmağa naçar olsa (məsələn, suya çəkməyə suyu olmasa).

Məsələ:171. Əgər namaz qılanın, ovrəti örtə bilməyən kiçik paltarları (corab, əlcək və s. kimi) nəcis olsa, yaxud nəcis dəsmal cibində olsa, bu halda əti haram və ya murdar olmuş heyvandan hazırlanmış olmasa, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ:172. Namazda əba, ağ paltar və paltarların ən təmizini geymək, xoş iyli ətirdən istifadə etmək, əqiq üzük taxmaq müstəhəbdir.

Məsələ:173. Namazda qara, çirkli, dar, üstündə şəkil olan paltar geymək; həmçinin paltarın düymələrinin açıq olması məkruhdur.

### ***NAMAZ QILANIN YERİ***

Məsələ:174. İnsanın namaz qıldığı yerdə aşağıdakı şərtlər olmalıdır:

\* Mübah olsun (qəsbi olmasın);

\* Hərəkətsiz, qərarlaşan olsun (maşın kimi hərəkət halında olmasın);

\* Yeri dar, tavanı alçaq olan yerdə qılınmasın ki, onun qiyam, rüku, səcdəsini səhih tərzdə yerinə yetirmək mümkün olsun.

\* Əgər namaz qılanın yeri nəcis olsa, bədənə və ya paltara sirayət edəcək dərəcədə yaş olmasın;

\* Namaz qılanın (səcdədə) alnının qoyduğu yer

---

<sup>1</sup>Bu məsələdə bir neçə istisna hal vardır ki, "Tovzihul-məsail" risaləsinin 867-ci məsələsinə baxa bilərsiniz.

nəcis olmasın;

\* Namaz qılanın alnının yeri ayaqlarının qoyduğu yerdən dörd bağlı barmaq qədər uca, yaxud alçaq olmasın. Amma yerin alçaq-ucalığı çox az olsa, eybi yoxdur.<sup>1</sup>

### ***NAMAZ QILANIN YERİNİN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:175. Çarəsizlik halında hərəkət edən yerdə (qatar və təyyarə və s. kimi) və ya tavanı alçaq, yaxud dar (səngər kimi), habelə düz olmayan yerdə namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma mümkün olan qədər hərəkət halında bir şey oxumamalıdır (qiblənin istiqaməti və muvalata riayət etməklə).

Məsələ:176. İnsan gərək ədəb qaydalarına riayət edib Peyğəmbər (s)-in, imamlar (əleyhimüs-salam)-ın qəbrindən qabaqda namaz qılmasın (yəni arxası qəbrə tərəf olmasın). Əgər belə namaz qılması ehtiramsızlıq olsa bu iş haram, namazı da batildir.

Məsələ:177. Müstəhəbdir ki, insan vacib namazları məsciddə qılsın. Müqəddəs İslam dinində namazın məsciddə qılınmasına dair çoxlu tövsiyə olunmuşdur.

### ***MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:178. Qeyd olunacaq məsələlərdən məscidə getməyin və onda namaz qılmağın əhəmiyyətini başa düşmək olar:

\* Məscidə çox getmək müstəhəbdir.

---

<sup>1</sup>Sair şərtlər "Tovzihul-məsail" risaləsinin 878-ci məsələsində qeyd olunmuşdur



\* Namaz qılanı olmayan məscidə getmək müstəhəbdir.

\* Məscidin qonşuluğunda olan bir kəsin üzrü olmadan məsciddən başqa yerlərdə namaz qılması məkruhdur.

\* Müstəhəbdir ki, insan məscidə getməyən bir kəslə çörək yeməsin, işlərində onunla məşvərət etməsin, onunla qonşu olmasın, ona qız verib qız almasın.

Məsələ:179. Məsciddə bu işlər haramdır:

\* Ehtiyat vacibə görə qızılla zinət vermək;

\* Məscidi murdarlamaq; Hər kəs nəcis olduğunu bilsə, dərhal pəklamalıdır.

\* Məscidi satmaq–hətta xarab olsa da;

\* İnsan və heyvanların şəklini çəkmək;

Məsələ:180. Məscidlə əlaqədar olan aşağıdakı işlər müstəhəbdir:

\* Məscidə hamıdan tez gedib, hamıdan gec çıxmaq;

\* Məscidin işıqlarını yandırmaq;

\* Məscidə getmək istəyən bir kəs müstəhəbdir ki, özünü ətirləsin, pak-pakizə, ən yaxşı paltarını geyinsin;

\* Məscidə daxil olanda əvvəl sağ ayağını, çıxanda isə sol ayağını atsın;

\* Məscidə daxil olanda müstəhəbdir ki, məscidə ehtiram niyyəti ilə iki rəkət namaz qılsın.

Məsələ:181. Məscidlə əlaqədar aşağıdakı işlər məkruhdur:

\* Məsciddə yatmaq (əgər çarəsizlik üzündən olsa, məkruh deyil);

- \* Məsciddə namaz qılmadan, sadəcə olaraq oranı keçid yeri kimi seçmək;
- \* Dünya işləri barəsində söhbət etmək;
- \* Ağızın, burunun suyunu məscidə atmaq;
- \* Səsi ucaltmaq, qışqırmaq; (Amma azan üçün səsi ucaltmağın maneəsi yoxdur.)
- \* Məsciddə alver etmək;
- \* Sarımsaq, soğan və bu kimi şeylər yeyib, ağzından gələn qoxu ilə camaata əziyyət verən şəxsin məscidə getməsi.

### *NAMAZ ÜÇÜN HAZIRLIQ*

Dəstəmaz, qusul, təyəmmüm məsələlərini, namazın vaxtı, namaz qılanın məkan və paltarına aid olan məsələləri öyrəndikdən sonra namaza hazırlaşırıq.

Məsələ:182. Namaz qılan şəxsə müstəhəbdir ki, gündəlik namazlardan qabaq əvvəlcə azan, ondan sonra iqaməni desin və sonra namaza başlasın.

#### *AZAN*

“Allahu əkbər” _____	4 dəfə
“Əşhədu ən la ilahə illəllah” _____	2 dəfə
“Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah” _____	2 dəfə
“Həyyə ələssəlat” _____	2 dəfə
“Həyyə ələfələh” _____	2 dəfə
“Həyyə əla xəyriil əməl” _____	2 dəfə
“Allahu əkbər” _____	2 dəfə
“La ilahə illəllah” _____	2 dəfə

## ***İQAMƏ***

“Allahu əkbər” _____	2 dəfə
“Əşhədu ən la ilahə illəllah” _____	2 dəfə
“Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah” _____	2 dəfə
“Həyyə ələssəlat” _____	2 dəfə
“Həyyə ələlfələh” _____	2 dəfə
“Həyyə əla xəyri əməl” _____	2 dəfə
“Qəd qamətissəlat” _____	2 dəfə
“Allahu əkbər” _____	2 dəfə
“La ilahə illəllah” _____	1 dəfə

Məsələ:183. “Əşhədu ənnə Əliyyən vəliyyullah” azan və iqamənin hissələrindən deyil. Amma yaxşı olar ki, “əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah” dedikdən sonra qürbət qəsdilə deyilsin.

## ***AZAN VƏ İQAMƏNİN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:184. Azan və iqamə namaz vaxtı daxil olandan sonra deyilməlidir. Əgər namaz vaxtından qabaq deyilsə, batildir.

Məsələ:185. İqamə azandan sonra deyilməlidir; əgər ondan əvvəl deyilsə, səhih deyildir.

Məsələ:186. Azan və iqamənin cümlələri arasında çox fasilə salınmamalıdır. Əgər onların arasında adi haldan çox fasilə düşsə gərək yenidən deyilsin.

Məsələ:187. Əgər hər hansı camaat namazı üçün azan və iqamə deyilmiş olsa, o camaatla birlikdə namaz qılan bir kəs öz namazı üçün azan və iqamə deməməlidir.

Məsələ:188. Əgər insan namaz qılmaq üçün məscidə gedib orada təşkil olunan camaat namazının qurtardığını görsə, bu camaat namazı üçün azan və iqamə deyilmiş olsa, nə qədər ki, cərgələr pozulmayıb və camaat dağılışmayıb öz namazı üçün azan və iqamə oxumaq lazım deyil.

Məsələ:189. Müstəhəb namazın azan və iqaməsi yoxdur.

Məsələ:190. Müstəhəbdir ki, uşağın dünyaya gəldiyi ilk gündə sağ qulağına azanı, sol qulağına isə iqaməni desinlər.

Məsələ:191. Müstəhəbdir ki, azan demək üçün müəyyən olunan şəxs adil, vaxt tanıyan, səsi uca olsun.

### ***NAMAZIN ƏMƏLLƏRİ***

Məsələ:192. Namaz “Allahu Əkbər” deməklə başlayır, salam deməklə qurtarır.

Məsələ:193. Namazın işləri ya vacibdir, ya da müstəhəbdir.

Məsələ:194. Namazın vacibləri on birdir. Onların bəziləri rükn, bəziləri isə qeyri-rükndür.

### ***NAMAZIN VACİBATI***

- \* Niyyyət
- \* Qiyam
- \* Təkbirətul-ehram
- \* Rükü
- \* Səcdə
- \* Qiraət
- \* Zikr
- \* Təşəhhüd

- \* Salam
- \* Tərtib
- \* Muvalat

### ***Namazın rüknləri***

- \* Niyyyət
- \* Təkbirətül-ehram
- \* Təkbirətül-ehram dediyi vaxt, həmçinin rükuya müttəsil olan (rükudan qabaqkı) qiyam (yəni ayaq üstə durmaq),
- \* Rükü
- \* İki səcdə.

### ***RÜKN İLƏ QEYRİ-RÜKNÜN FƏRQİ***

Məsələ:195. Namazın rüknləri onun əsas hissələridir. Əgər insan onlardan birini yerinə yetirməsə, yaxud namazda artırsa, hətta unutqanlıq üzündən də olsa, namaz batil olur. Bəzi vacibatlar isə rükn deyil. Onların yerinə yetirilməsinin lazım olmasına baxmayaraq, qəsdən yerinə yetirilməzsə, namaz batil olur. Amma səhvən, unutqanlıq üzündən azaldılıb-artırılsa batil olmaz.

### ***NAMAZIN VACİBATININ HÖKMLƏRİ***

#### ***Niyyyət***

Məsələ:196. İnsan namazın əvvəlindən axırına qədər öz niyyətində sabit qalmalı, nə etdiyini bilməlidir. Onu Allah-Təalanın əmrini yerinə yetirmək niyyəti ilə qılmalıdır.

Məsələ:197. Niyyyətin dildə deyilməsi lazım (ilzami) deyil. Amma əgər dildə də desələr, eybi

yoxdur.

Məsələ:198. Namaz hər növ riya, özünü kiməsə göstərməkdən uzaq olmalıdır, yəni yalnız Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün qılınmalıdır. Deməli namazın hamısı, yaxud bir hissəsi Allahdan qeyrisi üçün qılınsa, batildir.

### ***Təkbirətül-ehram***

Məsələ:199. Qeyd olunduğu kimi namaz “Allahu Əkbər” deməklə başlayır və bu təkbir təkbirətül-ehram adlanır. (Çünki, bu təkbiri deməklə namazdan qabaq halal olan bir çox işlər (yemək, içmək, gülmək, ağlamaq və s.) namaz qılana haram olur.)

Məsələ:200. Təkbirətül-ehramı, habelə namaz əsnasındakı sair təkbirləri deyəndə əlləri qulaqların müqabilinə qədər qaldırmaq müstəhəbdir.

### ***Qiyam***

Məsələ:201. Qiyam–yəni ayaq üstə durmaq. Namaz qılan təkbirətül-ehramı və qiraəti qiyamda, bədənin aram olduğu halda yerinə yetirməlidir.

Məsələ:202. Əgər insan rükunu unutsa və qiraətdən sonra səcdəyə getsə, amma səcdəyə çatmazdan qabaq rüku etmədiyi yadına düşsə, ayağa qalxıb yenidən rüku etməli, sonra səcdəyə getməlidir.

Məsələ:203. Namaz qılan şəxsin ayaq üstə olan vaxt hər iki ayağın yerdə olması vacibdir. Amma bədənin ağırlığının hər iki ayağın üstünə düşməsi lazım (ilzami) deyil, hətta bir ayağın üstünə də düşsə eybi yoxdur.

Məsələ:204. Əgər bir kəs namaz əsnasında

ümumiyyətlə hətta əsaya, divara söykənməklə də olsa, ayaq üstə dura bilməsə, oturub üzü qibləyə namaz qılmalıdır. Otura da bilməsə, uzanıb namaz qılmalıdır.

Məsələ:205. Vacibdir ki, rükudan sonra kamil surətdə qalxıb sonra səcdəyə getsin. Əgər bu qiyamı (durmağı) qəsdən tərک etsə namazı batildir.

### ***Qiraət***

Məsələ:206. Gündəlik namazların birinci və ikinci rəkətində əvvəlcə “Həmd”, sonra isə bir Surə (məsələn, “Tövhid” surəsi) bütöv oxunmalıdır.

### ***Həmd surəsi***

*“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”.*  
*“Əlhəmdu lillahi Rəbbil-ələmin”.*  
*“Ər-rəhmanir-rəhim”*  
*“Maliki yovmiddin”.*  
*“İyyakə nəbudu və iyyakə nəstəin”.*  
*“İhdinəs-siratəl müstəqim”*  
*“Siratəl-ləzinə ən”əmtə ələyhim”*  
*“Ğəyiril-məğzubi ələyhim vələzzallin”.*

### ***“Tövhid” surəsi***

*“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”*  
*“Qul huvəllahu əhəd”*  
*“Allahus-səməd”*  
*“Ləm yəlid və ləm yuləd”*

*“Və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd”*

Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində, ya təkcə Həmd deyilməlidir, ya da üç dəfə təsbihati-ərbəə. Ehtiyat vacib budur ki, təsbihati-ərbəə üç dəfə deyilsin.

### ***Təsbihati-ərbəə***

*“Subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər.”*

### ***Qiraətin hökmləri***

Məsələ:207. Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində Həmd, yaxud təsbihati-ərbəə alçaqdan, ahəstə oxunmalıdır.

Məsələ:208. Zöhr və əsr namazının 1-ci və 2-ci rəkətində də “Həmd” və “Surə ahəstə oxunmalıdır.

Məsələ:209. Kişilər və oğlanlar sübh, məğrib, işa namazının (1-ci və 2-ci rəkətində) “Həmd” və “Surəni ucadan oxumalıdırlar. Amma qadınlar və qızlar naməhrəm şəxslər səslerini eşitməzsə, ucadan qıla bilirlər. Amma əgər naməhrəm onların səsini eşitsə, ehtiyat-vacibə görə ahəstə qılmalıdırlar.

Məsələ:210. Əgər insan namazı ucadan qılmalı olduğu yerdə qəsdən alçaqdan və ya alçaqdan qılmalı olduğu yerdə qəsdən ucadan qılsa namazı batildir. Amma unutqanlıq, yaxud məsələni bilməməzlik üzündən olsa, səhihdir.

Məsələ:211. Əgər “Həmd” və “Surəni oxuduğu vaxtda səhv etdiyini başa düşsə (məsələn, alçaqdan qılmalı olduğu yerdə ucadan qılsa), oxuduğu miqdarı yenidən oxuması lazım deyil.



Məsələ:212. İnsan namazı öyrənməlidir ki, səhv oxumasın. Əgər bir kəs namazı düzgün şəkildə ümumiyyətlə öyrənə bilmirsə, necə bacarırsa, elə də qılmalıdır və ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazı camaatla qılsın.

### ***Rüku***

Məsələ:213. Namaz qılan hər rəkətdə qiraətdən sonra o qədər əyilməlidir ki, əllərini dizinə qoya bilsin. Bu əmələ rüku deyilir. Rükuda zikr demək vacibdir.

Məsələ:214. İnsan rükuda hər zikri desə kifayətdir. Amma ehtiyat-vacib budur ki, üç dəfə “subhanəllah”, yaxud bir dəfə “subhanə Rəbbiyəl əzimi və bi həmdih”dən az olmasın.

Məsələ:215. Rükuda vacibi zikr deyildiyi vaxt, bədən aram olmalıdır.

Məsələ:216. Əgər rüku həddinə qədər əyilməzdən və bədən aram olmazdan qabaq rükunun zikrini desə, namazı batildir.

Məsələ:217. Əgər vacibi zikr qurtarmazdan əvvəl qəsdən başını rükudan qaldırırsa, namazı batildir.

### ***Səcdə***

Məsələ:218. Namaz qılan şəxs vacib və müstəhəb namazların hər rəkətində rükudan sonra iki səcdə etməlidir.

Məsələ:219. Səcdə o əməldir ki, alın, əllərin içi, dizlərin gözü və iki ayağın baş barmağının ucu yerə qoyulsun. Səcdə halında zikr demək vacibdir.

Məsələ:220. Səcdədə hər zikr deyilsə, kifayətdir.

Bu şərtlə ki, onun miqdarı üç dəfə “subhanəllah” və ya bir dəfə “subhanə Rəbbiyəl-əla və bi həmdih”dən az olmasın.

Məsələ:221. Səcdənin zikri deyilən vaxt bədən aram olmalıdır.

Məsələ:222. Əgər alını yerə çatmazdan və bədən aramlaşmamışdan qabaq qəsdən səcdənin zikrini desə, namazı batildir. Amma unutkanlıq üzündən olsa, yenidən, bədən aram olan halda zikri deməlidir.

Məsələ:223. Birinci səcdənin zikri qurtarandan sonra qalxıb oturmaq, bədən aram olduqdan sonra yenidən səcdəyə getmək lazımdır.

Məsələ:224. Əgər namaz qılan şəxs zikir tamam olmamışdan qabaq qəsdən başını səcdədən götürsə, namazı batildir.

Məsələ:225. Səcdənin zikrini dediyi vaxt əgər yeddi səcdə üzvündən birini qəsdən yerdən qaldırırsa, namazı batildir. Amma zikir demədiyi vaxt alından başqa sair üzvləri yerdən qaldıraraq yenidən yerə qoysa, eybi yoxdur.

Məsələ:226. Əgər namaz qılan ayağın baş barmaqları ilə yanaşı başqa barmaqlarını da yerə qoysa, eybi yoxdur.

Məsələ:227. Namaz qılan şəxs səcdədə alını yerə, yaxud yerdən göyərək geyilən və yeyilən olmayan şeylərə (çubuq, ağac yarpağı və s.) qoymalıdır.

Məsələ:228. Mədəndən çıxarılan əşyalara—qızıla, gümüşə, əqiqə, firuzəyə və s. kimi şeylərə səcdə etmək səhih deyil.

Məsələ:229. Yerdən göyərən və heyvanların yemi olan şeylərə (ot, saman kimi) səcdə etmək səhihdir.

Məsələ:230. Əgər kağız, səcdənin səhih olduğu şeydən (Məsələn, saman, yaxud ağacdən) düzəlsə, ona səcdə etmək səhihdir. Habelə, pambıqdan hazırlanan kağıza səcdə etməyin eybi yoxdur.

Məsələ:231. Səcdə üçün hər şeydən yaxşı Həzrət Seyyidüş-Şühədə İmam Hüseyinin (əleyis-salam) türbətidir. Ondən sonra adi torpaq, sonra daş və daha sonra bitgilərdir.

### ***ADİ QAYDADA SƏCDƏ EDƏ BİLMƏYƏN ŞƏXSLƏRİN VƏZİFƏLƏRİ***

Məsələ:232. Alnını yerə çatdırma bilməyən bir kəs bacardığı qədər əyilib möhürü uca bir şeyin üstünə qoymalı və səcdə etməlidir. Amma əllərin içini, dizlərini və ayaqların barmaqlarını adi qaydada yerə qoymalıdır.

Məsələ:233. Səcdə üçün ümumiyyətlə əyilə bilməyən bir kəs yerə oturub başı ilə (səcdəyə) işarə etməlidir. Amma ehtiyat vacib budur ki, mümkün olarsa, möhürü qaldıraraq alnını ona qoysun.

### ***QURANIN VACİBİ SƏCDƏSİ***

Məsələ:234. Quranın dörd surəsində vacibi səcdə vardır. İnsan hər vaxt bu ayəni oxusa və ya başqası oxuyanda ona qulaq assa, dərhal səcdə etməlidir. Əgər qulaq asmasa və səcdə ayəsi qulağına dəysə, ehtiyat-vacibə görə səcdə etməlidir.

Məsələ:235. Səcdə ayəsi olan surələr aşağıdakılardan ibarətdir:

- \* “Nəcm” Surəsi;
- \* “Ələq” Surəsi;
- \* “Səcdə” Surəsi;

\* “Fussilət” Surəsi.

Məsələ:236. Əgər səcdə etməyi unudarsa, hər vaxt yadına düşsə, səcdə etməlidir.

Məsələ:237. Əgər səcdə ayəsini radio, televizor və ya maqnitofondan eşitsə, gərək səcdə etsin.

Məsələ:238. Əgər səcdə ayəsinin insan səsini yayan gücləndiricidən eşitsə, səcdə etməsi vacibdir.

Məsələ:239. Bu səcdədə zikr demək vacib deyil, amma müstəhbdir.

## **TƏŞƏHHÜD**

Məsələ:240. Vacibi namazların ikinci və axıncı rəkətində, ikinci səcdədən sonra oturub, bədənin aram olduğu halda təşəhhüd oxumalıdır. Yəni deməlidir:

*“Əşhədu ən la ilahə illəllah, vəhdəhu la şərəkə ləh, və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh. Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd.*

## **SALAM**

Məsələ:241. Namazın axıncı rəkətində təşəhhüddən sonra oturduğu və bədənin aram olduğu halda salamı deyib namazı qurtarmaq lazımdır. Yəni deyilməlidir:

*“Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh”*

*“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”, yaxud*

*“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin.”*

*desin*

Məsələ:242. Əgər “Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin” desə, ehtiyat-vacib budur ki, ondan sonra “Əssəlamu ələykum və rəhmətulahi və bərəkətuh”u da desin.

### ***TƏRTİB***

Məsələ:243. Namaz gərək bu tərtiblə qılınsın: niyyət, təkbirətül-ehram, qiraət, rüku, səcdə və ikinci rəkətdə səcdələrdən sonra təşəhhüd və axırıncı rəkətdə təşəhhüddən sonra salam.

### ***MUVALAT***

Məsələ:244. Muvalat–yəni namazın hissələrini bir-birinin ardınca yerinə yetirməli, aralarında fasilə salmamalıdır.

Məsələ:245. Əgər bir kəs namazın hissələri arasında bir qədər fasilə salsa və daha “namaz qılır” deyilməsə, namazı batildir.

Məsələ:246. Rüku, səcdə və qunutu uzatmaq, böyük surələri oxumaq namazın muvalatına xələl yetirmir.

### ***QUNUT***

Məsələ:247. Müstəhəbdir ki, namazın ikinci rəkətində Həmd-Surədən sonra və rükudan qabaq qunut tutulsun. Yəni namaz qılan əllərini qaldırıb üzünün müqabilində tutsun, dua və ya zikr desin.

Məsələ:248. Qunutda hər zikr, hətta bir dəfə “subhanəllah” deyilsə kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, bu dua oxunsun:

“Rəbbəna atina fid-dünya həsənətən və fil-axirəti həsənətən və qına əzabənnar.”

### ***NAMAZIN TƏQİBATI***

Təqibat–yəni namazın salamından sonra zikr etmək, dua və Quran oxumaq.

Məsələ:249. Daha yaxşı olar ki, təqibatı üzü qibləyə durub oxusun.

Məsələ:250. Təqibatın ərəbcə olması vacib deyil. Amma daha yaxşı olar ki, dua kitablarında tövsiyə olunanları oxusun.

Məsələ:251. Namazdan sonra daha çox sifariş olunan təqibat Həzrəti Zəhra (salamullahi əleyha)-nın zikridir ki, bu tərtiblə deyilməlidir: 34 dəfə “Allahu Əkbər”, 33 dəfə “əlhəmdü lillah”, 33 dəfə “subhanəllah”.

### ***NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR***

Məsələ:252. Namaz qılan şəxs təkbirətül-ehramı deyərək namaza başlayandan qurtarana qədər bəzi işlər ona haram olur. Əgər namaz halında onların birinə əməl etsə namazı batildir. O cümlədən:

- \* Danışmaq;
- \* Gülmək;
- \* Ağlamaq;
- \* Üzü, qiblədən başqa tərəfə döndərmək;
- \* Yemək və içmək;
- \* Namazın surətini (formasını) pozmaq;
- \* Namazın rükünlərini azaltmaq və ya çoxaltmaq.

(195-ci məsələdə qeyd olunan kimi.)<sup>1</sup>

## **NAMAZI BATIL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ**

### **DANIŞMAQ**

Məsələ:253. Əgər namaz qılan şəxs qəsdən mənası olan bir kəlmə desə (istər bir hərfli olsun, istərsə də çox hərfli olsun), onun vasitəsilə müəyyən mənanı çatdırmaq istəsə, namazı batildir.

Məsələ:254. Əgər səhvən (məsələn, namaz halında olduğunu unudaraq) bir söz desə namazı batil olmaz.

Məsələ:255. Öskürmək, asqırmaq namazı batil etmir.

Məsələ:256. İnsan namaz halında gərək başqasına salam verməsin. Amma başqası ona salam versə, cavab verməsi vacibdir və elə cavab verməlidir ki, salam kəlməsi əvvəldə olsun. Məsələn, “səlamun əleykum”. Amma “əleykumus-salam” deməməlidir (salam kəlməsini axıra salmamalıdır).

### **AĞLAMAQ VƏ GÜLMƏK**

Məsələ:257. Əgər namaz qılan qəsdən ucadan gülsə namazı batildir.

Məsələ:258. Gülümsəmək (təbəssüm) namazı batil etmir. Namazda Allah qorxusundan qeyri məqsədlə ağlamaq namazı batil edər.

### **ÜZÜ QİBLƏDƏN ÇEVİRMƏK**

---

<sup>1</sup>Namazı batil edən sair şeylərlə tanış olmaq üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinin 1148-ci məsələsinə baxa bilərsiniz.

Məsələ:259. Əgər namaz qılan qəsdən üzünü qiblədən bir qədər döndərsə, belə ki, “üzü qibləyədir” deməsələr, namazı batildir.

Məsələ:260. Əgər qəsdən, yaxud səhvən arxasını qibləyə çevirsə, yaxud qiblədən sağa və ya sola dönsə namazı batildir.

### **YEMƏK VƏ İÇMƏK**

Məsələ:261. Əgər namaz qılan bir şey yesə və ya içsə, belə ki, ona “namaz qılır” deyilməsə, namazı batildir.

Məsələ:262. Əgər namaz qılan bir şey yesə və ya içsə, hətta namazın surəti pozulmasa da ehtiyat vacibə görə namazı batildir.

### **NAMAZIN SURƏTİNİ POZMAQ**

Məsələ:263. Əgər namaz qılan şəxs, onun surətini pozan (əl çalmaq, havaya tullanmaq və s. kimi) bir iş görsə, hətta unutqanlıq üzündən olsa da namazı batil olar.

Məsələ:264. Əgər namaz əsnasında, namaz halından xaric olana qədər sakit qalsa, namaz batildir.

Məsələ:265. İxtiyar üzündən vacibi namazı pozmaq haramdır, amma çarəsizlik halında caizdir. O cümlədən:

\* Can və malın hifz olunması üçün;

\* Cana və mala dəyən zərərin qarşısını almaq üçün.

Məsələ:266. Aşağıdakı şərtlərlə camaatın borcunu qaytarmaq üçün namazı kəsməyin eybi yoxdur:

\* Namaz əsnasında borcunu verə bilməzsə;



\* Tələbkar (borc verən) öz borcunu ondan istəyərsə;

\* Namaz vaxtı az olmasa, yəni borcu verəndən sonra namazını vaxtında qıla bilərsə.

Məsələ:267. Amma çox əhəmiyyəti olmayan bir şeyi hifz etmək üçün namazı pozmaq məkruhdur.

Məsələ:268. Namazda məkruh olan şeylərdən bəzisi:

1-Üzü azacıq sağa və ya sola döndərmək (çünki çox döndərmək namazı batil edir);

2-Gözləri yummaq;

3-Əllərlə, barmaqlarla oynamaq;

4-Ağızın suyunu yerə atmaq;

5-Quranın, kitabın, üzüyün yazılarına baxmaq; həmçinin, Həmdi, surəni oxuyanda və ya zikrləri deyən vaxtda başqasının sözünü eşitmək üçün səsi alçaltmaq;

Və ümumiyyətlə, Allah dərgahında xüzu və xüşunu<sup>1</sup> aradan aparın hər hansı bir işlə məşğul olmaq.

### ***AZAN VƏ İQAMƏNİN TƏRCÜMƏSİ***

\* “Allahu əkbər” Allah hər şeydən və hamıdan böyükdür.

\* “Əşhədu ənla ilahə illəllah” Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa heç bir məbud yoxdur;

\* “Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah” Şəhadət verirəm ki, Həzrəti Mühəmməd Allahın

---

<sup>1</sup>Allahın əzəmətini dərk etmək nəticəsində insanda yaranan xovf.

rəsulu, göndərdiyi peyğəmbərdir;

\* “Həyyə ələssəlat” tələs namaza doğru!

\* “Həyyə ələl-fələh” tələs nicat tapmağa doğru!

\* “Həyyə əla xəyri-əməl” tələs xeyir əmələ doğru!

\* “Qəd qamətissəlat” Namaz bərqərar oldu.

\* “Allahu əkbər” Allah hər şeydən və hamıdan böyükdür.

\* “La ilahə illəllah” Allahdan başqa heç bir məbud yoxdur.

### *“Həmd” Surəsinin tərcüməsi*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”–yəni mehriban və rəhm edən Allahın adı ilə.

أَحْمَدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Əlhəmdü lillahi Rəbbil-ələmin”–yəni həmd və səna yalnız ələmlərin pərvərdigarı olan Allaha məxsusdur.

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Ər-rəhmanir-rəhim”–yəni, o Allah ki, mehriban və rəhm edəndir.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

“Maliki yovmiddin”–yəni, o Allah Qiyamət gününün padşahı və ixtiyar sahibidir.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

“İyyakə nəbudu və iyyakə nəstəin”–yəni, yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək istəyirik.

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

“İhdinəs-siratəl müstəqim”–yəni, bizi doğru yola hidayət et!

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

“Siratəl-ləzinə ənəmtə ələyhim”–yəni, o kəslərin yoluna hidayət et ki, onlara nemət vermişən.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

“Ğəyri-l-məğzubi ələyhim vələzzallin”–yəni, o kəslərin yoluna hidayət etmə ki, onlara qəzəb etmişən; və onların yoluna yox ki, yollarından azıblar.

### “Tövhid” Surəsinin tərcüməsi:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Bismillahir rəhmanir rəhim” mehriban və rəhm edən Allahın adı ilə.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

“Qul huvəllahu əhəd” (Ey Peyğəmbər,) de ki: Allah yeganə olan Allahdır.

اللَّهُ الصَّمَدُ

“Allahus-səməd” O Allah ki, bütün mövcudatdan ehtiyacsızdır.

لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ

“Ləm yəlid və ləm yuləd” Övladı yoxdur və heç kəsin də övladı deyil.

وَمَا يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

“Və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd” Heç kəs Onun misli, tayı-bərabəri deyil.

### ***Rükunun zikri:***

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ

“Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih” Mənim böyük Pərvərdigarımı hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəh bilib Ona həmd-sitayiş edirəm.

### ***Səcdənin zikri***

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ بِحَمْدِهِ

“Subhanə Rəbbiyəl-əla və bihəmdih”—yəni, mənim hamıdan uca məqamlı Pərvərdigarımı hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəh bilib Ona həmd-sitayiş edirəm.

### ***Təsbihati-ərbəənin tərcüməsi***

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

“Subhanəllahi vəlhəmdu lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər” Hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdür Allah, həmd, tərif yalnız Allaha məxsusdur, Allahdan başqa heç bir məbud yoxdur. Allah hamıdan böyükdür.

### ***Təşəhhüd və salamın tərcüməsi:***

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

“Əlhəmdu lillah, əşhədu ənla ilahə illəllahu

vəhdəhu la şərikə ləh” Sitayış və həmd (tərif) Allaha məxsusdur. Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa heç bir, məbud pərəstişə layiq şəxs yoxdur. Təkdir, şəriki yoxdur.

وَأَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

“Və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh”–Şəhadət verirəm ki, Mühəmməd (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Allahın bəndəsi və Onun Rəsulu, göndərdiyidir.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”–Ey Allah! Rəhmət göndər həzrət Mühəmmədə və Onun Əhli-beytinə.

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkatuh” Ey Peyğəmbər! Allahın salam, rəhmət və bərəkəti Sənə olsun!

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin” Allahın salamı biz namaz qılanlara və bütün əməli saleh bəndələrə olsun!

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkatuh”–Allahın salam, rəhmət və bərəkəti siz möminlərə olsun!

### **NAMAZIN ŞƏKKİYYATI**

Bəzi hallarda namaz qılan şəxs üçün namazın hissələrini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk irəli gələ bilər. Məsələn, təşəhhüdü oxuyub-oxumamasında, bir və ya iki səcdə etməsində şəkk

edir. Bəzən də qıldığı namazların rəkətlərinin sayında şəkk edir. Məsələn, üçüncü və ya dördüncü rəkətdə olduğunu bilmir.

Namazda irəli gələn şəklərin özünəməxsus hökmü vardır. Onların hamısını bu kitabda gətirmək olmaz, amma yığcam şəkildə şəkk qismləri və onların hər birinin hökmlərinin bəyanına başlayırıq.

### ***NAMAZIN HISSƏLƏRİNDƏ ŞƏKK***

Məsələ:269. Əgər bir kəs namaz əsnasında onun hissələrindən birini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, (yəni onu yerinə yetirib-yetirməməsini bilməsə) bu halda ondan sonra yerinə yetirilməli olan əmələ başlamamış olsa (yəni o hissənin məhəllindən keçməmiş olsa) şəkk etdiyi hissəni yerinə yetirməlidir. Amma ondan sonra yerinə yetirilməli olan işə məşğul olandan (yəni onun məhəlli keçəndən) sonra şəkk hasil olsa, öz şəkkinə etina etməyib namazı davam etdirməlidir və namazı da səhihdir.

Məsələ:270. Əgər namazın hər hansı bir hissəsini yerinə yetirdikdən sonra onun səhih olub-olmamasında şəkk etsə, yəni yerinə yetirdiyi hissənin səhih olub-olmadığını bilməsə, bu halda öz şəkkinə etina etməməlidir. Yəni belə qərara gəlməlidir ki, səhihdir və namazı davam etdirməlidir.

### ***NAMAZI BATİL EDƏN ŞƏKLƏR***

Məsələ:271. Əgər iki rəkətli namazda (sübh namazı kimi) yaxud məğrib namazının rəkətlərində şəkk edərsə, namaz batildir.

Məsələ:272. Əgər bir rəkətlə birdən artıq rəkət arasında (məsələn, birlə iki, yaxud birlə üç arasında)

şəkk edərsə, namaz batildir.

Məsələ:273. Əgər namaz əsnasında neçə rəkət qıldığını bilməsə namaz batildir.

Məsələ:274. Əgər batil edən şəklərdən hər hansı biri namazda insanın qarşısına çıxsə, bir az fikirləşməlidir. Əgər bir şey yadına düşməsə və şəkk yerində qalsa, namazı pozub yenidən başlamalıdır.

Məsələ:275. Dörd rəkətli namazın rəkətlərindəki şəkk:

	Şəkk	Qiyam halında	Rüku da	Rükudan sonra	Səcdə	Səcdədən sonra oturan halda	Namaz səhih halda namaz qılanın vəzifəsi
1	2 və 3 arasında olan şəkk	batil	Batıl	Batıl	Batıl	Səhih	Niyyəti üçə qoyaraq bir rəkət də qılır, salamdan sonra bir rəkət ayaq üstə, yaxud oturan halda iki rəkət ehtiyat namazı qılır.
2	2 və 4 arasında olan şəkk	batil	Batıl	Batıl	Batıl	Səhih	Niyyəti dördə qoyaraq namazı tamamlamalı, namazdan sonra iki rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılır.
3	3 və 4 arasında olan şəkk	Səhih	Səhih	Səhih	Səhih	Səhih	Niyyəti dördə qoyaraq namazı qurtarır, namazdan sonra bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılır.
4	4 və 5 arasında olan şəkk	Səhih	Batıl	Batıl	Batıl	Səhih	Əgər qiyam halında şəkk etsə, rüku etmədən yerə oturub namazı qurtarır.



							<p>Sonra da bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılır. Əgər oturan halda şəkk etmişdirsə, niyyəti dördə qoyub iki sədeyi-səhv yerinə yetirməlidir. Amma əgər ikinci səcdədən qalxmazdan qabaq şəkk baş vermişsə, vacib ehtiyata görə əvvəldə fərz olduğu kimi əməl etməli, namazı da yenidən qılmalıdır.</p>
--	--	--	--	--	--	--	---

## *ETİNA EDİLMƏYƏN ŞƏKKLƏR*

Məsələ:276. Etina edilməyən şəklər aşağıdakılardan ibarətdir:

- \* Müstəhəb namazda;
- \* Camaat namazında;
- \* Namazın salamından sonra;
- \* Namazın vaxtı keçəndən sonra.

Məsələ:277. Əgər şəkkın ehtimal verilən çox tərəfi namazı batil edərsə gərək bəna aza qoyulsun. Məsələn, sübhün nafiləsində iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə, gərək bənanı iki rəkət qılmasına qoysun. Əgər şəkkın ehtimal verilən çox tərəfi namazı batil etməzsə, məsələn, iki rəkətlə bir rəkət arasında şəkk etsə, onda şəkkın hər iki tərəfini əsas tutub əməl etsə, namazı səhihdir.

Məsələ:278. Əgər imam namazın rəkətlərinin sayında şəkk etsə, amma məmum şəkk etməsə və imama neçənci rəkət olduğunu başa salsə, imam öz şəkkinə etina etməməlidir. Həmçinin əgər məmum şəkk etsə, amma imam şəkk etməsə, imamın qıldığı kimi qılmalı və namazı qurtarmalıdır. Namazı da səhihdir.

Məsələ:279. Əgər insan namazın salamlarından sonra onun səhih olub-olmamasında şəkk etsə, (məsələn, rüku edib-etməməsində şəkk etsə, yaxud dörd rəkətli namazın salamından sonra dörd rəkət, yaxud beş rəkət qılmasında şəkk etsə) öz şəkkinə etina etməməlidir. Amma əgər şəkkinin hər iki tərəfi batil olsa (Məsələn, dörd rəkətli namazın salamından sonra üç rəkət, yaxud beş rəkət qılmasında şəkk etsə) namazı batildir.

Məsələ:280. Əgər bir kəs namazın vaxtı keçəndən sonra namaz qılıb-qılmamasında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə yenidən qılması lazım deyildir. Amma vaxtı keçməmişdən qabaq namaz qılıb-qılmamasında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə, o namazı qılmalıdır. Hətta əgər qıldığını güman etsə də, yenidən qılmalıdır.

### ***EHTİYAT NAMAZI***

Məsələ:281. Ehtiyat namazı vacib olan hallarda (məsələn, iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə), salamdən sonra namazın surətini pozmadan, onu batil edən işlərdən hər hansını görmədən ayağa qalxıb azan və iqaməsiz, təkbir deyib ehtiyat namazı qılmalıdır.

Məsələ:282. Ehtiyat namazının sair namazlardan fərqi: onun niyyəti dildə deyilməməlidir, Surəsi və qunutu yoxdur (hərçənd iki rəkət də olsa) və ahəstə qılınmalıdır. Ehtiyat vacib budur ki, “bismillah”ı da ahəstə deyilsin.

Məsələ:283. Əgər bir rəkət ehtiyat namazı vacib olsa səcdələrdən sonra təşəhhüd oxunur və salam verilir. Əgər iki rəkət vacib olsa, birinci rəkətdə təşəhhüd və salam oxunmaz, əksinə bir rəkət də (təkbirətül ehramsız) qılınıb və ikinci rəkətin sonunda təşəhhüd və salam deyilir.

### ***SƏCDEYİ SƏHV***

Məsələ:284. Səcdeyi-səhv vacib olan hallarda (məsələn, oturan halda dörd rəkətlə beş rəkət arasında şəkk etdikdə) gərək namazın salamından sonra

səcdəyə gedib desin:

*“Bismillahi və billahi və səlləllahu əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”, yaxud*

*“Bismillahi və billahi, Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”*. Amma daha yaxşı olar ki,

*“Bismillahi və billahi, əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh”* deyilsin. Sonra səcdədən qalxıb otursun, yenidən səcdəyə gedib yuxarıdakı zikrlərdən birini desin, səcdədən qalxıb otursun, təşəhhüd və salamları desin.

### **MÜSAFİRİN NAMAZI**

Məsələ:285. İnsan səfərdə dörd rəkətli namazları şikəstə (yəni iki) rəkət qılmalıdır. Bu şərtlə ki, səfəri 8 fərsəxdən (təqribən 45 km) az olmasın.

Məsələ:286. Əgər müsafir, namazı tamam qılmalı olduğu yerdən (məsələn, öz vətəni kimi) aşağısı 4 fərsəx gedib 4 fərsəx də qayıtsa gərək bu səfərdə namazı şikəstə qılsın.

Məsələ:287. Səfərə gedən şəxs namazı o vaxt şikəstə qılmalıdır ki, vətənindən şəhərin divarlarını görmədiyi, azanın səsini eşitmədiyi qədər uzaqlaşsın. Bu qədər uzaqlaşmazdan qabaq namaz qılmaq istəsə, bütöv qılmalıdır.

Məsələ:288. Əgər bir məntəqəyə iki yol olsa və onlardan biri səkkiz fərsəxdən az, digəri isə səkkiz fərsəx, yaxud ondan çox olsa, bu halda bir kəs həmin yerə səkkiz fərsəx olan yolla getsə, namazı şikəstə qılmalıdır. Amma səkkiz fərsəxdən az olan yolla getsə, namazı bütöv, dörd rəkətli qılmalıdır. Məsələn, əgər vətənindən bir yolu dörd fərsəx, digər yolu isə üç

fərsəx məsafədə olan kəndə birinci yolla (dörd fərsəxlik) gedib həmin yolla da qayıdarsa namazı yolda və getdiyi kənddə şikəstədir. Amma əgər bu yolla gedib başqa yolla (üç fərsəxlik) qayıtsa, yaxud ikinci yolla (üç fərsəxlik) gedib elə oradan da qayıtsa səfərin məcmusu səkkiz fərsəxdən az olduğu üçün yolda və o kənddə namazı bütöv qılmalıdır.

Məsələ:289. Aşağıdakı hallarda səfərdə namaz tamamdır:

1-8 fərsəx getməmişdən əvvəl öz vətənindən keçsə, yaxud 10 gün müəyyən bir yerdə qalmaq istəsə;

2-Əvvəlcədən 8 fərsəx səfər etmək qəsdı olmadan bu qədər yol gedərsə (itirdiyi şeyin ardınca gedən bir kəs kimi);

3-Yol əsnasında (yəni 4 fərsəxə çatmazdan) səfər fikrini dəyişsə;

4–Bir kəsin işi müsafirət olsa; Məsələn, şəhərlərarası qatarların sürücüsü, təyyarəçi, dənizçi kimi (işlə bağlı olan səfərlərdə).

5-Bir kəs haram səfərə gedərsə. Məsələn, ata və anasının əziyyətinə səbəb olan səfərlər kimi.

Məsələ:290. Bu yerlərdə də namaz tamam qılınar:

\* Vətəndə;

\* 10 gün qalmaq istədiyi yerdə;

\* 30 gün tərəddüdlə qaldığı yerdə. Yəni həmin yerdə qalacağı və ya gedəcəyində tərəddüddə qalsa və bu minvalla 30 günədək o vəziyyətdə qalsa, başqa bir yerə də getməsə gərək 30 gündən sonra, namazını tam qılsın.

### **VƏTƏN HARADIR?**

Məsələ:291. İnsanın yaşamaq üçün seçdiyi yer

onun vətənidir: istər o yerdə dünyaya gəlmiş olsun və ata-anasının vətəni olsun, istərsə də onu həmişəlik yaşamaq üçün seçmiş olsun. Övlad valideynlə birlikdə yaşadığı, müstəqil olmadığı vaxta qədər valideynin vətəni elə onun da vətəni sayılır-hərçənd orada dünyaya gəlməmiş olsa da. Həyatında müstəqil olandan sonra başqa bir yeri həmişəlik yaşamaq üçün seçsə, ora onun vətəni olacaq. Misal üçün, bir kəsin valideyni İsfahanlı olsa və işləmək üçün Şiraza gedib sonra qayıtmaq fikirləri olsa, bu halda övlad Şirazda doğulsa İsfahan onun ata-anasının vətəni olduğundan övlad onlarla birlikdə yaşadığı müddət ərzində İsfahan onun üçün də vətən hökmündədir. Əgər ora getsə namazını bütöv qılmalıdır.

Məsələ:292. İnsanın öz əsli vətənindən başqa bir yerdə həmişəlik qalmaq qəsdı olmasa ora onun vətəni hesab olunmur.

Məsələ:293. Əgər əsl vətəni olmayan bir yerdə müəyyən müddət qalıb sonra başqa bir yerə getmək istəsə, o yer onun vətəni hesab olunmur. (Təhsil almaq üçün bir müddət başqa şəhərdə qalan tələbələr kimi.)

Məsələ:294. Əsli vətəni olmayan bir yerdə həmişəlik qalmaq və başqa yerə də getmək qəsdı olmayan bir insan o yerdə çox qalsa, nəticədə camaat oranı onun vətəni hesab etsələr, bu halda o yer onun vətəni hökmündədir.

Məsələ:295. Bir kəs əvvəllər öz vətəni olan, hazırda isə vətəni sayılmayan (yəni sakin olmaq üçün oraya qayıtmaq qəsdində olmayan) bir yerə getsə, hətta özü üçün başqa yeri vətən seçməsə də belə,

orada namazı tamam qılmamalıdır.

Məsələ:296. Vətəninə qayıdan müsafir, vətəninin divarını gördüyü və azan səsini eşitdiyi yerə çatanda, gərək namazı tamam qılsın.

### ***10 GÜN QƏSD ETMƏK***

Məsələ:297. 10 gün bir yerdə qalmaq fikrində olan müsafir, əgər orada 10 gündən artıq qalsa, nə qədər ki, (oradan başqa yerə) səfər etməyib, gərək namazını tamam qılsın və yenidən 10 gün qalmağı qəsd etməsi lazım deyildir.

Məsələ:298. Əgər müsafir 10 gün qalmaq məqsədindən dönsə, onda:

**a)** Əgər dörd rəkətlik bir namaz qılmamışdan qabaq fikrindən dönsə, namazını şikəstə qılmalıdır.

**b)** Bir dörd rəkətli namaz qılandan sonra öz fikrindən dönsə, orada olduğu vaxta qədər gərək namazını tamam qılsın.

### ***QƏZA NAMAZI***

Vaxtı keçəndən sonra qılınan namaza qəza namazı deyilir

Məsələ:299. İnsan gərək öz vacib namazlarını onlar üçün müəyyən olunmuş vaxtda qılsın. Əgər üzürsüz səbəbə görə namazı qəzaya getsə, günahkardır; gərək tövbə etsin və namazının qəzasını da qılsın.

Məsələ:300. İki halda namazın qəzasını qılmaq vacibdir:

**a)** Vacib namazı vaxtında qılmasa;

**b)** Namaz vaxtı keçəndən sonra qıldığı namazın batil olduğunu başa düşsə.

Məsələ:301. Boynunda qəza namazı olan bir kəs onu qılmaqda sütlük, səhlənkarlıq etməməlidir. Amma dərhal yerinə yetirməsi vacib deyil.

Məsələ:302. Ehtiyat vacibə görə gündəlik namazların qəzasını qılanda gündəlik tərtibə riayət olunmalıdır. Məsələn, birinci gün əsr, ikinci gün isə zöhr namazını qəzaya verən bir kəs, əvvəlcə əsrin qəzasını, sonra isə zöhrün qəzasını qılmalıdır.

Məsələ:303. Əgər bir kəs, qəza namazı olduğunu bilsə, amma onların sayını (məsələn, dörd, yaxud beş olduğunu) bilməsə, bu halda (şəkk etdiyi) az miqdarın qəzasını qılsa, kifayətdir.

Məsələ:304. Əgər əvvəllər qəza namazının sayını bilib sonra unudubsa, ehtiyat vacib budur ki, çox tərəfi yerinə yetirsin.

Məsələ:305. Qəza namazını camaat namazı ilə birlikdə qılmaq olar–istər imamın namazı əda olsun, istərsə də qəza. Hər ikisinin də (imam və məmum) eyni namazı qılmaları lazım (ilzami) deyil. Məsələn, sübh namazının qəzasını imamın zöhr və ya əsr namazı ilə birlikdə qılsa, eybi yoxdur.

Məsələ:306. Səfərdə namazını şikəstə qılmalı olan bir kəsin zöhr, əsr və ya işa namazı qəzaya getsə, qəzasını iki rəkətlə yerinə yetirməlidir–hətta səfərdə olmayan vaxtlarda da qılmaq istəsə belə.

Məsələ:307. Səfərdə oruc tutmaq olmaz. Hətta qəza orucu da. Amma qəza namazı qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ:308. Əgər bir kəs səfərdə olmadığı vaxt qılmadığı namazın qəzasını səfərdə qılmaq istəsə, zöhr, əsr və işa namazlarını bütöv qılmalıdır.



Məsələ:309. Qəza namazlarını hər vaxt yerinə yetirmək olar, yəni misal üçün, səhər namazının qəzasını, günorta və ya gecə qılmaq olar.

### ***ATA-ANANIN QƏZA NAMAZI***

Məsələ:310. Nə qədər ki insan diridir, hətta öz qəza namazlarını qıla bilməsə də, başqası (nəibi) onun qəza namazlarını qıla bilməz.

Məsələ:311. Böyük oğula vacibdir ki, atanın vəfatından sonra, onun yerinə yetirmədiyi oruc-namazın qəzasını etsin.

Ehtiyat vacib budur ki, böyük oğul anasının da oruc-namazlarının qəzasını yerinə yetirsin.

### ***CAMAAT NAMAZI***

İslam ümmətinin vəhdəti İslamın müstəsna əhəmiyyət verdiyi məsələlər sırasındadır ki, onun qorunub davam etdirilməsi üçün xüsusi proqramları vardır. Onlardan biri də camaat namazıdır. Camaat namazında müəyyən xüsusiyyətlərə malik olan bir nəfər camaatın önündə durur, yerdə qalanlar isə nizamlı cərgələrlə onun arxasında durub onunla ahəngdar surətdə namaz qılırlar.

Birlikdə qılınan bu namazın önündəki şəxsə imam-camaat, onun arxasında duran və namazda ona tabe olan şəxsə məmum deyilir.

### ***CAMAAT NAMAZININ ƏHƏMİYYƏTİ***

Rəvayətlərdə camaat namazı üçün çoxlu savab qeyd olunmuşdur. Əhkamın bəzi məsələlərinə diqqət etməklə bu ibadətin əhəmiyyətini dərk edirik. Onlardan bəzilərini qeyd edirik:

Məsələ:312. Camaat namazında iştirak etmək hamı üçün, məxsusən məscidə qonşu olanlar üçün müstəhəbdir.

Məsələ:313. Müstəhəbdir ki, insan gözləsin və namazı camaatla qılsın.

Məsələ:314. Camaatla qılınan namaz, əvvəl vaxtda təklikdə (furada) qılınan namazdan daha yaxşıdır.

Məsələ:315. Müxtəsər və qısa şəkildə qılınan camaat namazı təklikdə uzun-uzadı qılınan namazdan daha yaxşıdır.

Məsələ:316. İnsanın üzrü olmadan camaat namazına getməməsi layiq deyil.

Məsələ:317. Etinasızlıq üzündən camaat namazında iştirak etməmək caiz deyildir.

### ***CAMAAT NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ***

Məsələ:318. Camaat namazı bərqərar olanda aşağıdakı şərtlərə riayət olunmalıdır:

1-Məmum imamdan qabaqda durmamalıdır; ehtiyat vacib budur ki, azacıq ondan arxada dursun.

2-İmamın dayandığı yer məmumun dayandığı yerdən uca olmamalıdır;

3-İmamla məmumun, habelə cərgələrin arasında olan fasilə çox olmasın; Ehtiyata görə fasilə bir addımdan artıq olmamalıdır.

4-Məmumla imam, həmçinin cərgələrin arasında arxası görünməyən pərdə, divar və bu kimi şeylər fasilə salmamalıdır. Amma qadınlarla kişilərin cərgələri arasında pərdə və bu kimi şeylərin olmasının eybi yoxdur.

Məsələ:319. İmam camaat həddi-bülüğa çatmış, adil olmalı, namazı səhih tərzdə oxumalıdır.

### ***CAMAAT NAMAZINA QOŞULMAQ (İQTİDA ETMƏK)***

Məsələ:320. Hər rəkətdə təkcə qiraətin əsnasında və rükuda imama iqtida etmək olar. Deməli əgər imamın rükusuna çatmasa, sonrakı rəkətdə iqtida etməlidir və hətta imamın təkcə rükusuna da çatsa, bir rəkət hesab olunar.

Məsələ:321. Camaat namazına qoşulmağın müxtəlif halları:

#### ***BİRİNCİ RƏKƏTDƏ***

1-Qiraət əsnasında: Məmun həmd və surəni oxumur, qalan əməlləri imam ilə birlikdə yerinə yetirir.

2-Rükuda: rükunu və ondan sonrakı əməlləri imamla birlikdə yerinə yetirir.

#### ***İKİNCİ RƏKƏTDƏ***

1-Qiraət əsnasında: Məmun həmd və surəni oxumur, amma imamla qunut, rüku və səcdəni yerinə yetirir, imam təşəhhüd oxuyan vaxt ehtiyat vacibə görə, gərək yarım oturmuş vəziyyətdə<sup>1</sup> oturmalı, namaz iki rəkətlidirsə, o biri rəkətini də təklikdə qılıb namazı tamamlamalıdır. Əgər iki və ya üç rəkətlidirsə, imamın üçüncü rəkəti, onun isə ikinci rəkəti olur və həmd-surəni oxumalıdır (hərçənd imam təsbihati-ərbəni oxusa da). İmam üçüncü rəkəti tamamlayıb

---

<sup>1</sup>Buna təcafi deyilir.

dördüncü rəkəti qılmağa başlayanda, o, gərək səcdədən sonra təşəhhüdü oxusun. Sonra üçüncü rəkəti qılmaq üçün ayağa durmalı, namazın axırında, imam təşəhhüd və salamı deyib namazı qurtaranda, o, daha bir rəkət qılmalıdır.

2-Rükuda: Rükunu imamla birlikdə, qalan əməlləri isə qabaqda deyildiyi kimi yerinə yetirməlidir.

### **ÜÇÜNCÜ RƏKƏTDƏ**

1-Qiraət əsnasında: Əgər iqtida edəcəyi halda həmd və surəni, yaxud təkcə həmd oxumağa vaxtı olacaqsa, iqtida edə bilər. Bu halda həmd və surəni, yaxud təkcə həmd oxumalıdır. Əgər fürsət olmayacağını bilsə, ehtiyat vacibə görə imamın rükuya getməsini gözləyib, sonra iqtida etməlidir.

2-Rükuda: Əgər rükuda iqtida etsə rükunu imamla birlikdə yerinə yetirməlidir və həmin rəkətin həmd və surəsi sağıtdır. Namazın qalan hissəsini əvvəldə bəyan edildiyi kimi yerinə yetirməlidir.

### **DÖRDÜNCÜ RƏKƏTDƏ**

1-Qiraət əsnasında: Üçüncü rəkətdə iqtida etmək kimidir. İmam axırıncı rəkətdə təşəhhüd və salam üçün oturanda, məmum həm ayağa qalxıb təklikdə namazı davam etdirə bilər, həm də imamın təşəhhüd və salamı qurtarana qədər yarım oturan halda gözləyə, sonra ayağa durub namazı davam etdirə bilər.

2-Rükuda: Rükunu və səcdələri imamla birlikdə

yerinə yetirməlidir. (İmamın namazının dördüncü, məmumun isə birinci rəkəti olur.) Namazın qalan hissələrini də qeyd olunduğu qayda üzrə yerinə yetirməlidir.

### ***CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ***

Məsələ:322. Pişnamaz gündəlik namazlardan birini qılanda gündəlik namazlardan hər birini ona iqtida edib qılmaq olar. Deməli, əgər imam əsr namazını qılırsa məmum zöhr namazını ona iqtida edərək qıla bilər. Əgər bir kəs zöhr namazını qıldıqdan sonra camaat namazı təşkil olunsaysa əsr namazını imamın zöhr namazına iqtida edərək qıla bilər.

Məsələ:323. Məmum özünün qəza namazını imamın əda namazına (hərçənd başqa gündəlik namazın qəzası olsa da) iqtida edərək qıla bilər. Məsələn, imam zöhr namazını qılanda məmum sübhün qəzasını ona iqtida edərək qıla bilər.

Məsələ:324. İki nəfər camaat namazı təşkil edə bilərlər. Onlardan biri imam, digəri isə məmum. Amma iki nəfər cümə namazı təşkil edə bilməz.

Məsələ:325. Yağış yağması üçün qılınan istisqa namazı istisna olmaqla müstəhəb namazları camaatla birlikdə qılmaq olmaz.

Məsələ:326. Məmum təkbirətül-ehramı imamdan qabaq deməməlidir. Üstəlik ehtiyat vacib budur ki, imam təkbirətül-ehramı qurtarmayınca təkbir deməsin.

Məsələ:327. Məmum Həmd-Surə istisna olmaqla, namazın qalan hissələrinin hamısını özü deməlidir. Amma əgər onun birinci və ya ikinci rəkəti, imamın

isə üçüncü və ya dördüncü rəkəti olsa, Həmd-Surəni də oxumalıdır.

### ***CÜMƏ NAMAZI***

Müsəlmanların həftəlik ictimai toplantılarından biri cümə namazıdır. Namaz qılanlar cümə günü günorta namazının yerində cümə namazı qıla bilərlər. Bu, zöhr namazından daha yaxşıdır.

Cümə namazının fəzilətlərindən biri də budur ki, Quranda onun adına surə gəlmişdir. Bu surə möminləri cümə namazında iştirak etməyə dəvət edir.

### ***CÜMƏ NAMAZININ QILINMA QAYDASI***

Məsələ:328. Cümə namazı iki rəkətdən ibarətdir və eynilə sübh namazı kimi qılınır. Amma onun iki xütbəsi vardır ki, imam-cümənin vasitəsi ilə oxunur.

Məsələ:329. Müstəhəbdir ki, cümə namazında imam-cümə Həmd-Surəni uca səslə oxusun.

Məsələ:330. Cümə namazında müstəhəbdir ki, birinci rəkətdə Həmddən sonra “Cümə surəsi, ikinci rəkətdə isə “Münafiqun” surəsi oxunsun.

Məsələ:331. Cümə namazında iki qunut müstəhəbdir. Birinci qunut birinci rəkətin rükusundan əvvəl, ikinci qunut isə ikinci rəkətin rükusundan sonra yerinə yetirilir.

### ***CÜMƏ NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ***

Məsələ:332. Cümə namazında aşağıdakı şərtlərə riayət edilməlidir.

\* Camaat namazındaki bütün şərtlər cümə namazında da mötəbərdir.

\* Cümə namazı camaat namazı şəklində olmalıdır və fərdi şəkildə səhih deyildir;

\* Cümə namazının bərqərar olması üçün lazım olan ən az say beş nəfərdir ki, onlardan biri imam, dördü isə məmum olmalıdır. İki cümə namazı arasında ən azı bir fərsəx məsafə olmalıdır.

### ***CÜMƏ NAMAZI QILANLARIN VƏZİFƏLƏRİ***

Məsələ:333. Vacibdir ki, məmumlar imamın xütbələrinə qulaq assınlar.

Məsələ:334. Ehtiyat müstəhəb budur ki, məmumlar xütbə oxunan vaxtda sakit olsunlar və bir-biri ilə söhbət etməsinlər.

Məsələ:335. Ehtiyat müstəhəb budur ki, məmumlar xütbə oxunanda üzləri imam-cüməyə tərəf olub o yana-bu yana baxmasınlar.

Məsələ:336. Əgər insan cümə namazının birinci rəkətinə çatmasa və özünü ikinci rəkətə, hətta onun rükusuna çatdırsa belə, namazı səhihdir. İkinci rəkəti də özü qılmalıdır. Bu şərtlə ki, ikinci rəkətin namaz vaxtında vəqə olacağı üçün vaxt olduğunu bilsin.

### ***AYƏT NAMAZI***

Məsələ:337. Vacibi namazlardan biri ayət namazıdır ki aşağıdakı hadisələrin səbəbilə vacib olur:

\* Zəlzələ;

\* Günəşin və ayın tutulması;

\* İldırım, şimşək, qara-qırmızı küləklər və s. kimi şeylər (o halda namaz vacib olur ki, camaatın əksəriyyəti qorxsun).

## ***AYƏT NAMAZININ QILINMASI QAYDASI***

Məsələ:338. Ayət namazı iki rəkətdir və hər rəkətində beş rüku vardır. Hər rükudan qabaq, əvvəlcə “Həmd” surəsi, sonra isə başqa bir surə oxunmalıdır. (Yəni iki rəkətdə on həmd və on surə oxunur.) Amma bir surəni beş yerə bölüb hər rükudan qabaq onun bir hissəsini oxumaq da olar. Bu halda iki rəkətdə iki həmd və iki surə oxunacaq.

Burada ixtlas surəsini bölməklə ayət namazının qaydasını qeyd edirik:

Birinci rəkət: Təkbirətül-ehramdan sonra Həmdi oxuyub sonra “Bismillahir-rəhmanir-rəhim” deyib rükuya getsin.

Sonra qalxıb “Qul huvəllahu əhəd” deyib yenidən rükuya getsin.

Sonra qalxıb “Allahus-səməd” deyib rükuya getsin.

Sonra qalxıb “ləm yəlid və ləm yuləd” deyib rükuya getsin, sonra qalxıb “və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd” deyib beşinci rükuya getsin. Rükudan qalxıb iki səcdə etsin, sonra ayağa qalxıb ikinci rəkəti də eynilə birinci rəkət kimi yerinə yetirsin, ikinci səcdədən sonra təşəhhüd və salamları deyib namazı qurtarsın.

## ***AYƏT NAMAZININ HÖKMLƏRİ***

Məsələ:339. Ayət namazının vacib olduğu şeylər bir şəhərdə baş versə, təkcə o şəhərin əhalisi ayət namazı qılmalıdır, başqa yerlərin əhalisinə isə vacib deyil.



Məsələ:340. Əgər ayət namazının bir rəkətində beş dəfə Həmd-Surə oxusa, o biri rəkətində isə Həmd oxuyub Surəni beş yerə bölsə, səhihdir.

Məsələ:341. Müstəhəbdir ki, 2, 4, 6, 8 və 10-cu rükulardan qabaq qunut tutulsun. Əgər 10-cu rükudan qabaq bir qunut tutulsa kifayətdir.

Məsələ:342. Ayət namazının hər rükusu rükündür; əgər qəsdən və ya səhvən azaldılıb-artırılsa, namaz batildir.

Ayət namazını camaat namazı şəkilində də qılmaq olar. Belə olanda “Həmd” və “Surəni tək-cə imam oxumalıdır.

### ***MÜSTƏHƏB NAMAZLAR<sup>1</sup>***

Məsələ:343. Müstəhəb namazlar çoxdur. Onların hamısının şərhə bu kitaba sığmaz. Amma mühüm əhəmiyyət kəsb edənləri qeyd edirik.

### ***BAYRAM NAMAZI***

Məsələ:344. Fitr və Qurban bayramlarında məxsus bayram namazı qılmaq müstəhəbdir.

### ***BAYRAM NAMAZININ VAXTI***

Məsələ:345. Bayram namazının vaxtı gün çıxan vaxtdan zöhrə qədərdir.

Məsələ:346. Müstəhəbdir ki, Fitr bayramında gün qalxandan sonra iftar edib fitrə zəkati<sup>2</sup> verəndən sonra bayram namazı qılsınlar.

---

<sup>1</sup>Müstəhəb namazlara nafilə deyilir.

<sup>2</sup>Fitrə zəkati mali vaciblərdəndir ki, Fitr bayramı günü verilməlidir.

## ***BAYRAM NAMAZININ QILINMA QAYDASI***

Məsələ:347. Bayram namazı iki rəkətir. Bu namaz doqquz qunutla belə qılır:

\* Birinci rəkətdə Həmd-Surədən sonra beş təkbir deyilməli, hər təkbirdən sonra bir qunut tutulmalıdır. Beşinci qunutdan sonra isə bir təkbir deyib rüku və iki səcdəni yerinə yetirmək lazımdır.

\* İkinci rəkətdə isə Həmd-Surədən sonra dörd təkbir deyilməli, hər təkbirdən sonra bir qunut tutub beşinci təkbirdən sonra rüku, səcdəni yerinə yetirib təşəhhüd və salamı demək lazımdır.

\* Bayram namazının qunutunda hər hansı dua oxunsa, kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, aşağıdakı dua oxunsun:

“Allahummə əhləl-kibriyai vəl-əzəməti və əhəlcudi vəl-cəbərut. Və əhləl-əfvi vər-rəhməti və əhlət-təqva vəl-məğfirəti əsəlukə bi həqqi hazəl-yovm. Əlləzi cəəltəhu lil-musliminə iyda. Və li Muhəmmədin səlləllahu ələyhi və əlihi zuxrən və şərəfən və kərəmətən və məziyda. Ən tusəlliyyə əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd və ən tudxiləni fi kulli xəyrin ədxəltə fihi Muhəmmədən və Alə Muhəmməd. Və ən tuxricəni min kulli suin əxrəctə minhu Muhəmmədən və Alə Muhəmməd. Sələvatukə ələyhi və ələyhim. Allahummə inni əsəlukə xəyrə mə səələkə bihi ibadukəs-salihun, və əuzu bikə mimməstəəzə minhu ibadukəl-muxləsun.

## ***GECƏ-GÜNDÜZÜN NAFİLƏLƏRİ***

Gecə-gündüz namazların nafilələri cümə günü istisna olmaqla 34 rəkətdən ibarətdir ki, səkkiz rəkəti

zöhrün, səkkiz rəkəti əsrin, dörd rəkəti məğribin, iki rəkəti işanın, on bir rəkəti gecə namazının və iki rəkəti sübh namazının nafiləsidir. Bu namazların çoxlu savabı vardır.<sup>1</sup>

### ***GECƏ NAMAZI***

Məsələ:348. Gecə namazın on bir rəkətdir ki, səkkizi gecə namazı (dörd dənə iki rəkətli), iki rəkəti şəf namazı, bir rəkəti də vətr namazı niyyəti ilə qılınmalıdır.

### ***GECƏ NAMAZININ VAXTI***

Məsələ:349. Gecə namazının vaxtı gecə yarısından sübh namazına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, sübh namazına yaxın vaxtlarda qılınsın.

Məsələ:350. Müsafir və gecə namazını gecə yarısından sonra qılmağı çətin olan bir kəs, onu gecənin əvvəlində qıla bilər.

### ***ĞÜFEYLƏ NAMAZI***

Məsələ:351. Müstəhəb namazlardan biri ğüfeylə namazıdır ki, məğrib və işa namazları arasında qılınır.

### ***ĞÜFEYLƏ NAMAZININ QAYDASI***

Məsələ:353. Ğüfeylə namazı iki rəkətdən ibarətdir ki, birinci rəkətdə Həmddən sonra bu ayəni oxumaq lazımdır:

“Və zənnuni iz zəhəbə muğazibən fə zənnə ən lən

---

<sup>1</sup>Gecə-gündüzün nafilələri ilə daha artıq tanış olmaq üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinin 764-cü məsələsinə baxın.

nəqdirə ələyhi fə nada fizzulumati ən la ilahə illa əntə subhanəkə inni kuntu minəzzaliminə, fəstəcəbna ləhu və nəccəynahu minəl-ğəmmi və kəzalikə nuncilmuminin.”

İkinci rəkətdə isə Həməddən sonra bu ayəni oxumaq lazımdır:

“Və indəhu məfatihul-ğəybi la yələmuha illa hu, və yələmu ma fil-bərri vəl-bəhri və ma təsqu tu min vərəqətin illa yələmuha və la həbbətin fi zulumatil-ərzi və la rətbın və la yabisin illa fi kitabın mubin.”

Qunutda isə bu duanı oxumaq lazımdır:

“Allahummə inni əsəlukə bi məfatihil-ğəybilləti la yələmuha illa əntə ən tusəlliyyə əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmmədin və ən təfələ bi... Allahummə əntə vəliyyu neməti, vəl-qadiru əla təlibəti, tələmu hacəti, fə əsəlukə bi həqqi Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd, ələyhi və ələyhimussəlam ləmma qəzəytəha li.” (Duada nöqtələrin yerinə öz hacət və istəyini diləsin.)

## ***ORUC***

İslamın vacib əməllərindən və insanları kamal həddinə çatdırmaq üçün olan göstərişlərindən biri də orucdur.

Oruc o əməldir ki, insan Allah-Taalanın fərmanını yerinə yetirmək üçün sübh azanından məğribə qədər qeyd olunacaq işlərdən pərhez etsin.

## ***ORUCUN NİYYƏTİ***

Məsələ:353. Oruc ibadətlərdən biridir və gərək Allahın əmrinə itaət etmək üçün yerinə yetirilsin. Elə bu orucun niyyətidir.

Məsələ:354. İnsan gərək mübarək Ramazan ayının

hər gecəsində, sübh açılan zaman o günün orucu üçün niyyət etsin; istər əvvəl niyyət etmiş olsun, istərsə də etməmiş olsun.

Məsələ:355. İnsanın oruc niyyətini dildə deməsi vacib deyil. Hətta əgər Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün sübh azanından məğribə qədər orucu batil edən işləri görməsə kifayətdir.

### ***ORUCU BATIL EDƏN ŞEYLƏR***

356: Oruc tutan şəxs sübh azanından günbatana qədər bəzi işlərdən pərhiiz etməlidir. Əgər onlardan birini görsə, oruc batil olur. Bu işlərin məcmusuna “orucu batil edən işlər” deyilir. O cümlədən:

- \* Yemək və içmək;
- \* Qəliz tozu boğaza çətdırmaq;
- \* Başın hər yerini suya batırmaq;
- \* Qusmaq.

### ***ORUCU BATIL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ***

#### ***YEMƏK VƏ İÇMƏK***

Məsələ:357. Əgər oruc tutan şəxs qəsdən bir şey yesə və ya içsə orucu batil olar.

Məsələ:358. Əgər oruc tutan şəxs dişlərinin arasında qalan bir şeyi qəsdən udsa orucu batil olar.

Məsələ:359. Ağız suyunu udmaq–hətta çox da olsa, orucu batil etmir.

Məsələ:360. Əgər oruc tutan şəxs oruc olduğunu unudaraq bir şey yesə və ya içsə orucu batil olmaz.

Məsələ:361. İnsan zəifliyə görə orucunu yeyə bilməz. Amma onun zəifliyi həddindən artıq olsa və adətən dözə bilməsə, orucu yeməsinin eybi yoxdur.

## ***İYNƏ VURDURMAQ***

Məsələ:362. Oruc tutan şəxs qida maddələri əvəzində iynə vurdurmaqdan çəkinməlidir. Amma sair ampulalardan istifadə etməyin eybi yoxdur.

## ***QƏLİZ TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ***

Məsələ:363. Əgər oruc tutan şəxs, qəliz tozu boğazına çatdırsa orucu batildir. İstər yeyilən şeylərin tozu olsun (un kimi), istərsə də sair tozlardan (torpaq tozu kimi).

Ehtiyat vacibə görə qəliz buxar, siqaret və tənbəki tüstüsü orucu batil edir.

## ***BAŞI TAMAMILƏ SUYA SALMAQ***

Məsələ:364. Əgər oruc tutan şəxs başının hər yerini qəsdən suya batırsa, ehtiyat-vacibə görə orucu batildir.

Məsələ:365. Əgər oruc tutan şəxs ixtiyarsız olaraq suya düşsə və başının hamısı suya batsa; yaxud oruc olduğunu unudub başını suya batırsa orucu batil olmaz. Amma başa düşən kimi, dərhal sudan çıxarmalıdır.

## ***QUSMAQ***

Məsələ:366. Əgər oruc tutan şəxs qəsdən qussa–həтта xəstəlik səbəbilə olsa da orucu batildir.

Məsələ:367. Əgər oruc tutan şəxs oruc oduğunu bilmədən, yaxud ixtiyarsız olaraq qussa, eybi yoxdur.

## ***ORUCUN QƏZA VƏ KƏFFARƏSİ***

### ***QƏZA ORUCU***

Məsələ:368. Əgər bir kəs Ramazan ayının orucunu öz vaxtında tutmasa, yaxud onu batil etsə Ramazan ayından sonra onun qəzasını tutmalıdır.

### ***ORUCUN KƏFFARƏSİ***

Məsələ:369. Əgər bir kəs üzrlü səbəb olmadan öz orucunu, orucu batil edən şeylərin biri ilə batil etsə, onda onun qəzasını tutub, aşağıdakı işlərdən birini də etməlidir. (Bunlara kəffarə deyilir). Ramazan ayının orucunun kəffarəsi vacib olan bir kəs:

\* ya bir qul azad etməlidir;

\* ya iki ay oruc tutmalıdır (əvvəldəki 31 günü dalbadal, arada fasilə olmadan tutulmalıdır);

\* ya da 60 fəqiri doyuzdurmali, yaxud onların hər birinə bir müdd<sup>1</sup> təam verməlidir. Əgər bir kəsə kəffarə vacib olsa bu işlərdən birinə əməl etməlidir. Amma indiki zamanda özünün fiqhi mənasında qul tapılmadığından ikinciyə və ya üçüncüyə əməl etməlidir.

Əgər bir şəxs üçün bunların heç biri mümkün olmasa, gərək on səkkiz gün oruc tutsun, yaxud neçə müddə gücü çatarsa o qədər də fəqirə təam versin. Əgər verə bilməsə, istiğfar etməli, ehtiyat-vacibə görə hər vaxt imkanı olsa, kəffarə verməlidir.

## ***ORUCUN QƏZA VƏ KƏFFARƏSİNİN HÖKMLƏRİ***

---

<sup>1</sup>Təqribən 750 qram.

Məsələ:370. Qəza orucunu o saat tutmaq lazım (ilzami) deyildir, amma vacib ehtiyat odur ki, növbəti ilin Ramazan ayına qədər tutsun.

Məsələ:371. İnsan kəffarəni yerinə yetirməkdə səhlənkarlıq etməməlidir. Amma dərhal yerinə yetirməsi də vacib deyil. Əgər bir neçə il onu verməsə, üstünə bir şey əlavə olunmur.

Məsələ:372. Əgər insan Ramazan ayında müəyyən üzr səbəbilə (məsələn, səfərə getmək kimi) oruc tutmasa və Ramazan ayından sonra üzrü aradan qalxsas, amma növbəti Ramazan ayına qədər onların qəzasını qəsdən tutmasa, gərək onların qəzasını etməkdən əlavə, hər gün üçün də bir müdd təam fəqirə versin.

Məsələ:373. Əgər insan xəstəlik üzündən orucunu tutmasa və xəstəliyi növbəti ilin Ramazan ayına qədər uzansa onun qəzası saqitdir, gərək hər gün üçün fəqirə bir müdd təam versin.

### ***MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:374. Dörd rəkətli namazları səfərdə iki rəkət qılmalı olan müsafir, oruc tuta bilməz. Amma onun qəzasını tutmalıdır. Namazını bütöv qılan müsafir isə (məsələn, işi səfər olan şəxs) səfərdə orucunu tutmalıdır.

Məsələ:375. Əgər oruc tutan şəxs zöhrdən sonra səfər etsə, orucunu tamamlamalıdır və səhihdir.

Məsələ:376. Əgər zöhrdən qabaq səfər etsə, tərəxxüs həddinə (yəni şəhərin divarlarının görünmədiyi və azan səsinin eşidilmədiyi yerə) çatanda öz orucunu batil etməlidir. Əgər o həddə çatmamışdan qabaq batil edərsə, qəzasından əlavə,



ehtiyat-vacibə görə kəffarə də vacib olur.

Məsələ:377. Ramazan ayında səfərə çıxmağın eybi yoxdur. Amma orucdan boyun qaçırmaq üçün səfər etmək məkrühdür.

Məsələ:378. Əgər müsafir zöhrdən qabaq öz vətəninə, yaxud on gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, bu halda orucu batil edən işlərdən görməyibsə, o günü oruc tutmalıdır; yox əgər orucu batil edən işlərdən birini görmüşsə o günün orucu vacib deyil və gərək sonra qəzasını tutsun.

Məsələ:379. Əgər müsafir zöhrdən sonra vətəninə, yaxud on gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, o günü oruc tuta bilməz.

### ***FİTRƏ ZƏKATI***

Məsələ:380. Mübarək Ramazan ayı qurtarandan sonra (yəni Fitr bayarmı günündə) insan öz malının bir miqdarını fitrə zəkati kimi fəqirə verməlidir.

Məsələ:381. İnsan özü və onun çörək yeyənləri sayılan hər nəfərin tərəfindən (yoldaşı və övladları kimi) bir sa” (təqribən 3 kq) fəqirə verməlidir.

### ***FİTRƏ ZƏKATININ CİNSİ***

Məsələ:382. Fitrə zəkati buğda, arpa, xurma, kişmiş, düyü, qarğıdalı və bu kimi şeylərdən olmalıdır. Əgər onlardan birinin pulunu da versə, kifayətdir.

### ***XUMS***

Müsəlmanların iqtisadi məsələlərindən biri də xumsdur. Yəni bəzi şeylərin beşdə bir hissəsi müəyyən edilmiş işlərə sərf olunmaq üçün İslam

hakiminə (müctehidə) verilməlidir.

Məsələ:383. Yeddi şeydə xums vacibdir:

- \* Qazanc mənfəəti;
- \* Mədən;
- \* Xəzinə;
- \* Harama qarışmış halal mal;
- \* Suyun dibinə getməklə əldə edilən cəvahirat;
- \* Müharibə qənimətləri;
- \* Zimmi kafirin<sup>1</sup> müsəlmandan aldığı torpaq.

Məsələ:384. Xumsun verilməsi də oruc və namaz kimi vacibdir. Bütün aqıl və həddi-bülüğa çatmış adamlar bu yeddisindən birinə malik olsalar, gərək ona əməl etsinlər.

O hallardan biri və camaatın əksəriyyətinə şamil olanı insanın özünün və ailəsinin illik xərclərindən artıq qalan şeyin xumsudur.

İslamda insanların kəsb-karına ehtiram qoyulur. Onların ehtiyaclarının təmin olunması xumsdan öncəyə keçirilir. Deməli, bir insan il boyu bütün ehtiyaclarını qazancından təmin edərsə və ilin axırına əlavə heç nə qalmırsa, xums ona vacib olmaz. Amma əgər adi, normal qaydada, öz ehtiyacları həddində güzəranını keçirsə (məsrəfdə nə çox ifrata varsa, nə də çox təfrit edib çətinliklə dolansa) ilin axırında öz ehtiyaclarından artıq bir şey qalarsa, onun beşdə birini xums kimi verib beşdə dördünü özünə ehtiyat

---

<sup>1</sup>İslam hökuməti ilə peyman bağlayıb müəyyən məbləğdə maliyyə verən və fiqhi kitablarda deyilən və xas şərtləri qəbul edən, bunun müqabilində canları və malları amanda qalan məsihi, yəhudi və zərdüştlər zimmi kafirdir.

saxlasın.

### ***XUMSUN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:385. Nə qədər ki, malın xumsu verilməyib, onda təsərrüf etmək olmaz. Yəni xumsu verilməyən azuqəni yeyə bilməz. Yaxud xumsu verilməyən pulla bir şey ala bilməz.

Məsələ:386. Əgər bir illik qazanc mənfəətindən həmin ildə məsrəf olunacaq azuqə (düyü, yağ, çay və s.) əltsə və ilin axırında artıq qalsə, artıq qalanın xumsunu verməlidir.

Məsələ:387. Əgər həddi-bülüğa çatmayan (səğir) uşağın sərmayəsi olsə və ondan müəyyən mənfəət ələ gəlsə uşağın qəyyumu (ata və ata tərəfindən olan baba) onun xumsunu verməlidir.

### ***XUMSUN XƏRCLƏNMƏSİ***

Məsələ:388. Malın xumsu iki yerə bölünməlidir: bir qismi ehtiyat-vacibə görə cəməüş-şərait müctəhidə, ya da onun icazəsi ilə fəqir, yetim, yaxud da səfərdə yolda qalmış səyyidlərə verilməlidir. Digər yarısı isə İmam (əleyhis-salam)-ın payıdır ki, o da cəməüş-şərait müctəhidə, yaxud onun nümayəndəsinə verilməlidir.

### ***ZƏKAT***

Müsəlmanların mühüm iqtisadi vəzifələrindən biri də zəkət verməkdir. Zəkətin əhəmiyyətindən biri kimi bunu qeyd etmək lazımdır ki, Qurani Məciddə namazdan sonra gəlmiş və imanın əlaməti, nicat tapma amili kimi qeyd olunmuşdur.

Məsum imamlarımızdan (əleyhimüssalam) gələn

çoxlu rəvayətlərdə buyurulur: “Hər kəs zəkat verməkdən boyun qaçırsa, verməsə dindən çıxmışdır.”

Zəkatın da xums kimi müəyyən növləri vardır. Bir qismi hər ildə bir dəfə, Fitr bayramında verilir və yalnız maddi cəhətdən verməyə imkanı olanlara vacibdir. Digər qismi isə “əməval”-ın zəkatıdır. Amma heç də bütün var-dövlətə zəkat düşmür, yalnız doqquz şeyə zəkat düşür.

Məsələ:389. Zəkat 9 şeyə vacibdir: 1-Buğda; 2-Arpa; 3-Xurma; 4-Kişimiş; 5-Qızıl; 6-Gümüş; 7-Dəvə; 8-İnək; 9-Qoyun.

Məsələ:390. Zəkat o vaxt vacib olur ki, zəkatı veriləcək şeylər nisab həddinə çatsın. Hər birinin nisab həddi sonrakı səhifədəki cədvəldə verilibdir:

	Malın növü	Nisab həddi	Zəkatin miqdarı
1	Buğda	--	<i>1-10</i> hissəsi, əgər yağış və çay suyu ilə suvarılıbsa
2	Arpa	840 kq	<i>1-20</i> hissəsi, əgər əllə su verməklə, vedrə ilə, su nasosu ilə suvarılıbsa
3	Xurma		
4	Kişmiş		
			<i>3-40</i> Əgər hər ikisi ilə suvarılıbsa
5	Dəvə	1-ci nisab 5 baş dəvə  25 qədər  26 baş dəvə	1 qoyun  hər 5 dəvə üçün bir qoyun 1 dəvə
6	İnək	30 baş dəvə	bir yaşı tamam olmuş və iki yaşına keçmiş bir buzov (dana)
7	Qoyun	40 baş dəvə	1 qoyun
8	Qızıl	15 adi misqal	<i>1-40</i>
9	Gümüş	105 adi misqal	<i>1-40</i>

Qeyd: Dəvə, inək və qoyunun başqa nisabları da vardır ki, onlarla tanış olmaq üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinin 1921-ci məsələsinə baxa bilərsiniz.

### **ZƏKATIN HÖKMLƏRİ**

Məsələ:391. Əgər heyvan bütün il boyu çölün otundan yesə, onun zəkati vacibdir.

Əgər bütün il boyu yalnız bir müddət yığılmış otdan ya əkilmiş şeydən yesə zəkati yoxdur.

Məsələ:392. Qızıl və gümüşün zəkati o vaxt vacibdir ki, sikkə halında olsun və onunla müamilə edilsin. Buna əsasən, hazırda qadınların bəzək əşyaları kimi işlətdikləri qızıl və gümüşə zəkat düşmür.

Məsələ:393. Zəkat vermək ibadətlərdəndir. Ona görə də onu verəndə, zəkat niyyəti və qürbət qəsdı edilməlidir.

### **ZƏKATIN MƏSRƏF OLUNMASI**

Məsələ:394. Zəkat 8 yerdə xərclənə bilər (ya hamısına, ya da bəzisinə). Onların bəzisini qeyd edirik:

- \* Fəqirə və miskin (kasıba);
- \* Zəkat verilərsə İslam dininə yönələn, yaxud müharibədə müsəlmanlara kömək edən qeyri-müsəlmanlara;
- \* Öz borcunu verə bilməyən borclulara;
- \* Allah yolunda; yəni mənfəəti ümumi

müsəlmanlara çatan, İslamın xeyrinə olan hər bir işə.<sup>1</sup>

### **MÜAMİLƏNİN (ALVERİN) HÖKMLƏRİ**

Məsələ:395. Müamilə hökmlərini (ehtiyac duyulan qədər) öyrənmək vacibdir.

Məsələ:396. Haram işlər üçün evi və ya başqa şeyləri icarəyə vermək, satmaq haramdır.

Məsələ:397. Əqidədən azdıran kitabların alveri, saxlanması, onları yazmaq, oxumaq, onlardan dərs vermək haramdır. Amma əgər onlardan düzgün məqsədlə (məsələn, onların icad etdikləri şübhələrə cavab vermək üçün) olsa eybi yoxdur.

Məsələ:398. Başqa şey ilə qarışdırılan malı satmaq—əgər qatılan şey məlum olmasa (su qatılmış süd kimi), satıcı da alıcıya deməsə haramdır və bu kimi əmələ “müamilədə gəşş” deyilir.

Məsələ:399. Müamilədə alınan və ya satılan malın xüsusiyyətləri məlum olmalıdır. Amma onun xüsusiyyətlərini deyib-deməməyin malın alınmağına rəğbət və meyl yaranmasına təsiri olmasa, deyilməsi lazım deyildir.

Məsələ:400. Çəki, yaxud peymanə ilə satılan malın müəyyən miqdarını, həmin cinsdən olan artıq miqdara satsalar (Məsələn, bir ton buğdanı 1.5 ton buğdaya satsalar) sələm və haramdır.

Məsələ:401. Müstəhəbdir ki, satıcı, müştərilərin arasında öz malının qiymətinə fərq qoymasın. Malının qiymətində (baha satmaq üçün) çox israr etməsin.

---

<sup>1</sup>Sair yerlərlə tanış olmaq üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinin 1936-cı məsələsinə baxa bilərsiniz.

Onunla müamilə edən şəxs peşman olub müamiləni pozmaq istəsə qəbul etsin (malı geri götürsün).

Məsələ:402. Alverdə doğrudan and içmək məkrüh, yalandan and içmək haramdır.

### ***ALVERİN POZULMASI***

Məsələ:403. Bəzi hallarda alıcı və ya satıcı alveri poza bilər. O cümlədən:

1-Alıcı və ya satıcı aldanmış olsalar;

2-Alverdə müəyyən bir müddətə qədər, onlardan birinin alveri poza bilməsini şərt etsələr. Məsələn, alverdə şərt etsinlər ki, hər kəs peşman olsa, üç günə qədər malı geri qaytara bilər.

3-Alver yerindən dağılmamış olsalar; Məsələn, mağazadan malı alıb, oradan çıxmamış geri qaytara bilər.

4-Alınmış mal eybli olsa və alverdən sonra bunu başa düşsələr;

5-Satıcı alıcının görmədiyi malın xüsusiyyətlərini deyəndən sonra, deyildiyi kimi olmadığı məlum olsa. Məsələn, satıcı “bu dəftər 200 vərəqdır” desə, amma sonra deyildiyindən az olduğu məlum olsa.

Məsələ:404. Əgər alverdən sonra malın eybli olduğunu başa düşsə və dərhal pozmazsa, daha sonra vacib ehtiyata əsasən, pozmaq haqqı yoxdur.

### ***BORC***

Borc vermək müstəhəb işlərdəndir ki, Quran ayələrində və hədislərdə ona dair çoxlu sifariş edilmişdir. Borc verənə Qiyamətdə çoxlu savab veriləcəkdir.



## ***BORCUN NÖVLƏRİ***

1-Müddətli; Bu qismdə borc verən borcu qaytarmasının vaxtını təyin edir.

2-Müddətsiz. Bu qismdə borcun qaytarılma müddətini təyin etmir.

## ***BORCUN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:405. Əgər borc müddətli olsa, ehtiyat vacibə görə borc verən vaxtından əvvəl öz borcunu istəyə bilməz.

Məsələ:406. Əgər borc müddətsiz olsa, borc verən istədiyi vaxtı öz borcunu geri ala bilər.

Məsələ:407. Əgər borc sahibi öz borcunu istəməyə haqlı olanda, borclu şəxs qaytara bilərsə, gərək dərhal qaytarsın. Əgər təxirə salsın, günahkardır.

Məsələ:408. Əgər borc verən bir müddətdən sonra, (məsələn, bir ildən sonra) aldığından artıq qaytarmasını, yaxud onun üçün bir iş görməsini şərt etsə, riba (sələm) və haramdır. Məsələn, yüz min tükən verib bir ildən sonra yüz iyirmi min tükən alacağını şərt etsə.

Məsələ:409. Əgər borc verən verdiyindən çox alacağını şərt etməsə, ancaq borclu şəxs aldığından çox qaytarsa, bunun eybi yoxdur, üstəlik müstəhbədir.

## ***ƏMANƏTDARLIQ***

Əgər insan öz malını bir kəsə verib “sənin yanında əmanət qalsın” desə və o da qəbul etsə, əmanətdarlığın hökmünə əməl etməlidir.

## ***ƏMANƏTDARLIĞIN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:410. Əmanəti saxlaya bilməyən bir şəxsin ehtiyat-vacibə görə onu qəbul etməsi caiz deyil.

Məsələ:411. Bir şeyi əmanət qoyan şəxs hər vaxt istəsə, geri ala bilər. Əmanəti qəbul edən şəxs də hər vaxt istəsə, onu sahibinə qaytara bilər.

Məsələ:412. Əmanəti qəbul edən şəxsin onu saxlamaq üçün münasib yeri olmasa, gərək münasib yer hazırlasın. Məsələn, əgər əmanət aldığı şey pul olarsa və evdə saxlaya bilməzsə, gərək banka qoysun.

Məsələ:413. Əmanəti qəbul edən şəxs gərək onu elə saxlasın ki, camaat “əmanətə xəyanət edibdir”, yaxud “onu saxlamaqda səhlənkarlıq edibdir” deməsin.

Məsələ:414. Əgər əmanət tələf olarsa, onda:

\* Əmanəti qəbul edən şəxs onu saxlamaqda səhlənkarlıq etsə, əvəzini sahibinə qaytarmalıdır.

\* Əgər səhlənkarlıq etməsə və təsadüfən tələf olsa (məsələn, sel aparsa), zəmin deyil və əvəzini verməsi lazım (ilzami) deyildir.

Məsələ:415. Əmanətdar əmanətdən istifadə edə bilməz. Amma sahibinin icazəsi ilə istifadə edə bilər.

## **ARIYƏ**

Ariyə budur ki, insan öz malını başqasına versin ki, ondan istifadə etsin və əvəzində ondan heç nə almasın. Məsələn, öz velosipedini bir kəsə versin ki, minib evinə getsin və sonra qaytarsın.

Məsələ:416. Bir şeyi ariyə verən bir şəxs hər vaxt istəsə onu geri ala bilər. Və ariyə edən şəxs də hər vaxt istəsə onu geri qaytara bilər. Birinci halda geri almaq xalq içində ariyə alanın xəsarətə düşməsinə səbəb olsa, ehtiyat-vacibə görə ona möhlət

verilməlidir.

Məsələ:417. Əgər ariyə etdiyi mal tələf, yaxud eybli olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq və ya ondan istifadə edilməsində həddi keçməyibsə zəmin deyildir. Amma əgər onu saxlamaqda səhlənkarlıq edibsə və yaxud ondan istifadə etməkdə həddi keçibsə, gərək vurduğu xəsarəti ödəsin.

Məsələ:418. Əgər əvvəlcədən mala hər hansı zərər, xəsarət dəyərsə ariyəyə götürənin zəmin olacağını şərtləşsələr, gərək vurulan zərəri ödəsin.

### ***TAPILAN ƏŞYALAR***

Məsələ:419. Əgər bir şəxs bir şey tapsa, amma onu götürməsə, onun öhdəsinə xüsusi vəzifələr düşür.

Məsələ:420. Əgər bir şey tapıb götürsə, onun aşağıda izah olunan xüsusi hökmləri vardır:

\* Əgər tapılan şeyin qiyməti 12.6 noxud sikkəli gümüş dəyərindən az olsa və həmin şeyin nişanəsi olsa, sahibi isə məlum olmazsa, onu özü üçün götürə bilər. Amma hər vaxt sahibi tapılsa, ehtiyat vacibə görə, onun əvəzini sahibinə versin.

\* Əgər onun qiyməti qeyd olunan dəyərdən az olmasa və sahibini məlum edən müəyyən əlamətləri olsa, bir həftəyədək hər gün, ondan sonra isə həftədə bir dəfə elan etsin. Əgər bir il ərzində elan etsə, amma sahibi tapılmasa “sahbini tapsam, ona verəcəyəm” deyə niyyət edərək, malı götürə bilər. Yaxud götürüb sahibi üçün saxlaya bilər ki, nə vaxt tapılsa, ona qaytarsın. Yaxud da sahibinin tərəfindən sədəqə verə bilər. Amma ehtiyat müstəhəb odur ki, mal sahibinin tərəfindən seyyid olmayan fəqirə sədəqə versin.

Məsələ:421. Əgər elan etməyin faydasız olduğunu

bilsə, yaxud sahibini tapmaqdan ümitsiz olsa, belə ki, elan etmək mənasız olarsa elan etmək lazım deyil.

### ***AYAQQABININ DƏYİŞMƏSİ***

Məsələ:422. Əgər bir kəsin ayaqqabısını aparsalar və yerinə başqası qalsa, bu halda qalan ayaqqabının onun ayaqqabısını aparan şəxsini olduğunu və o ayaqqabını, qəsdən apardığını və o ayaqqabının əvəzində götürülməsinə razı olduğunu bilsə, habelə sahibini tapa bilməsə və tapılacağından da məyus olsa, yaxud onu tapmaq məşəqqətli olsa, onu öz ayaqqabısının yerinə götürə bilər. Amma əgər onun qiyməti öz ayaqqabısının qiymətindən artıq olsa, sahibini hər vaxt tapsa qiymətinin artıq hissəsini ona verməlidir. Əgər sahibini tapmaqdan naümid olsa, artıq qiyməti onun tərəfindən seyyid olmayan fəqirə sədəqə verməlidir.

Məsələ:423. Əgər onun ayaqqabısını aparan şəxs qəsdən aparmasa, yaxud qalan ayaqqabının onun ayaqqabısını aparan şəxsini malı olmadığını ehtimal versə və sahibini də tapa bilməsə və qiyməti də 12,6 noxud sikkəli gümüş dəyərindən az olsa özü üçün götürə bilər. Amma çox olsa, bir il müddətində elan etməli, bir ildən sonra ehtiyat-vacibə görə sahibinin tərəfindən seyyid olmayan fəqirə sədəqə verməlidir.

### ***QƏSB***

Qəsb odur ki, insan nahaq yerə, zülm ilə başqasının malına, yaxud haqqına hakim kəsilsin (ələ keçirsin).

Qəsb böyük günahlardan biridir ki, bu işi görən şəxs Qiyamət günündə ağır əzaba düçar olacaq.

Məsələ:424. Əgər insan bir şeyi qəsb etsə, haram iş görməsindən əlavə, sahibinə qaytarmalıdır. Əgər tələf olarsa, əvəzini sahibinə verməlidir.

Məsələ:425. Əgər qəsb etdiyi şeyi xarab etsə, gərək onun (xarab olandan əvvəlki və sonrakı) qiymətlər fərqini də sahibinə qaytarsın.

Məsələ:426. Əgər qəsb etdiyi şeydə müəyyən dəyişiklik etsə və nəticədə əvvəlkindən daha yaxşı olsa (məsələn, əgər velosipedi təmir etmiş olsa), sahibi “əvvəldə olduğu kimi mənim özümə qaytar” desə ona qaytarmalıdır və çəkdiyi əziyyət müqabilində mizd ala bilməz və onu əvvəlki vəziyyətinə salmağa haqqı yoxdur.

### ***YEMƏK VƏ İÇMƏK***

Böyük Allah, gözəl təbiəti, bəzi heyvanları, meyvələri, göyərtiləri istifadə etmək üçün insanın ixtiyarında qoymuşdur ki, onlardan yemək, içmək, geymək, məskən salmaq və özünün başqa ehtiyaclarını təmin etmək üçün istifadə etsin. Amma insanın canının qorunması, bədən və ruhunun sağlamlığı və nəslinin davam etməsi üçün, başqalarının hüququna ehtiram qoymaq üçün müəyyən qanunlar qoymuşdur. Biz onlardan bəziləri–yemək və içmək qaydaları ilə tanış olacağıq.

Məsələ:427. Ölümə səbəb olan şeyləri və yaxud insan üçün ümumi zərəri olan şeyləri yemək və içmək haramdır.

Məsələ:428. Nəcis şeyləri yemək və içmək haramdır.

Məsələ:429. Gil yemək haramdır.

Məsələ:430. Seyyidüş-şühəda İmam Hüseyn

(əleyhissalam)-ın türbətindən şəfa məqsədilə bir az yeməyin eybi yoxdur. (Amma yaxşı olar ki, bir az su ilə qarışdırıb həll olandan sonra içilsin).

Məsələ:431. Hər müsəlmana vacibdir ki, aclıqdan və ya susuzluqdan ölüm ayağında olan müsəlmana çörək və su verib, onu ölümdən xilas etsin.

### ***XÖRƏK YEMƏYİN QAYDALARI***

Məsələ:432. Yemək yeyəndə müstəhəbdir ki:

- \* Yeməkdən qabaq və sonra əlləri yusun;
- \* Ev sahibi hamıdan qabaq (yeməyə) başlayıb hamıdan sonra çəkilsin;
- \* Yeməyə başlayanda “bismillah”, qurtaranda “əlhəmdü lillah” desin;
- \* Yeməyi sağ əllə yesin;
- \* Əgər bir neçə nəfər bir süfrənin başında otursa, hər kəs öz qabağında olan yeməklərdən yesin;
- \* Tikələri kiçik götürsün;
- \* Xörəyi yaxşı-yaxşı çeynəsin;
- \* Meyvələri və göyərtiəri yeməkdən qabaq su ilə yusun;

Məsələ:433. Yemək vaxtı bir neçə şey məkruhdur.

- \* Tox halında yemək;
- \* Çox yemək;
- \* Yemək yeyəndə başqalarının üzünə baxmaq;
- \* Xörəyi çox isti, yandıra-yandıra yemək;
- \* Yediyi, yaxud içdiyi şeyi üfürmək;
- \* Çörəyi bıçaqla kəsmək;
- \* Çörəyi yemək qabının altına qoymaq, ona hər növ ehtiramsızlıq etmək;

\* Meyvəni tam, axıra kimi yemədən atmaq.

### ***SU İÇMƏYİN QAYDALARI***

Məsələ:434. Su içməkdə bir neçə şey müstəhəbdir:

\* Gündüzlər ayaq üstə içmək;

\* Su içməkdən əvvəl “bismillah”, axırda “əlhəmdü lillah” demək;

\* Suyu üç dəfəyə içmək;

\* Su içəndən sonra İmam Hüseyn (əleyhis-salam) və onun Əhli-beytini yad edib, qatillərinə lənət göndərmək.

Məsələ:435. Su içməkdə bir neçə şey məkruhdur. O cümlədən:

\* Çox su içmək;

\* Yağlı yeməklərdən sonra su içmək;

\* Gecə ayaq üstə su içmək;

\* Suyu sol əllə içmək.

### ***HEYVANIN BAŞININ KƏSİLMƏSİNİN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:436. Əgər əti halal olan heyvanın boğazındakı dörd böyük damarı hülqumunun aşağı tərəfindən, sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən tam şəkildə kəssələr əti halal, bədəni pak olur.

### ***HEYVANLARIN BAŞININ KƏSİLMƏSİNDƏKİ LAZIM OLAN ŞƏRTLƏR***

Məsələ:437. Heyvanın başının kəsilməsinin 6 şərti var:

1-Heyvanın başını kəsən şəxs müsəlman olmalıdır;

2-Heyvanın başı dəmir şeylərlə kəsilməlidir.

3-Heyvanın başını kəsəndə bədəninin qabaq tərəfi–üzü, ayaqları və qarnı üzü qibləyə olmalıdır.

4-Heyvanın başını kəsəndə Allahın adını zikr etməlidir. “Bismillah” demək kifayətdir.

5-Heyvan, başı kəsildəndən sonra diri olmasını məlum edə biləcək qədər hərəkət etməlidir, yaxud qan adi qaydada çölə gəlməlidir. (Bu hökm heyvanın başının kəsildiyi vaxt diri olmasında şəkli olduğu haldadır. Amma şəkk olmazsa, lazım deyil.)

6-Heyvanın öldürülməsi baş kəsilən yerdən (qabaqdan) olsun. Ehtiyat vacibə görə boynun arxa tərəfindən kəsilməsi caiz deyildir.

### ***SİLAH İLƏ OV ETMƏ***

Məsələ:438. Əgər əti halal olan vəhşi hevanı aşağıda deyiləcək şərtlərlə, silahla ovlayıb öldürsələr, pak və halal olacaq:

\* Ov silahı bıçaq və qılınc kimi kəsici, iti olsun, yaxud nizə və ox kimi iti olsun ki, heyvan bədəninə parçalasın.

\* Heyvan ovlayan kəs müsəlman olsun.

\* Silahı ov üçün işlətsin, əgər başqa yeri nişan alsın və təsadüfən heyvana dəysə, (və özü ölsə) halal deyil.

\* Silahı işlədəndə (məsələn, güllə atanda) Allahın adını çəksin.

\* Heyvanı vurandan sonra tələsən halda heyvanın yanına getsin, onun yanına o vaxt çatsın ki, artıq heyvan ölmüş olsun, yaxud əgər ölməmiş olsa, başını kəsmək üçün vaxt qalmamış olsun. Deməli, əgər ölməmiş olsa və başını kəsmək üçün vaxt qalmış olsa,



onda başını kəsməsə və özü ölsə, haram olur.

### ***BALIQ OVU***

Məsələ:439. Əgər pullu balığı sudan diri tutsa və sudan kənarında ölsə, pakdır və onu yemək halaldır. Amma əgər suda ölsə, bədəninin pak olmasına baxmayaraq, yeyilməsi haramdır. Ancaq əgər suyun içində balıqçının torunda ölsə onu yemək halaldır.

Məsələ:440. Pulu olmayan balıqları, sudan diri çıxarsalar və kənarında ölsə də haramdır.

Məsələ:441. Balıq tutanın müsəlman olması və Allahın adını çəkməsi lazım (ilzami) deyildir. Onu sudan diri çıxartdığını və kənarında öldüyünü bilsə kifayətdir.

### ***BAXMAQ VƏ İZDİVAC (EVLƏNMƏ)***

Allahın insana verdiyi nemətlərdən biri də görmək qüdrətidir. İnsan gərək bu böyük nemətdən özünün və başqa insanların kamalı, mənəvi tərəqqisi yolunda istifadə etsin, onu naməhrəmə baxmaqdan saxlasın. Təbiət və onun gözəlliklərinə, başqalarının hüququna təcavüz etmədən baxmağın eybi yoxdur. Amma gözlərini başqalarına baxmaqdan və özünü də naməhrəmlərin, yadların baxışlarından qoruyub himz etməyin xüsusi hökmləri vardır. Biz onlardan bəziləri ilə tanış olacağıq.

### ***MƏHRƏM VƏ NAMƏHRƏM***

Məsələ:442. Məhrəm o kəsdir ki, ona baxmaqda başqalarına nisbətən mövcud məhdudiyət yoxdur və onunla evlənmək haramdır.

Məsələ:443. Bu adamlar oğlan və kişilərə

məhrəmdirlər:

- \* Ana və nənə;
- \* Qız və övladın qızı (qız nəvəsi);
- \* Bacı;
- \* Bacının qızı;
- \* Qardaşın qızı;
- \* Bibi (öz bibisi və ata anasının bibisi);
- \* Xala (öz xalası və ata-anasının xalası).

Bu kəslər nəsəbi-qohumluq səbəbi ilə bir-biri ilə məhrəmdirlər. Bəziləri də evlənmək səbəbi ilə kişilərə və oğlanlara məhrəm olurlar. O cümlədən:

- \* Həyat yoldaşı;
- \* Həyat yoldaşının anası (qaynana) və onun nənəsi;
- \* Atanın arvadı (ögey ana);
- \* Oğulun arvadı (gəlin);
- \* Qardaşın arvadı və arvadın bacısı (kişiyə) məhrəmdirlər.

Məsələ:444. Aşağıdakı şəxslər qız və qadınlar üçün məhrəmdirlər.

- \* Ata və baba;
- \* Oğul və oğulun oğlu (nəvə);
- \* Qardaş;
- \* Bacıoğlu;
- \* Qardaşoğlu;
- \* Əmi (öz əmisi və ata-anasının əmisi);
- \* Dayı (öz dayısı və ata-anasının dayısı).

Bu kəslər nəsəbi (nəsillik) qohumluğa görə məhrəmdirlər. Bəziləri də evlənmək səbəbi ilə qızlara və qadınlara məhrəm olurlar, o cümlədən:

- \* Ər;

- \* Qaynata və ərin babası;
- \* Qızının əri (kürəkəni);
- \* Bacının əri və ərin qardaşı (qadına) məhrəm deyillər.

Qeyd olunan şəxslərdən başqa izdivac səbəbi ilə və xüsusi şərtlərlə bir-birinə məhrəm ola bilər. Bu fiqh kitablarında müfəssəl deyilmişdir.

Məsələ:445. Əgər qadın fiqh kitablarında göstərilən şərtlərlə bir uşağa süd versə, o uşaq həmin qadına və bəzi başqa şəxslərə də məhrəm olur ki, əlavə məlumat üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinə baxın.

### ***BAŞQALARINA BAXMAQ***

Məsələ:446. Ər-arvad istisna olmaqla, bir kəsin başqasının bədənində ləzzət qəsdini ilə baxması haramdır. İstər eyni cinsdən olsunlar (məsələn, kişinin başqa kişiylə baxması kimi), istərsə də müxtəlif cinsdən (kişinin qadına baxması kimi); İstər məhrəm olsunlar, istərsə də naməhrəm (bədənində hər yeri də olsa eyni hökmdədir.)

Məsələ:447. Oğlanlar və kişilər onlara məhrəm olan qadınların ovrətindən başqa bədənində sair yerlərinə (ləzzət qəsdini olmadan) baxa bilərlər.

Məsələ:448. Kişilər və oğlanların naməhrəm qadının bədənində və saçına baxması haramdır. Amma üzünə (dəstəməzdə yuyulan qədər) və əllərinə (biləyə qədər) baxmalarının–ləzzət qəsdini olmazsa - eybi yoxdur.

Məsələ:449. Qadınlar və qızlar naməhrəm kişinin başına, üzünə və boynunun adətən örtülməyən yerlərinə baxa bilərlər.

## ***EVLƏNMƏ***

Məsələ:450. Həyat yoldaşının olmaması üzündən harama düşən (məsələn, naməhrəmə baxan) şəxsə evlənmək vacibdir.

Məsələ:451. Nikahda məxsus siyğə oxunmalıdır. Qız və oğlanın sadəcə razılıqları, məhəbbətləri kifayət deyildir. Buna əsasən, nə qədər ki, nikah əqdi oxunmayıb, sadəcə elçilik məhrəmliyə səbəb olmaz və oğlanın evlənmək istədiyi qızın sair naməhrəm qızlarla heç bir fərqi yoxdur.

Məsələ:452. Əgər nikah əqdində bir hərfi səhv oxusalar və onun mənası dəyişsə, əqd batildir.

## ***SALAM VERMƏYİN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:453. Başqalarına salam vermək müstəhəb, amma verilən salamın cavabını almaq vacibdir.

Məsələ:454. Namaz halında olan şəxsə salam vermək məkrühdür.

Məsələ:455. Əgər bir kəs namaz qılana salam versə, görək necə salam verilibsə, elə də cavab versin. Məsələn, “səlamun əleykum” desə, o da “salamun əleykum” deməlidir. Amma “əleykumus-salam” deyərək salam versə, cavabında “səlamun əleykum” deməlidir.

Məsələ:456. İnsanın namaz halında başqasına salam verməsi caiz deyil.

Məsələ:457. Salamın cavabı dərhal verilməlidir.

Məsələ:458. Əgər iki nəfər eyni anda bir-birinə salam versə, hər birinə vacibdir ki, digərinin cavabını qaytarsın.

Məsələ:459. Kafirə salam vermək məkrühdür. Əgər o, müsəlmana salam versə, ehtiyat vacibdir ki,

cavabında “əleykə və yaxud təkə “salam” desin.

### ***SALAM VERMƏYİN QAYDASI***

Məsələ:460. Müstəhəbdir ki, süvari piyadaya, ayaq üstə olan oturana, sayca az olan dəstə sayca çox olan dəstəyə və kiçiklər böyüklərə salam versinlər.

Məsələ:461. Müstəhəbdir ki, namazdan başqa hallarda salamın cavabı, verildiyindən daha yaxşı şəkildə verilsin. Məsələn, əgər bir kəs “səlamun əleykum” deyər salam versə, cavabında “səlamun əleykum və rəhmətullah” deyilsin.

Məsələ:462. Kişinin qadına, xüsusilə də cavan qadına salam verməsi məkrühdür.

### ***QURANIN HÖKMLƏRİ***

Məsələ:463. Quran həmişə pak və təmiz olmalıdır. Onun yazısını, vərəqlərini nəcis etmək haramdır. Əgər nəcis olarsa, gərək dərhal suya çəkilsin.

### ***QURAN YAZILARINA LƏMS ETMƏK (TOXUNMAQ)***

Məsələ:465. Dəstəmazı olmayan şəxsin Quranın yazılarına məss etməsi (yəni bədənin hər hansı bir hissəsini onun yazılarına vurması) haramdır.

Məsələ:466. Quranın yazılarına toxunmaqda onun ayə, kəlmə, hərf və hətta hərəkələrinə belə əl vurmaq arasında heç bir fərq yoxdur.

Məsələ:467. Quranın kağız, torpaq (yer), divar və ya parça üzərində yazılmasının heç bir fərqi yoxdur.

Məsələ:468. Quranın yazılarında qələm, çap, təbaşir və ya başqa şeylə yazılması arasında fərq yoxdur.

Məsələ:469. Əgər Quran yazısı Quranda olmasa da ona (dəstəməzsiz) toxunmaq haramdır. Deməli, əgər Quranın bir ayəsi başqa kitabda yazılsa, hətta onun bir kəlməsi kağız üzərində olsa, yaxud kəlmənin yarısı Quran vərəqindən, yaxud başqa kitabdan qoparılmış olsa, yenə də dəstəməzsiz ona toxunmaq haramdır.

Məsələ:470. Aşağıdakı hallarda Quran yazısına toxunmaq sayılmır və haram deyildir:

\* Ona şüşə və ya plastikin arxasından toxunmaq;

\* Quranın (yazılarına deyil) vərəqlərinə, cildinə və yazıların ətrafına (haşiyələrinə) əl vurmaq (bunlar haram deyil, amma məkruhdur);

\* Quran tərcümələrinə—hər dildə olursa olsun. Amma Allahın adı bu hökmdən istisna olunur. Belə ki, Onun adına hər dildə olsa, dəstəməzsiz adamın əl vurması haramdır. (Məsələn, Xuda, Tanrı və s. kimi.)

Məsələ:471. Əgər yazıçı həm Quran, həm də Qurandan başqa yerlərdə müştərək şəkildə işlənən bəzi kəlmələri (məsələn, “mömin” “əlləzi” və s.) Quran niyyəti ilə yazıbsa, dəstəməzsiz ona toxunmaq haramdır.

Məsələ:472. Quranın yazılarına toxunmaq cünub şəxsə haramdır.

Məsələ:473. Cünub şəxs səcdə surələrini oxuya bilməz. (Bunun təfsilatı 111ci məsələdə keçdi.)

### ***AND İÇMƏK***

Məsələ:474. Əgər insan müəyyən işi görmək və ya tərک etmək üçün Allahın adlarından birinə, (məsələn, “Tanrı” “Allah” kimi) and içsə (məsələn, iki rəkət namaz qılacağına and içsə), ona əməl etməsi vacibdir.

Məsələ:475. Əgər qəsdən öz andına əməl etməzsə gərək kəffarə versin. Kəffarə aşağıdakı üç şeydən biridir.

- \* Bir qul azad etmək;
- \* On fəqiri doydurmaq;
- \* On fəqiri geyindirmək.

Əgər bunlardan heç birini yerinə yetirə bilməzsə gərək üç gün dalbadal oruc tutsun.

Məsələ:476. Düz iş üçün and içmək məkrüh, yalandan and içmək haramdır və böyük günahlardan birdir.

### ***MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR***

Məsələ:477. Əgər insan sillə ilə, yaxud hər hansı bir şeylə başqasının üzünə vursa və onun sifəti qızarsa, gərək 1,5 şəri misqal; əgər göyərsə, 3 şəri misqal; və əgər qaralsa, 6 şəri misqal sikkəli qızıl versin. (Hər şəri misqal 18 noxuda bərabərdir.)

Məsələ:478. Əgər bir şəxsın üzündən başqa, sair yerləri döymək (vurmaq) vasitəsilə qızarsa, yaxud göyərsə və ya qaralsa əvvəlki məsələdə deyilənlərin yarısı qədər verməlidir.

Məsələ:479. Sahibi olmayan və insana əziyyət verən heyvanı (ilan, əqrəb və s. kimi) öldürməyin eybi yoxdur.

Məsələ:480. Əgər ustaya düzəltmək üçün bir şey verilərsə, sahibi də gəlib onu aparmasa, bu halda usta onu axtarıb tapa bilməsə və tapmaqdan ümitsiz olsa, vacib ehtiyata görə gərək sahibinin niyyəti ilə seyyid olmayan fəqirə sədəqə versin.

Məsələ:481. İki nəfərin malı olan divarın (iki mənzilin müştərək divarı kimi) sahiblərinin hər biri digərinin razılığı olmadan onu düzəldə, yaxud üstünə dirək qoya və ya ona mıx çala bilməz. Amma şərikinin razı olduğu məlum olan işlərin (divara söykənmək, üstünə paltar asmaq və s. kimi) eybi yoxdur. Amma əgər şəriki “bu işlərə razı deyiləm” desə, onları etmək caiz deyildir.

Məsələ:482. Əgər qonşunun ağacının kökü başqasının mülkünə (torpaq, bağ, ev və s.-yə) girsə, mülk sahibi, həmin ağacın sahibindən onu çıxartmasını, yaxud kəsməsini istəyə bilər. Əgər ağacın sahibi bu işi etmək istəməzsə, özü bu işin qarşısını ala bilər. Ağacın kökündən ona zərər dəyərsə, əvəzini ağacın sahibindən ala bilər.

Məsələ:483. Bir kəs sahibinin razı olub-olmadığını bilməsə budaqları bağın divarından çölə çıxan ağacların meyvəsini yığa bilməz. Əgər onun meyvələri yerə tökülsə də yerdən yığa bilməz. Amma bağ yol kənarında olsa (fiqhi kitablarda deyilən şərtlər daxilində), insan ondan istifadə edə bilər.

Məsələ:484. Əgər banka pul qoyan şəxsə bankdan, qabaqcadan şərtləşməklə deyil, əksinə, camaatı təşviq etmək məqsədi ilə mükafat verilsə və bu iş bir kəsə zərər yetirməzsə, halaldır.

Məsələ:485. Saqqalı dibdən qırmaq və maşınla dibdən qırmaq sayılan dərəcədə qırmaq ehtiyat vacibə görə haramdır. Bu hökm bütün camaat üçün eynidir. Camaatın məsxərə etməsi bəhanəsi ilə Allahın hökmü dəyişilmir. Deməli, təzə həddi-bülüğa çatana, yaxud saqqalını qırxmazsa camaatın



məsxərəsinə məruz qalan bir kəs üzünü qırxsa, yaxud dibdən qırılmaq sayılan dərəcədə maşınla vursa, ehtiyat vacibə görə bu iş haramdır.

Məsələ:486. İstimna etmək (yəni insanın məninə çölə gətirmək üçün müəyyən bir iş görməsi) haramdır.

Məsələ:487. Çalıb-oynama, toy məclislərinə məxsus olan təranələr, mahnılar ğina və haramdır. Əgər növhə, yaxud rovdə və ya Quran ğina ilə oxunsa, haramdır. Amma əgər yaxşı səsle, ğina etmədən oxunsa eybi yoxdur.

Məsələ:488. Şahmat oynamaq qumar məqsədilə deyil, ancaq beynin idmanı, məşğuliyyəti məqsədi ilə olsa, udub-uduzmaqla yanaşı olmasa, haram deyildir. Əgər bu şərtlərdən biri olmazsa, haramdır.

Məsələ:489. Məşahid (şəhadət yeri, məqbərə) və hüseyniyyələr istisna olmaqla, başqa yerlərdə kiminsə çıxışında və ya bayram məclisində əl çalmağın—əgər şəri (qanuni) işlərə təşviq üçün olsa və başqa haram işlərlə yanaşı olmazsa maneçiliyi yoxdur.

### ***QEYD***

Bu kitabda qeyd olunanlar şəri hökmlərin hamısı deyil, əksinə gənclərin və yeniyetmələrin ilk növbədə bilməli olduqları, ehtiyac duyduqları məsələlərdir. Ehtiyac duyulan sair məsələlər üçün “Tovzihul-məsail” risaləsinə müraciət edə bilərlər.

### Mündəricat

***ETİQADI BƏHSLƏR*** \_\_\_\_\_ 3

***NƏYƏ GÖRƏ DINƏ EHTİYACIMIZ VAR?*** \_\_\_\_\_ 3

<i>DİNİN ZƏRURƏTİ</i>	3
<i>DİNİN FAYDALARI</i>	4
1) <i>QƏLBİN RAHATLIĞI</i>	4
2) <i>RUHUN MÖHKƏMLİYİ</i>	5
3) <i>ŞƏXSİ QORUMAQ</i>	6
<i>NƏYƏ GÖRƏ ÜSULİDDİNDƏ TƏQLİD YOXDUR?</i>	10
<i>TƏK ALLAHA ETİQAD</i>	11
<i>TÖVHİD</i>	16
<i>ƏDALƏT (ƏDL)</i>	18
<i>PEYĞƏMBƏRLİK</i>	20
<i>İSLAM PEYĞƏMBƏRİNİN (S) QISA HƏYATI</i>	21
<i>PEYĞƏMBƏRİ TANIMAQ YOLLARI</i>	23
<i>BİRİNCİ: PEYĞƏMBƏRLİK İDDIASI</i>	23
<i>İKİNCİ: PEYĞƏMBƏRLİYƏ LƏYAQƏTİ OLMAQ</i>	23
<i>ÜÇÜNCÜ: MÖCÜZƏ GƏTİRMƏK</i>	24
<i>BİRİNCİ: ƏXLAQI MÖCÜZƏ</i>	24
<i>İKİNCİ: ELMİ MÖCÜZƏ</i>	26
<i>ÜÇÜNCÜ: ƏMƏLİ MÖCÜZƏ</i>	26
<i>DÖRDÜNCÜ: MƏNƏVİ TƏSİR</i>	29
<i>BƏŞİNCİ: VÜCUDUN TƏSİRİ</i>	29
<i>İMAMƏT</i>	30
<i>BİRİNCİ İMAM</i>	32
<i>“QƏDİR-XUM” HADİSƏSİNİN XÜLASƏSİ</i>	34
<i>HƏZRƏT MƏHDİ (Ə.C) BARƏSİNDƏ RƏVAYƏTLƏRİN MƏCMUƏSİ</i>	40
<i>MƏAD (QIYAMƏT)</i>	41
<i>ÖN SÖZ</i>	44
<i>İCTİHAD VƏ TƏQLİD</i>	45
<i>MÜSTƏHƏB EHTİYAT VƏ VACİB EHTİYAT ARASINDAKI FƏRQ</i>	47
<i>TƏHARƏT</i>	48

<i>MURDARIN HÖKMLƏRİ</i>	49
<i>QANIN HÖKMLƏRİ</i>	49
<i>PAK ŞEY NECƏ NƏCİS OLUR?</i>	50
<i>MÜTƏHHİRAT (PAK EDƏN ŞEYLƏR)</i>	50
<i>SULARIN HÖKMLƏRİ</i>	51
<i>MÜTLƏQ SUYUN HÖKMLƏRİ</i>	51
<i>QƏLİL (AZ) SU</i>	52
<i>KÜRR, AXAR VƏ QUYU SULARI</i>	52
<i>NƏCİS ŞEYLƏRİ NECƏ PAK EDƏK?</i>	53
<i>YER</i>	54
<i>GÜNƏŞ</i>	54
<i>İSLAM</i>	55
<i>NƏCASƏTİN EYNİNİN ARADAN QALDIRILMASI</i>	55
<i>DƏSTƏMAZ</i>	56
<i>DƏSTƏMAZI NECƏ ALAQ?</i>	56
<i>DƏSTƏMAZ ƏMƏLLƏRİNİN İZAHİ</i>	56
<i>YUMAQ</i>	56
<i>MƏSH</i>	57
<i>DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİ</i>	58
<i>DƏTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİNİN İZAHİ</i>	59
<i>CƏBİRƏ DƏSTƏMAZI</i>	62
<i>DƏSTƏMAZ ALINMASI VACİB OLAN İŞLƏR</i>	64
<i>QUSUL</i>	65
<i>QUSUL ETMƏYİN QAYDASI</i>	65
<i>QUSLUN SƏHİH OLMASI ŞƏRTLƏRİ</i>	65
<i>VACİBİ QUSULLAR</i>	66
<i>CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ</i>	67
<i>CÜNUBA HARAM OLAN ŞEYLƏR</i>	67
<i>MEYYİT QUSLU</i>	69

<i>MƏSS-MEYYİT QUSLU</i>	69
<i>QADINLARA VƏ QIZLARA MƏXSUS OLAN QUSULLAR</i>	69
<i>HEYZ (AYBAŞI) QUSLU</i>	69
<i>İSTİHAZƏ QUSLU</i>	70
<i>NİFAS QUSLU</i>	71
<i>TƏYƏMMÜM</i>	71
<i>TƏYƏMMÜMÜN QAYDASI</i>	72
<i>TƏYƏMMÜMÜN SƏHİH OLDUĞU ŞEYLƏR</i>	73
<i>TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ</i>	73
<i>NAMAZ</i>	73
<i>NAMAZIN NÖVLƏRİ</i>	74
<i>GÜNDƏLİK NAMAZLARIN VAXTI</i>	74
<i>SÜBH AZANININ VAXTI</i>	75
<i>ZÖHR</i>	75
<i>MƏĞRİB</i>	76
<i>GECƏ YARISI</i>	76
<i>NAMAZ VAXTININ HÖKMLƏRİ</i>	76
<i>QİBLƏ</i>	77
<i>NAMAZDA BƏDƏNİN ÖRTÜLMƏSİ</i>	77
<i>NAMAZ QILANIN YERİ</i>	79
<i>NAMAZ QILANIN YERİNİN HÖKMLƏRİ</i>	80
<i>MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ</i>	80
<i>NAMAZ ÜÇÜN HAZIRLIQ</i>	82
<i>AZAN</i>	82
<i>İQAMƏ</i>	83
<i>AZAN VƏ İQAMƏNİN HÖKMLƏRİ</i>	83
<i>NAMAZIN ƏMƏLLƏRİ</i>	84
<i>NAMAZIN VACİBATI</i>	84
<i>NAMAZIN RÜKNLƏRİ</i>	85

<i>RÜKN İLƏ QEYRİ-RÜKNÜN FƏRQİ</i>	85
<i>NAMAZIN VACİBATININ HÖKMLƏRİ</i>	85
<i>NIYYƏT</i>	85
<i>TƏKBİRƏTÜL-EHRAM</i>	86
<i>QIYAM</i>	86
<i>QIRAƏT</i>	87
<i>HƏMD SURƏSİ</i>	87
<i>“TÖVHİD” SURƏSİ</i>	87
<i>TƏSBIHATI-ƏRBƏƏ</i>	88
<i>QIRAƏTİN HÖKMLƏRİ</i>	88
<i>RÜKU</i>	89
<i>SƏCDƏ</i>	89
<i>ADİ QAYDADA SƏCDƏ EDƏ BİLMƏYƏN ŞƏXSLƏRİN VƏZİFƏLƏRİ</i>	91
<i>QURANIN VACİBİ SƏCDƏSİ</i>	91
<i>TƏŞƏHHÜD</i>	92
<i>SALAM</i>	92
<i>TƏRTİB</i>	93
<i>MUVALAT</i>	93
<i>QUNUT</i>	93
<i>NAMAZIN TƏQİBATI</i>	94
<i>NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR</i>	94
<i>NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ</i>	95
<i>DANIŞMAQ</i>	95
<i>AĞLAMAQ VƏ GÜLMƏK</i>	95
<i>ÜZÜ QİBLƏDƏN ÇEVİRMƏK</i>	95
<i>YEMƏK VƏ İÇMƏK</i>	96
<i>NAMAZIN SURƏTİNİ POZMAQ</i>	96
<i>AZAN VƏ İQAMƏNİN TƏRCÜMƏSİ</i>	97
<i>“HƏMD” SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ</i>	98

<b>“TÖVHİD” SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ:</b>	<b>99</b>
<b>RÜKUNUN ZİKRI:</b>	<b>100</b>
<b>SƏCDƏNİN ZİKRI</b>	<b>100</b>
<b>TƏSBIHATI-ƏRBƏƏNİN TƏRCÜMƏSİ</b>	<b>100</b>
<b>TƏŞƏHHÜD VƏ SALAMIN TƏRCÜMƏSİ:</b>	<b>100</b>
<b>NAMAZIN ŞƏKKİYYATI</b>	<b>101</b>
<b>NAMAZIN HİSSƏLƏRİNDƏ ŞƏKK</b>	<b>102</b>
<b>NAMAZI BATİL EDƏN ŞƏKLƏR</b>	<b>102</b>
<b>ETİNA EDİLMƏYƏN ŞƏKKLƏR</b>	<b>106</b>
<b>EHTİYAT NAMAZI</b>	<b>107</b>
<b>SƏCDEYİ SƏHV</b>	<b>107</b>
<b>MÜSAFİRİN NAMAZI</b>	<b>108</b>
<b>VƏTƏN HARADIR?</b>	<b>109</b>
<b>10 GÜN QƏSD ETMƏK</b>	<b>111</b>
<b>QƏZA NAMAZI</b>	<b>111</b>
<b>ATA-ANANIN QƏZA NAMAZI</b>	<b>113</b>
<b>CAMAAT NAMAZI</b>	<b>113</b>
<b>CAMAAT NAMAZININ ƏHƏMİYYƏTİ</b>	<b>113</b>
<b>CAMAAT NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ</b>	<b>114</b>
<b>CAMAAT NAMAZINA QOŞULMAQ (İQTİDA ETMƏK)</b>	<b>115</b>
<b>BİRİNCİ RƏKƏTDƏ</b>	<b>115</b>
<b>İKİNCİ RƏKƏTDƏ</b>	<b>115</b>
<b>ÜÇÜNCÜ RƏKƏTDƏ</b>	<b>116</b>
<b>DÖRDÜNCÜ RƏKƏTDƏ</b>	<b>116</b>
<b>CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ</b>	<b>117</b>
<b>CÜMƏ NAMAZI</b>	<b>118</b>
<b>CÜMƏ NAMAZININ QILINMA QAYDASI</b>	<b>118</b>
<b>CÜMƏ NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ</b>	<b>118</b>
<b>CÜMƏ NAMAZI QILANLARIN VƏZİFƏLƏRİ</b>	<b>119</b>

<i>AYƏT NAMAZI</i>	119
<i>AYƏT NAMAZININ QILINMASI QAYDASI</i>	120
<i>AYƏT NAMAZININ HÖKMLƏRİ</i>	120
<i>MÜSTƏHƏB NAMAZLAR</i>	121
<i>BAYRAM NAMAZI</i>	121
<i>BAYRAM NAMAZININ VAXTI</i>	121
<i>BAYRAM NAMAZININ QILINMA QAYDASI</i>	122
<i>GECƏ-GÜNDÜZÜN NAFİLƏLƏRİ</i>	122
<i>GECƏ NAMAZI</i>	123
<i>GECƏ NAMAZININ VAXTI</i>	123
<i>ĞÜFEYLƏ NAMAZI</i>	123
<i>ĞÜFEYLƏ NAMAZININ QAYDASI</i>	123
<i>ORUC</i>	124
<i>ORUCUN NİYYƏTİ</i>	124
<i>ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏR</i>	125
<i>ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ</i>	125
<i>YEMƏK VƏ İÇMƏK</i>	125
<i>İYNƏ VURDURMAQ</i>	126
<i>QƏLİZ TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ</i>	126
<i>BAŞI TAMAMİLƏ SUYA SALMAQ</i>	126
<i>QUSMAQ</i>	126
<i>ORUCUN QƏZA VƏ KƏFFARƏSİ</i>	127
<i>QƏZA ORUCU</i>	127
<i>ORUCUN KƏFFARƏSİ</i>	127
<i>ORUCUN QƏZA VƏ KƏFFARƏSİNİN HÖKMLƏRİ</i>	127
<i>MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ</i>	128
<i>FİTRƏ ZƏKATI</i>	129
<i>FİTRƏ ZƏKATININ CİNSİ</i>	129
<i>XUMS</i>	129

<i>XUMSUN HÖKMLƏRİ</i>	131
<i>XUMSUN XƏRCLƏNMƏSİ</i>	131
<i>ZƏKAT</i>	131
<i>ZƏKATIN HÖKMLƏRİ</i>	134
<i>ZƏKATIN MƏSRƏF OLUNMASI</i>	134
<i>MÜAMİLƏNİN (ALVERİN) HÖKMLƏRİ</i>	135
<i>ALVERİN POZULMASI</i>	136
<i>BÖRC</i>	136
<i>BÖRCÜN NÖVLƏRİ</i>	137
<i>BÖRCÜN HÖKMLƏRİ</i>	137
<i>ƏMANƏTDARLIQ</i>	137
<i>ƏMANƏTDARLIĞIN HÖKMLƏRİ</i>	137
<i>ARİYƏ</i>	138
<i>TAPILAN ƏŞYALAR</i>	139
<i>AYAQQABININ DƏYİŞMƏSİ</i>	140
<i>QƏSB</i>	140
<i>YEMƏK VƏ İÇMƏK</i>	141
<i>XÖRƏK YEMƏYİN QAYDALARI</i>	142
<i>SU İÇMƏYİN QAYDALARI</i>	143
<i>HEYVANIN BAŞININ KƏSİLMƏSİNİN HÖKMLƏRİ</i>	143
<i>HEYVANLARIN BAŞININ KƏSİLMƏSİNDƏKİ LAZIM OLAN ŞƏRTLƏR</i>	143
<i>SİLƏH İLƏ OV ETMƏ</i>	144
<i>BALIQ OVU</i>	145
<i>BAXMAQ VƏ İZDİVAC (EVLƏNMƏ)</i>	145
<i>MƏHRƏM VƏ NAMƏHRƏM</i>	145
<i>BƏŞQALARINA BAXMAQ</i>	147
<i>EVLƏNMƏ</i>	148
<i>SALAM VERMƏYİN HÖKMLƏRİ</i>	148



<i>SALAM VERMƏYİN QAYDASI</i>	<i>149</i>
<i>QURANIN HÖKMLƏRİ</i>	<i>149</i>
<i>QURAN YAZILARINA LƏMS ETMƏK (TOXUNMAQ)</i>	<i>149</i>
<i>AND İÇMƏK</i>	<i>150</i>
<i>MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR</i>	<i>151</i>
<i>QEYD</i>	<i>153</i>